

MILJENKO STOJIĆ

PROPETLJE

Miljenko Stojić • **PROPETLJE**

Nakladnici
Naklada DHK HB, Mostar
Matica hrvatska, Vrgorac

Knjižnica
SUVREMENICI
Knjiga stotinu deseta

Urednik
Ivan Sivrić

Recenzenti
Krešimir Šego
Ljubo Krmek

Lektura i korektura
Zdenka Leženić

Tisak
FRAM-ZIRAL, Mostar

© Miljenko Stojić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.42(497.6)-32

821.163.4(497.6)-32

STOJIC, Miljenko

Propetlje / Miljenko Stojić. - Mostar
: Društvo hrvatskih književnika Herceg
Bosne, 2014. - 150 str. : ilustr. ; 20 cm. -
(Knjižnica Suvremenici; knj. 110)

Životopis: str. 145-147.

ISBN 978-9958-798-66-5

COBISS.BH-ID 21659910

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
U SPLITU

UDK 821.163.42(497.6)-32

STOJIC, Miljenko

Propetlje / Miljenko Stojić. - Mostar :
Naklada Društva hrvatskih književnika
Herceg Bosne ; Vrgorac : Matica hrvatska,
Ogranak, 2014. - (Knjižnica Suvremenici ;
knj. 110)

Bilješka o piscu i njegova slika: str. 146-
148.

ISBN 978-953-57286-4-1

150924026

Miljenko Stojić

PROPETLJE

Naklada DHK HB – Matica hrvatska
Mostar – Vrgorac
studeni 2014.

A boja je...

ŽANDAR VASO

»E, moj Šime, e, moj Šime!« rugao se tako samome sebi, a ujedno se i žalio. Što mu je drugo i preostalo. Sa svih strana pritiskla neimaština, a pritiskla i djeca. Čoviće Božji, nji desetero. Jedno drugom do uva. Kad ih čuje, uvijek se sjeti goluzdravih vrabaca u gnijezdu. Samo, tamo je odgovorna neka tica, a ovdje je odgovoran on. Je li tica svega svisna? Nije znao. O svojoj odgovornosti misli da zna sve. Ko mu je kriv?! Nije se triba ženit, a nije ni triba rađat toliku dicu. Ma, daj! Neka žene, neka dice, Bog će svime upravit. On će se truditi koliko može.

Susreli su se nedavno iza sv. mise. Odlučili su ponovno krenuti starim stazama. Ovako se više ne može. Cijelu godinu rade oko duhana, a onda kada ga treba prodati i ubrati plodove svoje muke, umiješa se država. Nametnula velike namete na duhan i onaj tko ga proizvodi može od svega samo preživjeti, i to na škrge. Osim duhana i vina, koje se prodavalo puno slabije, nije se imalo što drugo proizvoditi. Pa ti preživi kad upeče zvizdan i cvrčci počnu cvrčati ko ludi! Prokleta Jugoslavija i onaj ko ju je izmislija! Stvarno su rvacki političari budale kada su se dali namamiti u taku stupicu. Di su im bile oči? Zar se nisu ženili i naučili da prilikom svi združivanja triba otvoriti ne četvere, već šestere oči pa i više. No, stanje je takvo kakvo je i iz njega triba izići.

Ćiro je lijeno žurio Bosnom. Dobro su se rasporedili po njegovim vagonima. Upadnu li žandari unutra i počnu prebirati, pristupit će unaprijed smišljenu naumu. Jedni će otvarati prozore vlaka, a drugi će žandare kao vreće

izbacivati van. Nakon toga i oni će morati iskočiti. Žandari im ne smiju oduzeti duhan, a ne smiju ih ni uhvatiti. U prvom slučaju obitelj im ostaje bez kruha, a u drugom bez glave. Već su se izvještili u skakanju. Nikako ne smiše skočiti u smiru kojim čiro ide. Opasnost je da te silina zraka baci pod kotače ili onamo kamo ne ćeš. Uvik niz struju zraka i uspit ćeš ako budeš višt.

Sretno su jednoga popodneva stigli u blizinu Travnika. Žandara ni za lijeka. Da su pametni, moglo je dobro biti svima. Ali, eto nisu. Radije obavljaju svoj prljav posao. No, ko ih šljivi. Putem su se napričali i napjevali. Istina, na postajama su bili tihi i dobro motrili, ali zbog čega bi takvi bili putem? Čak su se usudili prodati koji kilogram duhana nekima u vlaku, a i kasnije u okolnim kućama. Osjećali su da ih ne će izdati. Duhan je trebao i jednima i drugima, a žandari ni jednima ni drugima. Vlakovođi su dali nešto duhana badava. Kaže da je naš. Ko zna, možda jest, a možda i nije! Nevažno je to! Samo neka vozi i drži jezik za zubima.

Raspodijelili su se u malobrojnije skupine. Tako je opasnost manja i nitko nikomu ne će smetati. Svatko se obvezao da će se držati samo onih sela i mjesta koja su mu dodijeljena. Sastanak je ponovno na istome mjestu i u isto vrijeme za tjedan dana. Zazvali su Boga i raspršili se svojim putovima.

Šime je bio s još dvojicom. Jedno će vrijeme ići skupa, a onda će se razdvojiti. Valjda će biti uspišni. Ako ne uspiju sve prodati, ostavit će preostalo kod jataka neka oni polako to čine. Vrijedno je barem štogod zaraditi.

Išli su šutke. Svatko je u svojoj glavi prebirao teške misli. Oće li ikada doći kraj ovakvu načinu života? Što su

Bogu skrivili da ih tako teško kažnjava? Ma ne, nisu oni Bogu skrivili niti ih on kažnjava. Kažnjavaju ih ljudi, oni koji bi tili da oni nisu oni, a to tako ne ide. Njihov je narod nekada davno došao u ove krajeve i oni sada ne kane otud otići. Ne znaju što će djeca učiniti, ali oni zacijelo ne će.

Zrak je poput puščanog naboja proparala naredba: »Stoj!«

Sve im je bilo jasno. Žandari su se priključili društvu. Kako su samo saznali za njih? Kratko su se okrenuli. Dvojica su držala uperene puške u njih. Bilo je opasno bježati, ali im se činilo da je to jedini spas. Raspršili su se svatko na svoju stranu. Budu li pucali, netko će preživjeti i jednoga im se dana osvetiti. Nema veze što su oni žandari, triba ih samo dobro upamtiti.

Šime je čuo pucanj. Ništa ga nije pogodilo, a čini se ni duhan na njegovim leđima. Krajičkom oka primijetio je da onaj manji žandar puca na neku drugu stranu od njega, a da onaj veći i jači trči za njim. Budale čovika! Valjda misli da će ga uvatiti. Da ne bi! Bježao je on i jačima u različitim prilikama. No, ni žandar se nije dao. Čuo je kako dahće nedaleko od njega. Polako ga je sustizavao. Šime je davao sve od sebe. Mora uspjeti. Žandar je i dalje teško dahtao. A onda je osjetio strahovitu bol iznad srca. Krvav vršak noža provirio mu je kroz kaput. Pomislio je da je gotov. Nastavio je, ipak, dalje trčati, a vrška noža je nestalo. Ostala je samo bol. Žandarova dahtanja također više nije bilo. Zašao je u duboku šumu. Poznavao ju je već otprije. Tu je negdi i Lašva. Umit će se, osvježiti, oprati ranu. Onaj nesritnjak ga je zacilo probija bajunetom. Kada je vidio da je uspio, vjerojatno je prestao za njim trčati čvrsto uvjeren da će zbog takve rane negdje

ubrzo iskrvariti. Baš ne će! Sreća da nije pucao u njega. Kako dobar čovik!

Izbio je na čistinu. Dolje niz strmu padinu šumila je rijeka. Umalo se nije otkotrljao prema njoj. Da jest, bio bi to kraj. Nije mogao dalje. Sjeo je ispod neke bukve. Mračilo mu se pred očima. Samo će se malo odmoriti, samo malo. Rukama se uhvatio za bukvu, bojeći se šuma Lašve. Otplovio je i nešto čudno sanjao. Trzao se. Najedanput se probudio.

Ne zna koliko je dugo bio na tom mjestu. Još se vidjelo kada je došao, sada se izgleda dani, a ne smrkava. Ležao je u lokvi krvi. Nije se više držao za bukvu. Protrnuo je. Sreća da je u snu pao na suprotnu stranu od Lašve. Grko se nasmiješio. Boljelo ga je. Zasad je izbjegao ono najgore. Kako dalje? Pogledao je na duhan. Pokušao ga je pomaknuti. Nije mogao. Nabacao je na njega s mukom nešto granja. U daljini se nazirao Travnik. Mora u bolnicu, razmišljao je. To je jedini spas. U suprotnom će iskrvariti ovdje na ovoj proklesoj padini. Teškom se mukom ustao.

»Bože, pomози sad ili nikad. Ako ne pomogneš, tebi ostavljam svoju obitelj. Ti si Bog, bolje ćeš se brinuti za nju od mene. A mene ćeš valjda primiti u svoje odaje.«

Činilo mu se da ga još ne želi k sebi. Kretao se polako. Nije više izbjegavao putove. Bilo mu je samo važno stići u taj Travnik.

»Eha«, zaustavljao je netko konje iza njega. Nije se okretao. Čuvao je snagu.

»Šime, jesi li to ti?« začuo je poznat glas. Bio je to Suljo.

»Jesam Suljo, jesam«, slabašno je odgovorio i stao kao ukopan.

»Na što to sličiš, čoviče Božji. Krvav si. Nije valjda da su te...?«

»Jesu Suljo, jesu«, ponovno je bio kratak.

»Pa kud si pošo?«

»U Travnik.«

»Šta ćeš tamo?«

»Idem igrat kolo«, bio je zajedljiv Šime. Onda je nado-
dao: »Čoviče Božji, idem u bolnicu.«

»Ma, znam, šta ćeš drugo, oprosti, ja se jednostavno smeja. Pričekaj, popet ću te na kola i odvesti tamo. Duvan ti je zaista uvijek bija najbolji, nikada nikoga nisi privarija njime. Dobar si čovik.«

Šime se kasnije sjećao samo kako se penje u kola. Činilo mu se kao vječnost. Poslije je nastupila tišina. Probudio se u bolničkoj postelji. Prsni koš bio mu je zavijen. Unatoč svemu osjećao je zadovoljstvo. Uspio se dokopati spasa. Morat će potražiti Sulju. Da njega nije bilo, ko zna bi li ikada ovamo dospija! Možda bi mu pomoga neki drugi dobar čovik, možda?

Duga tri mjeseca bila su potrebna da prizdravi i mogne otputovati kući. Liječnici se nisu prestajali čuditi. Posebno nakon što su čuli čitavu priču. Po njihovu mišljenju nemoguće je ostati živ u takvim uvjetima. Ali, eto, on je ostao. Malo mu je pomoga Bog, malo ličnici, malo njegova žilavost i sada putuje kući. Ne zna što je bilo s duhanom. Nije to više toliko ni važno. Uspit će nekako s obitelji preživiti ovu godinu. U onih koji su prodali duvan pozajmit će nešto novca i to im dogodine vratiti kada proda svoj. Iako i sami nemaju, pomoći će mu. I on je nekima od nji pomaga u teškim časovima.

Sljedeće nedjelje iza sv. mise navratio je u gostionicu. Nije imao čime platiti piće. Htio je samo biti malo s ljudima i ništa više. Usput se nadao da će čuti što je bilo s ostalima.

U jednom trenutku osjetio je da se nešto zbiva iza njegovih leđa. Okrenuo se. Pred njim je stajao mjesni žandar Vaso.

»Tko ovu budalu dovede sada ovamo?« pomislio je odmah u sebi.

»Preživio si...«, iščudavao se Vaso i u istome se trenutku hvatao za pušku.

Šimi je bilo jasno što mu je činiti. Jedino mu nije bilo jasno otkud Vaso tako brzo sve saznade. Virovatno mu je dojavija onaj žandar iznad Travnika. Prisjetio se da mu se učinilo da ga odnekle poznaje. Pusti sada razmišljanje.

Zamahnuo je ljevicom. U nju se uvijek najviše pouzdavao.

Još dugo nakon te nedjelje ruka ga je strahovito boljela.

TESTA

Vukli su se kao prebijeni psi. Ruke su im bile skrivene duboko u džepovima, a iznošena zakrpljena odjeća trebala je zaštititi ostali dio tijela. Bilo je hladno. Snijeg se bijelio po vrhovima okolnih planina. Bosanska zima kucala je na vrata.

Nitko da prekine šutnju. Da je bilo kamenja na putu, šutali bi ga, ali njega ovdje nema. Baš je zeznuta ta Bosna.

Muco više nije mogao izdržati.

»Ja idem sist u gostijonu. Ko oće sa mnom, neka pođe, a ostali neka čekaju ako oće. Čiro nam svima ide u isto vrime.«

Pogledavali su se. Novca su imali vrlo slabo. Da im se ovo nije dogodilo, ajde de, ali ovako?! Stvarno, ovaj ih put nije išlo. Naišli žandari i sve oteli. A naki duvan! Ija bi ga, a ne pušija! Nema smisla naricat. Što, dakle, sad? Besmisleno je mrznuti se. Uostalom, ne moraju svi piti. Ko oće oće, ostali neka side i šute. Valjda ih gazda ne će istirat na dvor.

Mirno su ušli u gostionicu, tako da ih ostali gotovo i nisu zapazili. Bilo je to mimo njihova običaja. Živjeli su prema onoj: ako nisi spreman galamit, popit i pobit se, kakav si ti čovik?! Šutjeli su.

Poneki su naručili najjeftinije piće. Gostioničar ih je motrio pozornije nego druge, ali nije postavljao pitanja. Iskustvo mu je govorilo da treba čekati. Ma da nisu to...? Moglo bi biti! Slabo im je vjerojatno išlo ovaj put. No, gost je gost, ići će njima i bolje pa će tada trošiti.

»Jesi li čuja da bi đava moga odnit ovu državu«, doprlo je do Muce.

Trgnulo ga to. Kad bi moga i on bi mu pomoga. Samo neka odnese i kralja, more i kraljicu... nabrajao je u sebi.

»Dok se to ne dogodi, šuti, vidiš li kakva su vrimena.«

»Šta ću šutiti? Zar nisam dovoljno šutija do sad? I koga da se bojim? Bolje je umrit ko lav, nego u neprestanom stravu ko ovca. Gazda, daj još jednu.«

Gazda je bio uslužan. Učinilo mu se da jednoga od ovih novopridošlih poznaje. Da to nije onaj mucavi Muco, ili kako su ga već zvali? More bit, more bit.

»A i Gegana bi moglo odnit. To bi mu i tribalo. Dobro je napljačka ovi narod. Sliza se s vlasti i misli ko je ko on. Kad Itler sori ovo države, dobit će i on svoje. Neka ga, neka se samo kočoperi.«

Muci kao da je nešto sinulo.

»Vas neka ovde, a ja ću se brzo vratiti. Moram nešto viditi gazdu«, reče Muco ostalima.

»Otkad ti poznaješ gazdu? Nisi ništa priča o tom«, reče Đuka, a Muco ga samo mrko pogleda i ustade od stola.

Vidjeli su kako priča s gazdom. Potrajalo je to nekoliko minuta, a onda odlazi nekuda kroz vrata. Koliko su to prilike dopuštale, pratili su ga kroz prozor, ali nisu mogli puno toga odgonetnuti. Znali su da ne trebaju nikog ništa pitati i da trebaju samo čekati Mucu. Takav je on i gotovo.

Vratio se za otprilike pola sata. Pod rukom je nosio neki zamotuljak. Zanimalo ih je što je u njemu, ali on ništa nije o tome govorio. Tek je rekao »Ajmo!« i pošao prema vratima. Pohrlili su za njim.

Postalo je očito da idu prema nekom selu. Samo, što će tamo, Ćiro bi triba bit na drugoj strani. Muco sigurno ima neki žestok naum u glavi. Vidi mu se to u očima. Uvijek je ovak kad nešto papreno sprema.

Približili su se selu. Ono se razlilo ispod brda kao ovce koje su se napasle i legle uza zid. Zavidjeli su suseljanima na ovoj mirnoći. Onda opet okolna šuma. Ako ti je ladno, nasici i loži. Ta ima je. Ali oni nemaju sunca, kotrljalo im se glavom. Ipak je lipše u Ercegovini.

»Vi ovde čekajte, a ti Slavo ideš sa mnom. Evo ti ovo. Motku ćemo usić putem. I da niste ništa lupetali ako ko naiđe. Recite da odmarate.«

Sada su se čudili još više. Šta će im mantili? I di ih je Muco nabavija? Da ne napravi štogod zlo pa da svi stradaju? Valjda ne će... Ako i napravi, on se uvijek izvuče.

Muco je išao prvi, a iza njega je išao Slavo noseći motku u ruci. Pri ulasku među prve kuće Muco je izvadio olovku i bilježnicu i počeo u nju nešto zapisivati. Vikao je na Slavu da drži bolje motku, da je ispravi, nagne livo, desno, da se ne miče i slično tomu. Seljani su se počeli polako skupljati.

Zapovijedi su neprestano stizale. Slavi je već počela dodijavati gluma u nečem nepoznatom. Osjećao je živčanost, što zbog Muce, a što zbog seljana. Šutio je i nastojao biti ozbiljan. Pokušavao se barem malo uživjeti u igru.

Došli su do sredine sela. Tu se uzdizala najveća kuća u njemu. Očito da je i najbogatija. Seljani su vidjeli da ona dvojica, koji su došli niotkud, okreću sa svojim mjerenjem prema njoj. Bit će frke kad ih Gegan spazi.

Nisu trebali dugo čekati. Gegan je izletio iz kuće sav bijesan: »Šta to vi mirite?« Oni su šutjeli.

»Znate li da je ovo moje?« zapita Gegan.

»Neka je«, odgovorio je Muco.

»Ali ne more to tako. Ja...«

»More. Nami su vako zapovidili i mi radimo što nam se reklo.«

»Ko ste vi?«

»Mi mirimo testu. Ovudan će proć nova testa.«

»Kakva testa? Ovo je moje i ovo je moja kuća.«

»Ništa ja ne znam. Nami su vako rekli. A ja tebi nisam kriv što ti je kuća na putu.«

»Kako na putu? Ne ćete valjda priko nje.«

»Oćemo.«

Gegan je šutio. Ništa mu nije bilo jasno, ali se bojao da ne pogriješi. Žandari nikoga nisu štedili, ako im je bilo naređeno. Uzalud sve čašćenje, podmićivanje. Sime im se zatrla, mislio je Gegan i ostali seljani u takvim prilikama.

»A bi li se to moglo izminiti?« počeo je Gegan tišim glasom.

»A, moglo bi«, reče Muco hladno i nastavi sa svojim poslom.

Gegan je trčkarao oko njih tjerajući ostale seljane da idu kući jer šta su se skupili kad se ništa ne dili. Nisu ga svi poslušali, ali se njihov broj počeo smanjivati.

»Recimo, koliko bi tribalo..., mislim, da to ne ide priko moje kuće, recimo...«

»Nije to baš tako jednostavno«, čuo je Slavo i grizao se u sebi. Što već jednom s ovim ne završi? Puno su zaglibi-

li, a ovde kažu da najrađe rade čakije. Dođe li do gustog, dok ima ovu motku, ne će mu nitko ništa moći. Ali, Muco bi moga nastradat. Mantil nije za čakiju, on je samo za paradu. Bolje da je kupija čakiju.

»Pa, bi li moglo...«, doda Gegan iznos puno tišim glasom. Muco je vrtio glavom. Gegan je ponovo nešto govorio. U jednom trenutku Muco je potvrdno kimnuo glavom. Slavi je pao kamen sa srca.

»Odmori se malo, sad ću ja, idem nešto s čovikom u kuću. A, vi, zar se još niste razišli? Ovde se pravi testa i skupljajte se kad se napravi. Ajmo kući!«

»Testa«, čuo se žamor. Shvatili su da se nije šaliti. Ovo su neki državni ljudi. Najbolje je pokupit se i štitit.

Slavo je nestrpljivo čekao. Muco se nije dugo zadržao.

»Idemo, za danas je dosta. Sutra nastavljamo.«

Čim ih više nisu mogli vidjeti iz zadnjih kuća, ubrzali su korak. Došavši do ostatka družine, smrtno ozbiljnim glasom Muco je naredio pokret.

»Ne će vam biti žao, ako požurite. A ako ne, mogli biste gadno požalit.«

Znali su da se ne šali. Zamicali su uzbrdicom. A onda se u jednom trenutku zaorio smijeh, krupan poput okolnih planina. Ubrzo je i njega nestalo. Magla se lijeno spuštala na udolinu.

PO DRUGI PUT, A TREĆI...

»Slušaj, ja bježim.«

»Čoviče, jesi li lud? Ovako će možda neko ostat, a tako sigurno ne će.«

»Nemam kad čekat oće li me srića pomilovat ili ne će. Da me voli, ne bi sad bija ovdi. Ja stvar uzimam u svoje ruke, pa što dragi Bog dade.«

Nisu više imali o čemu razgovarati. Ta sve je već davno rečeno. U ovom žalosnom mimohodu još se samo misli na spas. Kakva kuća, kakva obitelj, vrijedit će im tek samo ako se spase.

Kolona je bauljala cestom. Goniči su bili nemilosrdni. Iznemogle su redovno ubijali, a ostale kako im se sviđi. Rat je već završio, ali ne i kod komunista koji su igrom prilika postali pobjednici. I mračno su to koristili.

Odjedanput je zapucalo. Nisu smjeli stati, nisu se smjeli okretati. Koga je pogodilo, pogodilo. Ratimir je dobro znao o čemu je riječ. Primijetili su Juku u bježanju. Bojao se da su ga pogodili. Ta netom je maloprije istupija iz kolone. Očito da želi pobić u ovu šumu. Ako ga pogode, mogu samo pokušat zapamtiti di je ostavija kosti.

Pucnjava je i dalje trajala. Juko se, znači, dobro drži. Svaka čast. I onda odjedanput prestade. Sprovođnici počеше psovati i vikati jače nego prije. Ponovo zapucaše i netko jauknu. Juko je očito pobiga. Barem netko da se spasi.

Morao je izdržati. Mlad je, još nije ni okusija život pa da ga ovako završi. Zbog mladosti sve su ga vojske mi-moišle, ali ne i nesritni završetak rata. Bižalo se na sve strane. On je s ćaćom krenuja na taj Zapad i sad je ovdje di je. Uvatili su ih prije austrijske granice, a kažu da su vraćeni i oni koji su je prišli. Što ti je ljudski život!

Nakon nekoliko dana zaustavili su ih pred oronulom zgradurinom. Ispred je bilo neko dvorište, ograđeno troš-nom ogradom. Ugurali su ih unutra. Stražari su se dobro rasporedili i nije se moglo pobjeći. Ubrzo se pronio glas o razvrstavanju. Slutili su što bi to moglo biti.

Neki prljavi brkajlija ispitivao je Ratimira. Pitao ga je za ime i prezime, odakle je, u kojoj je vojsci bio... Odgovorio je sve točno, a za vojsku je rekao da zbog mladosti nije bio ni u jednoj. Gledao ga je potpuno divljim pogledom. Njemu se činilo čitavu vječnost. Odjedanput je dreknuo: »Tamo!« Morao je poslušati, a što ga dalje čeka, nije znao.

Bilo ih je poprilično u novoustrojenoj skupini. I dalje se moralo šutjeti. A onda netko zavika: »Bando!« I natjeraše ih u trk prema zadnjoj prostoriji u zgradi. Padali su jedan preko drugoga dok su se stražari smijali.

Ulazili su jedan po jedan. Neki su se vraćali s određenom ceduljicom, neki bez nje. Neizvjesnost je postala još veća. Došao je red i na Ratimira. Ponovno ista i slična pitanja. Na kraju je i on dobio ceduljicu. Kad je izišao, pročitao je: Propusnica. Stražar ga je kundakom puške uputio prema onima koji su također imali ceduljicu. Među njima je opazio i oca. Hvala Bogu, valjda će se spasiti. Triba samo biti hrabar, poput Juke. Di li je on sad?

Povratak je bio dug i predug. Snalazili su se kako su znali. Najviše su putovali pješke. Dobri bi im ljudi udije-

lili koricu kruha, a onda dalje. Zavičaj se sve više približavao.

Došli su blizu. Još samo dva dana hoda uz odmaranje. Život je ponovno počinjao izgledati lijep.

»Stoj«, odjedanput se netko proderao.

Što je sad opet?

»Ruke u vis ili pucam«, derao se neznanač.

Bile su prazne i ništa im nije smetalo da ih podignu, osim umora. Iz zaklona se pojavi neka komunjera s velikom zvijezdom petokrakom na čelu.

»Druže, imamo propusnice«, osmjelio se Ratimir.

»Mrš, đubre«, odsjekao je nepoznati. »Dat ću vam ja propusnice. Tili biste se prošvercat. E, ne more to tako. Ajde, stupaj!«

»Kamo?«

»Tamo di se dila nove propusnice. Desno!«

Morali su poslušati. Valjda će se nesporazum izgladiti.

Strpali su ih u neku malenu prostoriju. Da su barem mogli leći i odmoriti se, ali unutra je sve bilo puno. Nitko nije znao što će se dogoditi. Ostalo je samo čekati i ništa više.

Noć je pala. Umnožila je broj njihovih tamničara. Vrz-mali su se okolo, pili, prostačili i nešto se dogovarali. Vrata su se najedanput otvorila. Jedan od njih stupio je unutra, druga dvojica štitila su ga uperenim oružjem. A i on je imao oružje u rukama. Nasumice je odabrao jednu skupinu. Energično je prekinuo svako nećkanje. Izišli su u noć. Tada kao da se sve smirilo. Ne znaju nakon koliko

su vremena čuli prve pucnjeve. Predmnijevali su što bi to moglo biti, ali moralo se šutjeti. I opet su oni ulazili i odvodili ljude u noć.

Ratimir se pozdravio sa životom. Hladno je pošao kad je došao red na njega. Ako se mora ginuti, on je spreman. Uzdignute glave, samouvjeren, išao je kamo su im odredili. Zaključio je da od bježanja, barem sada, nema ništa. Sve su dobro vodili.

Odjedanput ga netko uhvati za rame i okrenu prema sebi. Pred njim je stajao partizan u svoj ratničkoj opremi. Imao je i neke činove po sebi. Ratimiru je bilo svejedno.

»Koliko je tebi godina?« upita ga.

»Ovi dana 14«, odgovori Ratimir čvrsto i pomirljivo.

Gledao ga je.

»A odakle si?«

Ratimir je bio iskren. Što bi tajio?

»Ime i prezime.«

Rekao je i to.

»Što ti je Makso?«

»Ako mislite na onog domobranskog satnika, on mi je stric.«

»Iziđi ovamo.«

Izišao je. Ne će ga valjda ovdje strijeljati?! Pa, da, njima je svejedno, važno je da se strijelja. Ponovno mu se vratila volja za život. Gledao je kako će uteć.

Odmakli su se desetak metara od drugih.

»Vidiš, taj tvoj stric jedanput mi je spasija život. Bija je dobar čovik. Zato ću ja tebi sada uzvratiti istom mirom. Ni za živu se glavu ne vraćaj tamo među nji. Idi u selo i kaži gostioničaru da te ja šaljem. Okupaj se, presvuci, nadi i odmori. Poslin idi kud god oćeš. Evo ti i propusnica, a i rič-dvi za gostioničara, da me ne mora tražit i pitat je li istina što govoriš.«

»A može li i otac sa mnom?«

»I on je tu? Dobro, može, upri prstom koji je i ja ću ga dovesti.«

Upro je prstom. Oficir mu je mahnuo rukom da dođe. Ratimiru se činilo da u očima drugih vidi prijezir. Sigurno su mislili da ga je izdao. Rado bi im objasnio o čemu je riječ, samo kako... Noć je bila na izmaku i trebalo je sklanjati se s ovog prokletog mjesta.

Gostioničar nije pravio nikakvih poteškoća. Sve je bilo kako im je onaj rekao. Prihvatili su proceduru da ga ne uvrijede, ali su nastojali biti što brži. Oće li već jednom vidit svoju kuću?

Jedna za drugom svanjivale su godine komunizma. Ali onaj prijeđeni put nikako nije izlazio iz glave. Otac je umro, a Ratimir je morao o svemu šutjeti. Inače mu se moglo dogoditi da ga sad pojede noć kad nije prije. Ipak, potiho je čačkao za onim svojim spasiteljem. Činilo mu se da ga je približno odgonetnuo.

Protutnjao je i Domovinski rat. Ratimiru se odjedanput posrećilo. Oficirčina je živa, nalazi se tu i tu. Bez obzira je li i što je činio u ratu, htio mu je zahvaliti. Neka on svoje poslove uređuje s Bogom, a on će svoje s njim.

Krenuo je rano. Unatoč tomu sunce je žestoko peklo. Možda i nije, samo je to za njegovo izmučeno tijelo bilo prejako. Sam je vozio, još on to može, a i volio je tako. Razmišljao je o koječemu, pokušavao nekako razumjeti sve te zapletene niti života. I neprestano je ostajao bez odgovora. Zapravo, jedini mu je odgovor bio da je krhak i da će jednoga dana sve biti jasno tamo kod Boga, ako se bude vladao kako treba.

Nije uspio od prve pogoditi kuću. Znao je da je tu negdje, ali koja je? Odlučio je ući u jednu i zapitati poznaju li tog i tog. Pred njega je stupio mlađi čovjek. Očito, nije onaj. Kad je čuo što pita, rekao je da ga pozna i ponudi mu da svrati. Nije mogao odbiti. Ta još mu nije ni rekao u kojoj kući prebiva.

Sjeli su za stol. Domaćin je počinjao čudnu priču, nije imala veze s onim što on traži. Šutio je i nastojao se strpjeti. Ponuđen je i kavom. Činilo mu se nerazboritim da odbije. Priča je tekla.

U jednom trenutku domaćin reče: »Vjerojatno misliš da te zavlaciš. Nisam. Oprosti, ali taj tvoj prika je velika živina. U Drugom svjetskom ratu svašta je radija i sad ne more mirno spavat. Viče, psuje, priti. Pištolj mu je stalno ispod jastuka. Ko mu dođe kad je u tom svom filmu, slobodno se može pozdraviti sa svojom glavom. Posla sam ženu da vidi kako je trenutno s njim. Da sam na tvom mistu, ja sad ne bi iša k njemu. Eno ono tamo, što se vidi priko onog stabla, to je njegova kuća. Ako oćeš, idi. Ja ti nisam ništa kriv.«

Ratimir je ostao bez riječi. Po drugi su se put sastali. Ponovno u teškim okolnostima. On njemu trenutno ništa ne može pomoći. Priporučit će ga Bogu, jer treći će susret vjerojatno biti kod njega. A tada, tada...

Zahvali domaćinu, ostavi mu darove iako se on ne-
ćkao, i obilaznim putem stade se vraćati kući. Trebalo
mu je udahnuti zraka, dopustiti vremenu da mu govori.
Usput će svratiti i na groblje te se pomoliti za oca i sve
one s Križnoga puta za koje se nema tko moliti. Pomolit
će se i za njihove mučitelje, ma što tko o tome mislio.

KOJE SU BOJE ĐAVLI

»I, što kažeš?!«

»A, ništa! Moga si ti to i bolje!«

»Čuj, moga sam i bolje! Naravno da sam moga. Uvijek se može bolje. Ali, ja sam zadovoljan.«

»Pa, dobro, budi!«

»Reci ti meni što se tebi ne sviđa na ovim slikama? Prije si obično drukčije govorija.«

Već se bilo spustilo ljetno predvečerje. Na temeljima povijesnih iskopina, rimskih legionara, odvijala se još jedna likovna kolonija. Slikari su polako dovršavali svoj rad za danas i spremali štafelaje i slike.

»Promašio si boju.«

»Koju boju?! Ja ne slikam kao ovi nadrisuvremeni slikari. Moji likovi, a i predjeli, imaju onu boju koja im pripada u stvarnosti. Sad, što se malo poigram njihovim oblicima ili dodam malo više boje nego što treba, stvar je ukusa. Kritičari kažu...«

»Đavli!«

»Đavli!? Pa zar ih nisam dobro nacrnija?! Meni se čini da crnje ne može.«

»Nisi pogodija boju.«

»Ma, ja tebe ništa ne razumijem. Hoćeš da đavle obojim nekom drugom bojom?«

»Da!«

»Zbog čega?«

»Zbog toga što su takvi!«

»Ali kojom bojom? Ja ih vidim samo ovakve.«

Ferdo se lagano nasmiješio i sjeo na obližnji zidić što je izronio iz davne povijesti. Skupina slikara ispijala je gemišt dolje u kutu. Gledao je kroz borove nekamo tamo u daljinu.

»Koji ti je vrag danas?« reče mu Jasenko sjedajući do njega. »Pogodila te neka od slika pa si se okomio na mene«, podbode ga.

»Zelen si, dijete.«

»Možda. Ipak sam uspio srediti one komunjare neki dan. Nije da sam to htio, ne zanimaju me te neke davne podjele, meni je važnije na kojoj je tko strani bio u Domovinskom ratu, ali sami su bili krivi što se tako dogodilo. Umjesto da prihvate stvarnost kakva jest, oni bi i dalje po svom. Ne more, brate mili. Prošlo svršeno vrijeme.«

»Je li ti išta ćaća priča o ratnim i poratnim danima?«

»Je!«

»Šta ti je priča? Da je bija u domobranima? Da je prošla Križni put i tako to...?«

»Svašta nešto!«

»Čuj, svašta nešto! Pokupija si izraze ove mlađarije. Nego, je li ti priča kako sam ja osta šepav?«

»Nije. Što bi ja nekoga ispitivao o nekome! Uostalom, mislio sam da si se takav i rodio.«

»E, nisam. To je meni donilo poraće, ali nije i mirovinu. Bija sam na krivoj strani, šta ćeš!«

»Kakvoj strani?! U poraću se ne ratuje, jedino da si nešto lanuo pa te zatvorilo.«

»Kažu da sam ratovao, iako ja to nisam tako svaća.«

»Znaš što! Daj već jedanput počni prirodno pričat, onako kao uvijek, danas su ti rečenice ko oni sitni krastavci u tegli. Stalno ih moraš čupat, umjesto da su stavili nekoliko većih.«

Ferdo se nasmijao na ovu usporedbu. Mogao bi Jasenko biti i jedan od onih suvremenih pjesnika, a ne samo slikar. Ima pravo, triba se sabrat i pričati mirnije.

»Znaš, ja sam ti uvijek pomaga druge. Mater mi je znala nešto o travama pa je to prinila i na mene. Učila me je također kako ljudima namjestiti iščašenu ruku, nogu, ličit prilome. A to dobro dođe na selu. I sada je teško otići do liječnika, a kamoli onda. Nada sam se da ću naučiti nešto više o tome u vojsci, ali me nije uzelo. Ima sam veliki poteškoća s očinjim vidom i tako rat prođe bez nekog mog naročitog sudjelovanja.«

»A u koju bi vojsku išao da nije bilo tako?«

»U našu!«

»Bilo ih je više koje su se zvale našima.«

»U našu!«

»Dobro, u našu. Što se ljutiš? Pričaj dalje...«

»Jednoga dana, nekoliko godina nakon što je već rat završio, u kuću mi banu čovik obrasta u kosu i bradu. Četnik nije, njih je već bilo nestalo, a i nikada nisu ni uspijeli doći do vamo, bez obzira na to što su im Talijani pomagali. Možda je neki oznaš, pomislija sam, ali mi se učinilo da nema tako divlje oči. Zabuljio sam se malo u njega i

shvatio da smo se nekada viđali na dernecima. Ništa posebno, nismo prijateljevali, samo smo se viđali. Što sada hoće?»

»Uganuja sam nogu skaćuć po škripima«, izusti umorno. »Rekli su mi da ti to znaš napraviti. Učini to što prije i ja odoh. Nije me niko vidija kad sam doša i ne ćeš imat posljedica.«

»Nisam uopće razmišlja niti pomišlja na neakve posljedice. Što mi ko more ako pomognem čoviku? To što on ne prihvaća vlast i što ga ona gonja, to je njiova stvar. Ja se u to ne mišam. Da nije bilo bolesni očiju, bilo bi drukčije. I tako, napravija sam čoviku tu nogu. A jes je bija gadno uganuja! Da mu to nisam napravija, bojim se da bi mu se sve upalilo i da bi ga onda ima ja, a ne oni na duši.«

»Dobro, a kakve to veze ima s tvojom nogom?»

»Ima! Neko je sve vidija i prijavija me. Kasnije sam sazna i ko je, ali pusti uš. Bilo pa prošlo! Zatvorili su me. Znaš, doli u duvanjsku stanicu. Tukli su me tri dana i tri noći.«

Zašutio je i gledao u sliku i đavle. Šutio je i Jasenko. Zrikavci su se čuli, šumio blagi povjetarac.

»Nisu mi ništa dali jesti ni piti. Postavljali su samo pitanja i sami odgovarali na nji. U meni se probudija neki ludi prkos. Nisam tija ništa priznat. A i kako ću kad ništa nisam kriv!? Ta samo sam pomoga čoviku! Svašta su mi radili. Najteže je bilo kad su mi zavezali ruke i noge te me obisili za kuku ko kakvo živinče. Ali, ja sam bio živ, a živinče kada tako zavežu obično je mrtvo. Tukli su me odozdo nemilice po bubrezima i rebrima. Pada sam u nesvist. Ne znam, valjda me tada nisu tukli. Nisam ih tija

ni za što moliti. Nastoja sam ne puštati glasa od sebe, ali se nije uvijek moglo. Lupali su mnome o zid ko s kakvom loptom.«

»Kako lupali? Uzeli te pa te bacali?«

»Ne! Kuka za koju sam bio zavezan bila je blizu zida. Jednostavno bi me zacinali i lupnuli o zid, nekad slabije nekad jače, kako bi im se svidilo. Nijedan nije ima samilosti. A bili su svi iz ovi krajeva.«

»Pa, kako si se izvukao?«

»Nikako!«

»Opet ti! Ja te pitam ozbiljno, a ti ponovno ko kiseli krastavci«, kušao se malo našaliti Jasenko.

»Bacili me na cestu. Mislili su da sam gotov. Da nije bilo babe Luce, i bilo bi tako. Naišla s ovcama, našla me, onako jedna i kukavna naprtila me na leđa i donila kući. Mater mi se onesvistila. Dok nije došla k sebi, Luca se pokušavala brinuti o meni. I tako korak po korak ja ozdravi, ali noga osta taka kakva je. Iz grdni nevolja ne može se izić neokrznut.«

Jasenko je gledao u njega. Pošao je prema štafelaju i slici.

»Ne boji to sad. Ne moraš to nikad ni uradit. Bilo takvo vrime i gotovo. Mene samo nešto uvalo danas. Gleda sam onog doli kako slika ove naše bojovnike pa mi to pokrenulo uspomene. Idemo polako.«

Gledao je Jasenko u sliku, đavle, svojih ruku dilo. Polagano je uzeo kist, zamočio ga u jednu boju pa u drugu... i onda time išarao čitavu sliku.

Netko je pjevao u obližnjem restoranu.

NEMA

Svibanj. Popodne. Sjene se već počele izduživati. Je li gotov ručak kod kuće? Dojadio mu ovaj dim cigareta, rakija, kava. A sve zbog čega? Zbog toga što popovi oće vodat mlađariju okolo! E, ne more to tako. Tribalo je sve ovo po kratkom postupku. No, Gojko odužija pa odužija. Lako je njemu. Onu svoju otira od kuće, ima sad mlađu koja ga tetoši, mazi i ne prigovara. Samo, dokle? Dok mu izmuze pare i...

»Drugovi, jeste li razumjeli?«

»Jesmo, družel!«

Milivoj je opet postao svjestan gdje se nalazi. Konačno može kući, a te autobuse ne će dobiti. Vedit ćemo oće li im iko doć. Ne voli mlađarija pješice, nismo ni mi voljeli. Druga su ovo vremena.

Ljeto je već stiglo i kalendarski. Nekim je poslom išao u varoš i navratio Gojku u Komitet. Njihovi su očevi bili prvoborci. Kakvi prvoborci! Pokrajina ih nije vidila takve! Kršili su neprijatelju zube na svakom koraku. Istakli su se u borbi. Lažu da su na ladnoj krvi pobili onih 37 iz Gornjih Prilaza. Da nisu bili krivi, ne bi oni nji tako pobili. Korov se triba čupati, a ne mile-lale s njim. I on je očevo dite. Doša je vidit kako napriđuju pripreme.

»I?«

»Šta i?«

»Jesu li preduzeća obaviještena? Je li se popovima konačno stalo u kraj?«

Gojko se duboko nasmijao: »Naravno da je sve pod kontrolom. Čovik moj, mi smo država, a ne ko ti popovi. Šta se naredi, to se radi. A neka neko kaže da ne će.«

»Tako, tako. Tribalo je to davno. Misle da su pokupili pamet cilog svita pa svake nedilje zazivaju: Narode vako, narode onako. Naše je odgajat narod, a ne njiovo. Neka se oni mole tom svom Bogu koga nema. To je za nji. Ta nisu naučili radit.«

»A šta misliš, Milivoje, ako tog Boga ima?«

»Ajde, ne budali. Kako će ga bit?! Da ga ima, nas bi davno nestalo koliko smo radili protiv njega. A onih koji su mu se molili, puno je nestalo. Znaš ti to dobro. I još ih nestaje.«

»Ma samo sam se šalio. Da ga ima, stvarno bismo nagrabusili.«

Koliko god je Milivoj bio uvjeren u ono što je izrekao, ipak ga je nešto zazeblu oko srca. Nije mu se to dopalo. Zar je počeo popuštati klerofašizmu? Ne more to tako. Vidit ćemo sad ima li Boga. Ako ga ima, neka im on pomogne.

Fra Vlatko je bio na sto muka. Mladež se ove godine listom prijavila na hodočašće. Počelo je to još prije nego što se pročulo za ovu njihovu zabranu. Stvarno su zlatni. Ovakve nitko ne može uništiti. Bog je zacijelo s njima. Što ih više tareš oni su sve bolji i bolji. Jedino ne valja kada malo više popiju. Tada zapjevaju koju zabranjenu pjesmu i završe u tamnici. Usput ih dobro i izmlate. Sreća da su mladi i da će masnice brzo proći. No, prilikom hodočašća uvijek su na visini. Jasno im je da bi zbog njihova ponašanja optužili fratre pa se paze. Čak su spremni ušutkati i provokatore. Ma, stvarno su dobri! Ali, što s autobusima?

Saznao je uskoro da je rješenje možda na vidiku. Amir mnogo ne mari za ovakve i slične zabrane. Iz prave je komunističke obitelji, uz to je i Musliman pa se ničega ne boji. Njemu je važno zaraditi. Zbog toga mu poduzeće i ne ide tako loše. Vrijedilo bi pokušati.

Najavio se na razgovor. Službenica na ulazu nije mnogo okolišala.

»Drug direktor čeka Vas u kancelariji«, rekla je i pove-la ga naprijed.

Iako je vidio da je sve puno boca, bio je uvjeren da će mu se njegova boca dopasti.

»Dobra, domaća rakija. Ima joj deset godina. Ostavili malo za prijatelje pa tako...«

»Nije trebalo. Fala, fala.«

Nakon niza uobičajenih pitanja i odgovora fra Vlatko je prešao na stvar. Gledao je da to što bolje zaobli, a da ipak rekne ono što treba.

»Da, da, čuo sam da su nešto kod vas gnjavili oko tih autobusa. Toga ti kod nas nema. Ipak smo mi velik grad. Važno je zaradit. A oće li se molit Bogu oni koji se pre-voze ili nešto drugo, potpuno je nevažno. Jedino neka ne rade ništa protiv države. To ti, brate, ne mogu dozvoliti.«

»Ma, ne. Nitko državu ne će dirati. Ima već dosta da na ovaj način putujemo na hodočašće. Uvijek je bilo trza-vica, ali smo uvijek uspjeli osigurati domaće autobuse. A sada se dogodilo što se dogodilo.«

»Nema veze. Sredit ćemo to. Dođi mi nedjelju dana prije da se još jednom dogovorimo i tačno vidimo koliko vam autobusa treba.«

»Hvala vam.«

»Ne brini. Stvarno ti dobra ova rakija. Kako je samo vako napraviste?«

Mladež je osjetila da se fra Vlatko uspio snaći. Izgledao je vedriji, smiješio se zagonetno na spomen autobusa. Laf je. Samo njemu to može uspjeti, razumije se on izvorsno i u druge stvari, a ne samo u vjeronauk i govorenje sv. mise. Zna i zapjevati, ide s njima na izlete. Stvarno je dobar. Samo da što više bude na župi!

Po dogovoru došao je ponovno k Amiru. Tajnica više nije bila blagolagoljiva kao prošli put. Pokazala mu je stolicu i rekla da čeka.

»Amir je otišao u Komitet«, nadodala je nekako izočno i nastavila raditi svoje poslove.

Bilo mu je jasno da je nešto krenulo po zlu. Možda su se dosjetili pa i u ovome gradu obavijestili poduzeća o zabrani. Svašta njima padne na pamet. Šteta!

Nakon punih sat vremena pojavio se Amir i bez riječi ga poveo u svoj ured.

Nije dizao pogleda od stola, samo je mrmljajući izgovarao: »Nema goriva, nema maziva, nema...«

Fra Vlatku je sve odmah bilo jasno.

»Amire, nema veze. Dobar ste Vi čovjek. Hvala Vam na svemu. Evo, donio ja još dvije litre one rakije. Čini mi se da Vam se sviđa.«

Ništa nije odgovorio. Samo je smrknuta pogleda snažno stisnuo fra Vlatkovu ruku na odlasku.

Milivoj je gadno psovao gledajući kroz staklo Komiteta. Čini mu se da nikada nije bio tako uzrujan. Jedva se

probio ovamo, iako je bio uranio da bi što više uživao u djelu svojih ruku, to jest uma.

»Pješice su išli, čovječe, pješice. Bilo ih je ko čela. Eno ih iđu i sad. Ludi su. Popovi ih zaludili. Triba to sve posmicat!«

Gojko je sjedio uvaljen u dubok naslonjač. Ova se budala stvarno neugodno dere. Sva sreća da su vrata obložena i da se vani ne čuje. Ako ovako nastavi, izgubit će glas i puknut će bruka. Čut će ga, a tajnice su uvijek takve da ne znaš što će prenijeti, a što ne. I mali Dinkin vjerojatno je među ovima koji pješače. Pa da ona šuti?!

Oni tamo vani i dalje su prolazili i neumorno pjevali religiozne pjesme. Gojko je pio neko dobro inozemno piće i dalje šutio.

»Triba zvat miliciju. Neka ih oni...«

»Daj već jednom zašuti i sjedni. Uzmi čašu i pij! Ladno je, a ti takvo voliš.«

Zvona su još jedan dan najavila podne i Komitetu. A on se tako crvenio.

ZAPALI IZ HRVATSKE RUKE

Hrvatsko proljeće već je bilo slomljeno. Snovi milijuna ljudi sirovom su silom raspršeni kao mje-hur od sapunice. Tamnice su bile pune, a neki su otišli i pod zemlju. Vremena su, izgleda, postala crnjima nego što su bila. Matuka je sve to znao, ali nije priznavao.

Oni da pobijede!? Nikad! Radije umrit, krepat, nego se njima pokorit. Zna ih dok su još u šumi bili. Tamo će i otić, tamo im je misto.

Međutim, što uraditi večeras? Da ode k Nikoli ili ne? Razmišljao je i živčano hodao oko kuće.

Zna Nikolu od mladih dana. Bija je uvijek svjestan ko je i šta je. Zajedno su ratovali u domobranima. Srčano su jurišali na sve vrste neprijatelja. Tili su sačuvat državu, a ona je opet pala. Uništili su je oni blentovi šta su slabo vodili politiku. Ma, opet, je li se moglo drukčije? Više je bilo onih koji su nas gurali u provaliju nego onih koji su nam pokušavali pomoći. A tili smo samo slobodu. Teška vrimena! Griši Nikola što je to dopustija. On to svojoj ćeri ne bi. Pokuša li neka od nji, slomit će joj obe noge.

Tko zna koliko bi još hodao oko kuće da ga žena nije zovnula unutra. Dobro ju je znao. Bolje poslušati, nego da te ona opruži svojim jezikom.

»Što si se uzoda? Ko da ti nisu sve kože na broju. Šta nije u redu? Govori!«

Očito je da je i ona njega znala. Samo je naizgled bila gruba. Voljeli su se onom nježnom i oporom seljačkom ljubavlju.

»Doša Đorđe. Nikola...«

»Vragu i ti i Nikola i taj njegov, čiji li je već, Đorđe. Ja mislila nešto ozbiljno.«

»Reka mi da dođem večeras na silo«, zabrzeta da ga ne bi opet prekinula.

»Pa idi. Ko da ti ja smetam? I pozdravi onu njegovu«, podsmješljivo je dodala.

»Nije ona kriva.«

»Znam. Kriv joj je ćaća zbog sto razloga. Ali šta to mi-nja? Ona je s njim, a ne ćaća.«

Matuka je zašutio. Činilo mu se da nema više smisla raspredati o bilo čemu. Najbolje otići i gotovo.

Pa šta da drugo učini? Ko je pogrišija, ko nije, sad je besmisleno razgovarati. Vremena su mutna, triba sa svakim biti dobro. Pa i s tim Đorđom. Možda more nešto pomoći, a pomoć nikad ne škodi.

Primili su ga lijepo. Kako i ne bi! Nekadašnji suborac, susjed, dobar zanatlija. Uvijek si se mogao na njega osloniti. Jedino je malo previše hrvatovao, ali, sve u svemu, dalo se to podnijeti.

Matuka nije previše pričao. Pustio je Đorđa. Ne pozna ga dobro i ovo je prilika da mu zaviri ispod kože.

Kažu da ih ima i dobrih. Je li on takav? Vidić će.

Đorđe je pričao o svemu i svačemu. Dobra večera, dobro vino, dobri domaćini razvezali su mu jezik. Opustio se do kraja. Svi su ga slušali sa zanimanjem. Posebno one dijelove gdje je pričao o putovanjima u inozemstvo.

Bože, zar u tom svitu svašta ima?! Pa što Bog nije od svega toga i nama nešto da? Što sve samo Englezima, Amerikancima, Nijemcima, kažu i još nekima? Možda je da i drugima, samo na svitu ima puno sirotinje pa ne more svima doteći! Govore to i naši koji rade u tuđini. Kako more bit da ima veće sirotinje nego kod nas? Svašta! Pa nema svak komunizam ko mi!

Matuka se počeo mrštiti kada je Đorđe prešao na govor o stanju u Jugoslaviji. Hvalio ju je, a za Matuku je sve ovo bilo krivo nasađeno.

Kakav drug Tito! Budaletina je to kakvoj nadaleko nema ravna. Šta on meni sad ovdje o njemu priča? Da nije slučajno iša s njim u lov? Nema šta radit pa lovi. Da ga je zaposlit u kakvu tvornicu, ne bi mu bilo do lova! Smišlja bi kako proživit od prvog do prvog. I on tu sad o njemu blebeće. Stvarno nije drukčiji od ostalih. Reka sam ja, svi su oni isti.

Đorđe je izvadio kutiju cigareta da zapali. Matuka je spazio naziv Jugoslavija i ljutito se okrenuo. Pošao je nekud, ni sam ne zna kamo, samo da se malo ohladi.

Što li dođe ovamo večeras? Moga je ko čovik sidit kod kuće i gledati televiziju. Je da lažu, ali bi valjda moga nalletit kakav film. Najviše voli kaubojce. Pobjeđuje onaj ko je pravedan, hrabar, a ne ko je ko ova bagra.

Snašao se. Kao, htio se napiti vode. Nezgodno bi bilo tek tako otići iz kuće. Vratio se na svoje mjesto.

Đorđe je u ruci držao cigaretu i mudrovao o duhanu i o onima koji ga sade. Izgledalo je da dobro govori. Matuka je naperio uši. Uglavnom, držao je da država griješi što otkupljuje duhan od ljudi po niskoj cijeni. Na taj način

oni ne mogu živjeti i opasnost je da i sama proizvodnja duhana dođe u pitanje. Može se lako dogoditi da pronađu nešto unosnije. Nije valjda da će se sama država tada baviti duhanom? Bilo bi zanimljivo vidjeti one iz ureda kako idu na njivu. Svi su se na to nasmijali. Iako nestvarno, bilo je privlačno.

Dosta više s tim prokletim duvanom! Ali, nije dobro dirat u državu. Znano je kako se pritom prolazi. Možda je i ovaj Đorđe njiov!? Što ako ih prijavi miliciji?

»Ima li neko fajercak ili šibicu da pripalim«, čulo se kako Đorđe govori.

Okretali su se oko sebe. Kao za inat nikako nešto naći. Nikola puši, ali je upravo izišao donijeti novu dvolitru vina.

U svojim mislima i s jekom Đorđevih riječi, Matukine se oči zalijepiše za vatru u štednjaku. Lijepo je gorjela. Ne znajući ni sam zašto, ustao je i krenuo prema njoj. Osjetio je samo neki trzaj srdžbe, ponosa, boli..., i to je bilo to. Golom rukom uhvatio je najbliži ugarak.

»Zapali iz hrvatske ruke«, procijedio je ispružena dlan prema Đorđu.

On ga je zaprepašteno gledao. Trajalo je neko vrijeme. Ostali su šutjeli. Primakao se i zapalio. Duboko je povukao i otpuhnuo dim. Matuka je mirno vratio ugarak u štednjak. Načeli su neku drugu temu. Slabo im je išla. Matuka se ubrzo oprostio i otišao kući.

Selo je pričalo da ga je sutradan vidjelo s loncem oko vrata. U loncu je bilo ukiseljeno mlijeko, a u njemu Matukina ruka.

»Bija si hrabar, nema šta«, reče mu suseljanka u prolazu.

Ništa nije odgovorio.

Njoj se nije vidio izraz lica.

SASLUŠANJE

I te je godine na blagdan sv. Ive u Podmilačje došlo mnogo svijeta. Poput mrava raširili se udolinom i uzvišicom, prekrasnim bosanskim krajolikom. Gledao ih je fra Viktor i divio im se. Sunce žeže, a oni su tu sa svojim poteškoćama, povijestima, svojim životima. Vlast ih mrzi i progoni zbog toga. Oni šute, misle svoje. Kada im prekipi, zapjevaju koju zabranjenu pjesmu, odu u tamnicu i nastave dalje kao da se ništa nije dogodilo. Jedino mi ne ide u glavu zbog čega tako uporno psuju. Čine to jednakom žestinom kao i kad se mole. Stvarno nikakva smisla u svemu tomu. Morat ću ih malo opomenuti.

Spremio je propovijed primjerenu za velika slavlja. Htio je da ne bude jedna među drugima, nego posebna, ona o kojoj će se još dugo pričati. Jasno je razlagao misli i sve se više punio žarom. Preplavio ga je poseban osjećaj kada je počeo govoriti o psovci. Osjećao je da ga pomno slušaju.

»Zbog čega psujete, draga braćo i sestre? Sve mi se čini da je to zato što se dovoljno ne bojite Boga. Da ga se bojite, ne biste ga psovali. Zašto ne opsujete državu, Titu, Partiju? Ne smijete! Sletio bi se Centralni komitet, milicija, što ja znam tko sve ne. Ne može...«

Prekinuo ga je pljesak, isprva potih, a onda puno, puno glasnije. Zastavši, fra Viktor je počeo dolaziti k svijesti. Shvatio je da je ovaj put pretjerao. Bio je iskren poput onih u gostionici kad malo popiju, a to nije dobro. No sad što je, tu je. Nastavio je obuzdavajući misli razumom dok je srce neprestano htjelo učiniti sasvim drugo.

Nakon nekoliko dana gvardijan je poželio razgovarati s njim. Znao je što bi moglo biti i nije mu se slušalo prigovaranje, upućivanje kako bi se trebalo ponašati. Jasno je to njemu, ali se dogodilo ono što nije mislio. Obavit će taj razgovor s njim šecući klaustrom i nastojeći što prije prebaciti temu na nešto drugo. Dobar je gvardijan čovjek, jedino nekad sebi umisli da treba nastupati očinski. Ne shvaća da smo odrasli ljudi!

»Došao je poziv!«

»Kakav poziv?«

»Na saslušanje. Mislio si da ćeš proći lišo. Ne može to tako. Istina je da je veliki gazda pri kraju, što ne znači da još ne može dobro udariti. Otišao si, brate, predaleko.«

»Znam, ponilo me.«

»Ne prigovaram ti, nego samo ustvrđujem. Stavio sam ti u pretinac taj poziv. Tamo ti sve piše. Razmisli dobro kako ćeš i što ćeš.«

Sam je gvardijan prešao na drugu temu i to je fra Viktora potaklo na još veću ozbiljnost. Vučljiva su vremena i zaista treba paziti na sebe i onoga kraj sebe. Nema se što drugo tu reći!

Približavao se dan saslušanja. Fra Viktor je spremao obranu. Reći će im ovo, reći će im ono, ma, što će im reći? Jasno je njima, kao i njemu, što on misli. Stvar je u tomu da su ga sada uhvatili. I prije je znao dolaziti do ruba. Ipak, uvijek se zaustavljao na vrijeme. Razmišljao je o snazi kojom narod utječe na čovjeka.

Iz misli ga prenuše fra Jakov i fra Branimir.

»Na saslušanje nemoj ići u habitu. Pođi u civilnoj odjeći!«

»Što nedostaje habitu? Niste se valjda prepali?!«

»Nismo se mi prepali, nego im ne daj da još više uživaju dok te budu ponižavali.«

»Možda imate pravo«, odgovori fra Viktor zamišljeno.

»Idemo ti kupiti odijelo.«

»Ne treba. Imam u sobi jedno, prilično je dobro, može poslužiti za ovu priliku.«

»Tebi treba novo odijelo, neka vide da si uglađen i drukčiji od njih. Zar hoćeš da kasnije pričaju kako si im došao prljav?«

Činilo mu se da opet imaju pravo. Sjeli su u staroga fiću i zaputili se prema gradu.

Osoblje robne kuće veselo je pozdravljalo svu trojicu. Neki su se, istina, sklanjali. Bili su u Partiji pa su se bojali. Ništa neobično. Važno je da većina ide pravim putem.

»Što vas je svu trojicu nagnalo k nama«, upita Iva domaćinski.

»Želimo kupiti odijelo fra Viktoru.«

»Neka, neka. Što se ne bi i on lijepo obuka?!«

»Nije to zbog toga. Ide na saslušanje pa mu treba odijelo.«

»Kakvo saslušanje?«

»Lijepo. Komitetsko. Govorio nešto na propovijedi i pozvalo ga.«

»Čula sam ja o toj propovidi. Neka si im ono reka. Da oće i drugi tako! I oni zato oće da tebe saslušavaju?!«

Nastavila je Iva žestoko psujući im mater pogansku koja ih je rodila ne obazirući se na to što su pred njom fratri. Otišla je prišapnuti drugima zbog čega su oni danas u robnoj kući. Tek sada su postali središte zanimanja. Praveći se da prolaze poslom kraj njih, govorili su fra Viktoru da se drži. Nije ovo '45., mrmljali su i još tiše dodavali neke druge riječi. Lako je pogoditi koje. U njima se probudio prkos i zrak se punio nečim posebnim.

Sve je bilo spremno i saslušanje je moglo početi. Fra Viktor je nestrpljivo iščekivao taj dan. Neka već jednom sve završi! Ako me ne uhite, otići ću na more nekoliko dana i dobro se odmoriti. Ljeto je i kupanje će mi dobro doći.

Tog jutra Dinko je zaista poranio. U ruci je stiskao neku omotnicu.

»Evo, ovo je za fra Viktora. Šalju iz Komiteta.«

»Jesu ovih dana navalili s omotnicama. Uđi, popij nešto!«

»Fala, žurim. Rekli su mi da pošiljku samo predam i da se odmah vratim. Nešto su bili preozbiljni.«

Gvardijan se zabrinu. Da nije štogod gore od saslušanja? Brzo odnese omotnicu fra Viktoru. Mimo svog običaja gledao je u njega dok ju je otvarao i počeo čitati.

»Stvarno su ludi«, reče fra Viktor odjedanput. »Najprije mi jave da dođem, a onda mi javljaju da ne treba. Što se ne drže svojih riječi«, reče nekako prijekorno.

Gvardijan ga je gledao ne shvaćajući odmah sve. Ne treba otići, žao mu je što ne ide..., a onda mu se sve razbistri. Počeo se smijati. Njegovo krupno tijelo poskakivalo je kao lopta na ledini. Fra Viktor je zbunjeno gledao.

»Kako se ne bih smijao?! Nadmudrio si ih čovječe, nadmudrio«, i nastavi se smijati.

»Kako sam ih nadmudrio kada nisam ni otišao? A baš sam se bio spremio«, počeo se fra Viktor žestiti.

»Sjećaš li se kupovine odijela? Čitav grad je saznao kamo ideš. A to njima ne odgovara. Jasno?!«

Gvardijan je odlazio i dalje se jednako smijući, a fra Viktor je tek bio počeo. Stara Vida došla je platiti sv. misu i zbunila se vidjevši ih kako se smiju. Najprije je pomislila da to čine njoj, ali se brzo pokajala. Ne bi joj to oni napravili. Ipak, nešto tu ima! Sve će ona saznati. Samo neka se smire. Baš su čudni!

PRAVA SLIKA

P prvi korak. Drugi korak. Treći korak. Štropot.
»Šta je sad opet? Šta ne miruješ? Zovi ako ti nešto
triba.«

»Evo zovem i ništa mi ne treba.«

Jaka je osjetila da nešto nije u redu. Obrisala je ruke o pregaču i požurila iz kuhinje. Bacila je pogled kroz prozor. Približavala se večer, polako, kao magla iz doline. Samo da ovo nevrijeme stane. Snijeg je već danima padao. Izišao je svakomu na vrh glave.

»Šta si to uradio, jadan ne bija?! Moga si se sav slomit!«

»Moga sam, ali nisam. Je li ti lakše?«

»Ajde, ajde! Nego, šta si tija? Reci, donit ću ti.«

»Tija sam do telefona!«

»Do telefona!? Pa što se ustaješ! Znaš da smo neki dan stavili drugu žicu i da ti ga mogu donit u krevet kad god oćeš. Što malo ne misliš! E, ti kad nekamo upravčiš ne daš se smest. Ma kud se udado za te? Pravo su meni govorili da se treba udat za onog ko oće slušat.«

Jole je šutio. Znao je da ona ima pravo. Uzela ga je nježno ispod ruke, kao u mladenačke dane... Odmah je to osjetio. Bio joj je zahvalan na tome. Otkad je bolestan, bolje je spoznao vrijednost drugoga u svome životu. Ali, da mu je sada samo... Nije dovršavao misao. Osjećaji su u nutrini sve govorili. Kovitlali su njime i smirivali se, pa opet. Nije mu bilo mrsko. Spoznavao je neke nove stvari,

odgrtao žeravu koja je davno bila spepeljana. Život je uistinu čudan ne pita što hoćeš, a živjeti se mora.

»Eto, tako! Samo lezi. Telefon ću ti donit. Telefoniraj koliko te volja. Platit ćemo, koliko god da košta. Znaš da se more.«

»Nemoj ništa donosit!«

»Čuj, nemoj ništa donosit! Šta je sad!? Ljutiš se što sam govorila o plaćanju. Triba mislit na sve. Teška su vrime-na. Samo se ti duri. Ne će ti to ništa pomoć. Pametnije bi ti bilo da se Bogu pomoliš. Svak će prid njegovo lice. A tada, kako komu. Kad bi mogla, dala bi ti nešto od onoga što sam uvalila, ali ne mogu. Svak je tamo sam. Ma, šta ja tebi ovo pričam!? Radi šta oćeš.«

»Ne ljutim se i nemoj krivo tumačit moje riči. Ti ćeš zvat.«

»A koga to? Dosad nije bilo tako. Nisi mi nikad dava da se mišam u tvoje posle. Ti si bija muško, a ja žensko i govori-ja si da triba tako.«

»Opet ti! Zovi mi Pašu.«

»Pašu!? Šta je tebi!? Ti stara komunjara, a on stari usta-ša, odnosno adezeovac, kako li no se to sad zove? Oćeš da ti se narod ruga!? Sad to smiju, a onda nisu smili. Pro-minila se vrime-na, stari moj! Vi više ne vladate. Ne more se uvijek bit gori, triba i neko drugi zasist na to misto. Bolje da se malo miša. Tako je sigurnije. A vidiš...«

»Prvo, on nikad nije bija ustaša. Drugo...«

»Nije bija ustaša!? A kako ste ga ti i tvoji drukčije zva-li? Nije valjda da ste sve odjednom zaboravili?! Poma-tušili! Ma nemoj! Misliš da se ja ničega ne sićam? Zato

ga je milicija onako ispendrečila kad je bio 10. travanj i kad su mislili da je on ono pisa. Moga je čovik ostat bez bubriga, sva sreća da nije. Izgubili bismo tako pametna čovika. Ta ne bi bija jedini. Dođe mi pobisnit kad se sitim samo Bleiburga, Križnoga puta sve do one doli Makedonije, pa Udbe, Ozne i svakakvi ti organizacija. Ne znaš ko je, samo biju. Čuješ ti...«

»Dosta mi je tvoga pametovanja. Što si stala političari-ti? Kad si već započela, mogla si tako i prije. Nego, zovi Pašu ako očeš. Ustaša nije bija, ako ništa drugo jer se ro-dija puno poslin rata. Da je bija za svoj narod, bija je, nije to grij. Ustaše su bile neki drugi zbog koji se sve ovo i odigralo kako se odigralo. A možda i nije, jer nisu dali da bude drukčije. Ma sada je svejedno.«

Jaka je zašutjela. Uvidjela je da to nisu ona svakidaš-nja kućna podbadanja. Nešto se drugo odigrava u Jolinoj duši. Uostalom, nije dobro govoriti kad se čovjek uzruja. Tada pusti jezičinu i rekne ono što i ne misli. Poslije ti liži, ne može se vratit rečeno. Uzela je polagano telefon, donijela ga do njega, još jedanput ga pogledala i polako okrenula broj gledajući kroz naočale.

»Jesam, ja sam! Jole bi te tija vidit.«

Pogledala je upitno u njega.

»Kaže, što prije dođeš to bolje.«

Popravila je Jolin jastuk, namjestila zastore i smjerno izišla iz sobe. Bilo joj ga je zaista žao. Držala ga je dobrim čovjekom, iako joj se nije sviđalo da ne ide u crkvu. Pitala ga je o tome, ali joj to nikada nije do kraja objasnio. Njoj nije branio. Nekoliko ga je puta uhvatila kako se moli. Nadala se da će se jednoga dana promijeniti. Čitala je u

knjigama da se može ponekada tako okrenuti u životu. Samo treba moliti. I ona je to činila. Međutim, što je vrijeme dalje prolazilo sve joj se više izgledalo da ona nije te sreće. I bi joj žao. Ipak, negdje u dubini nada je tinjala.

»Dobar dan, Jole, kako si? Čini mi se da si bolje!«

»Vazda Isus! Moga si lipo pozdravit, nisam ni ja magare!«

»Mislio sam...«

»U životu ti je najgore mislit. Nego, kako si ti?«

»Dobro sam. Djeca idu u školu, ona starija će ubrzo maturirati, i tako.«

»A, kako su ovi tvoji?«

»Pa, dobro, mislim da ćemo uspjet i...«

»Šta se bojiš! Znaš da te ne ću izdat. Nisam to činija ni onda kad se moglo i kad su to tražili od mene. Ajde, upri u čovika kojem sam to napravija!«

»Znam, znam, da si bio u redu. Ali, eto, pripadao si njima... No, dobro! Ovi moji idu naprijed. Mislim da će osvojiti izbore. Barem se tako sada čini.«

»Misliš ili si uviren?«

»Uvjeren sam. Narod nikad nije bija zagrijaniji nego danas. Ako sad ne stvorimo državu, ne ćemo nikad!«

Joli su svijetlile oči. Paša nije znao je li to od njegove bolesti ili od ove zajedničke priče. Sve mu je ovo bilo čudno. Pustio je da događaji idu nekim svojim putom. U posljednje vrijeme mnogo se toga drukčije odvija.

Kava je već odavno bila popijena. Jaka je ulazila nekoliko puta, kao da nešto traži. U stvari, htjela je vidjeti

što se događa. Šta ima Jole toliko pričati Paši? Nisu nikad tako činili, nije valjda da se Jole pripa smrti? Oči su joj zasuzile.

A bilo je toga puno za ispričati. I Paši su se oči zasvijetlile. Odjedanput je shvatio mnoge događaje u selu, odnosno u čitavoj Dolini. Taj ustaški velikan, bez da je to htio, zaista ih je zavio u crno. Izgubio je zajedno sa svoji-
ma rat, a oni koji su došli nisu znali za milost. Osvećivali su se čitavoj Dolini. I ljudi su se morali snalaziti kako su znali. Razmišljao je on nešto slično i prije u svojoj glavi, ali sada je sve to čuo iz nekih drugih usta. Polako se otvarala čvrsto zatvorena kutija. Kamo sreće da je i prije. Oni to nisu dali, a svaki su dan trabunjali o bratstvu i jedinstvu i sličnim glupostima. Trebalo nam je samo zajedništvo, pomirba i čuda bismo napravili. Ali nikad nije kasno.

»Dobro, donit ću, moj Jole, čim budem mogao. Nemam je trenutno kod sebe, ali ću je nabavit. Pazi malo na tu bolest.«

Jole je prečuo ovo zadnje i odgovorio:

»Čekam te. I neka bude dovoljno velika. Došlo je njegovo i naše vreme.«

Jaka je bez riječi ispratila Pašu do vrata. On se lijepo oprostio i otišao u noć. Negdje u daljini lajali su psi, tko zna čiji.

Tih dana Jole je slabo spavao. Kao da se bolest pogoršala. Bio je povučeniji nego inače. Očito je nešto duboko razmišljao. Znao je popušiti i koju cigaretu. Jaka ga je tada prijekorno gledala, ali je šutjela. Nije znala kako mu drukčije pomoći. Valjda će sve ovo brzo završiti, mislila je.

»Je li se javija Paša? Nešto ga dugo nema!«

»Ma, nije baš dugo. Javija se i reka da dolazi za sat-dva.«

»Dobro, dobro!«

I došao je. Nosio je zamotuljak pod rukom. Jaka ga je slijedila u Jolinu sobu. Pravila se da nešto briše, poprav-
lja, a oči su letjele prema Joli i Paši.

»Evo, donio sam.«

»Razmotaj.«

Jaka je znatiželjno gledala, samo sada otvorenije.

»A, jesi mi lip, moj Vrane. Neka, neka! Dobro ti meni doša. A sad ti, Jake, skini onog odozgor. Njegovo vrime nikad nije ni bilo došlo. On je uvijek bija uljez. Skini ga i daj mi ga vamo.«

Jaka je zbunjeno obavljala što joj je bilo zapovjedbano. Dodala je Titovu sliku Joli.

»Dolija ti, a? E, moj razbojniče! Tebi je misto doli.«

Nageo se koliko je mogao i iz sve snage šutnuo sliku pod postelju. Staklo se razbilo, a on je zaškrgutao zubima od boli. Zanos je bio jači od trenutne snage. Oboje su mu priskočili u pomoć. Nježno su ga spustili na jastuk. Duboko je disao. Graške znoje izbile su mu na čelo. Oni su ga zabrinuto gledali.

»Dobro smo ovo obavili. A?!« rekao je kad se pribrao.
»Odavno sam ovo čeka. Nemojte me gledati tako. A kako sam drukčije moga živit? Oni stiskli Dolinu... Mom ćaći, a ni meni kasnije, nije se išlo u Njemačku. I što sam drugo moga bit nego komunjara? Ćaća nije, ima je samo mene

i moga me je ranit. A ja ih imam sedmero, kako znate. I svako oće izist, i popit, i školovat se, i šta ti ja znam šta sve ne! E, ja, tako ti je to bilo. Nego, šta se ja vama ovdi ispovidam. Paša, donija si mi Vranu u kuću, sad bi moga dovest i pra Vranu, ako se tvoji već nisu zakačili s pratin. Svaka vlast je kvrgava i gleda samo na se.«

»Nisu, fala Bogu, i ja se nadam da ne će, iako fratri znaju korit. A što će ti fra Franjo?«

»Tija bi se ispovidit. Ti, Jake, ne gledaj me čudno. Ne ću ja još umrit, reka mi je to neki dan oni doktor, ali držati onog lupeža toliko dugo u kući veliki je grij. I još nešto, Jake! Zna san ja otić u crkvu i ispovidit se, iako nikad ovdje. Iša san tamo di me niko ne zna, znaš da bi ovi naši odma to prinili. Nikakva me slika ne bi spasila. A tebi fala što si išla javno u crkvu i dicu odgajala i...«

Okrenuo se prema zidu. Očito, suza je krenula niz oko.

»I još nešto, Paša. Donesi mi i propetlje. Oću da ga vidin s ovog jastuka. Važnije je ono i od Vrane i od sviju nas. Ono je naša prava slika. Uvik nas je spašavalo, čuvalo i upućivalo. Pod njim smo se rađali, resli, ženili, umirali. Ono je jedina snaga.«

Čula se pjesma kroz selo.

»To oni odoše na obuku«, pojasni Paša.

Približavalo se podne.

Isprid tebe puca zemlja

A MENI ŽAO

»Dobar dan, gospodine!«

»Dobar dan.«

»Isprave, molim.«

Osvrtao se za torbom. Aha, tu je. Prevrtao je po njoj dok nije našao te tražene isprave. Dobro on zna njihovo značenje, predobro.

Redarstvenik je pomno čitao što piše na njima. Zagle-
dao je u Radu i uspoređivao njegov lik s onim na isprava-
ma. Izgleda da je bio zadovoljan.

»Nešto dugo ovdje sjedite. Kamo putujete?«

Izenadilo ga pitanje. Grozničavo je prebirao u glavi kamo on to putuje.

»U San Francisco. Vlak ide tek u 17 sati pa evo sjedim.«

Redarstvenik je vrtio glavom. Nije shvaćao zbog čega bi netko najmanje od 11 sati čekao na vlak koji ide tek u 17.

»Izvolite isprave. I sretan Vam put.«

»Hvala Vam.«

Htio je još nešto dodati, ali se predomislio. Neka re-
darstvenik ide svojim putem, kao i njegove misli. Preki-
nuo ih je baš na onom bitnom dijelu.

Gdje je ono sta? U logoru, u logoru, ponavljao je sam sebi. Bija je zaista gadan. Bodljikava žica, osorni Englezi, alpska ladnoća negdi tamo u Austriji. A do samo prije nekoliko dana uživa je u ulozi nepobjediva hrvatskoga

vojnika. Časno je služija u svojoj domobranskoj pukov-niji. Iako su im predbacivali da su kukavice, hrabro su se tukli. Tijekom ciloga rata nisu izgubili nijednu bitku. Isti-na, ratovali su umjereno, ali se moralo zapinjati. I onda dođe slom države i sve bitke bijahu izgubljene. Vrhovniš-tvo je najprije izabralo krivoga saveznika, nakon toga nije tilo, a može biti i da im nisu dali, minjati stranu i moralo je završiti krvavo. Dospjeli su u logor, stjerani na голу ledinu ko stoka koju su povatali negdje tamo na Divljem zapadu.

Onaj maloprijašnji redarstvenik bija je uljudan. Odav-no ga je prošla srdžba na sve zapadnjake, iako je trn ostao. Vidim ja što i danas rade po raznim krajevima svita. Da je ovaj bija tamo di su bili drugi, bi li bio jednak njima? Glu-po i nepotrebno pitanje, odgovorio je sam sebi. Važnije je od toga kako se vladati kada vidi Karla.

Upoznali smo se u logoru, ne želim mu se sićat ime-na, odma na samu početku. On je bija civil, ali je u onom metežu zaglavija zajedno s vojskom koja se povlačila ni sama ne znajući kamo. Vjerova je u zapadnjake pa se na-suka. Pomagali smo se koliko smo mogli. Nedostajalo je hrane, vode, svega. Karlo se jednoga dana domoga kutije cigareta. Zuriya je zamišljeno u nedogled kad naiđe neki mladac u vojničkoj odori, smilova mu se i dobaci mu te cigarete. Prenule su ga iz razmišljanja, zbunjeno je zahva-lija i duboko upamtija to dječeačko lice. Zar i oni unovaču-ju tako mlade? Možda mu je takav bija samo izgled, a on je bija stariji, ispravljao je samoga sebe. Čuvao je tu kutiju cigareta kao nešto dragocjeno. Podijelit će je popola kada ih otpuste iz ovog logora, govoriya je. Meni je bilo svejed-no što će učiniti s njima. Ja se nisam nada tako brzu pu-štanju. Poznavao sam dobro vojnički život i razmišljanje.

Vlak je zatrubio. Jedanput, dvaput. Radi se činilo da je u ruskoj nepreglednoj sibirskoj stepi. Samo, nije tako hladno kao tamo. Ovdje griju, sve je čisto, a tamo čekaju da te nestane, da im nisi više na teret. Razdrijemale su ga ove misli. Ponovno je posegnuo za torbom. Jesu li adresa i broj telefona na svome mjestu? Jesu! Dobro je. Taman bi trebalo da ih sad izgubi. Na jedvite je jade došao do njih. Oni službenici stvarno ozbiljno obavljaju svoj posao. Najprije su ga iznenadili da u njihovu gradu već postoji netko tko ima njegovo ime, prezime, rodija se u istome mistu di i on, iste godine, ime i prezime roditelja isto... Sve mu je to bilo čudno, nemoguće. Tako se njegova prijava boravka pretvorila u nepoznanicu sa stotinu pitanja. Došao je iz Kanade u SAD i misli tu ostati neko vrime. Djeca mu se razišla, žena umrla i zaželio je promijeniti mjesto življenja ili još malo vidjeti svita prije nego umre, kako je govorio. I sada ovo!? Službenica se smilovala i dala mu adresu »dvojnika«.

Dugo će pamtit i prvi poziv. Obojica su se smeli. Karlo je prvi shvatio što je na stvari pa se predstavio kao Karlo, onaj iz logora. Radi se tek sada sve zamrsilo.

»To ti je ovako«, otpočeo je Karlo. »Sićaš se kad su vas otirali, bez ičega, ko stoku? Pričalo se da se ide nekud prema Njemačkoj. Ja sam se boja da se i meni to ne dogodi. Šaputalo se da takve preuzimaju Rusi. A oni se nikada nisu šalili, još k tomu komunisti. Bože sačuvaj! Kada se nisi vraća tri dana, reka sam samome sebi da treba žurno djelovati. Nekako sam uspija onom kutijom cigareta podmititi njihova pisara i on mi je da tvoje isprave. Ja sam svoje bija izgubija. Sam znaš da je bez isprava u ono vrime bilo i te kako opasno. Uzeja sam, dakle, te isprave i uspija se izvući iz logora. Pričat ću ti o tome kad se vidimo. Nego, kad ćeš doći?! Evo ti adresa...«

»Hvala, već imam. Ta kako bih te mogao nazvati?!«

»Stvarno je tako! Kad dolaziš?«

I, eto, on je sada na ovom kolodvoru na putu prema Karlu. Vrlo je lako moglo biti da nikada ne bude tako i da moje ime ostane živiti na nekom drugom čoviku. Ne je-danput poželio sam sebi smrt u onom ruskom logoru. Ži-vot užasan, a kazne nemilosrdne. Kažnjavali su za svaki prekršaj ili nazovi ga »prekršaj«. Nije tribalo mnogo skri-viti pa da se izgubi glava. Tada bi nas plegli jednoga do drugoga na ladnu zemlju, a vođa čuvara je brojija. Svaki deseti iša je na strijeljanje. Mnogo mi je puta bilo žao da su uzeli onoga kraj mene, a mene preskočili. Činilo mi se da stvarno nemam sreće. Zar baš moram biti deveti, a ne deseti? Što ti je život?! Ali nisu ni ti Rusi loši. Nametnulo im budalaštinu od komunizma i što se moglo? Uvik se nađe bolesnika koji će činiti sve što im se naredi samo da njiova glava ostane čitava.

Približavalo se vrijeme do polaska vlaka. Lagano je ustao. Noge su mu bile utrnule. Ona liva nikada i nije pristajala bolit. Uspomena na Sibir. Ma, nema se smisla prisjećati prošloga, tako bilo i gotovo. Treba gledati u bu-dućnost. Ipak će upitati Karla zašto je mora pisati njego-vima doma. Ta zna je da je bija domobran. Možda nije ima nikoga svoga kome bi pisa, što li? Tko zna? Istina, nije im sla adresu, njima nije bilo čudno jer su predmnije-vali da je to zbog jugoslavenskih vlasti i Udbe koja je vo-lila takve ubijati. Katkad im je slao novaca i dobro je što je to činija. Sazna je o svemu tomu kada se počēja raspitivati tko je taj Rade. Hvala Bogu da su mu rekli sve lipo o nje-mu, inače ne bi sada ovako mirno k njemu iša. A ja, pravi Rade, kroz sve te godine živija sam daleko od svojih. Boja sam im se javiti da ih ne bi proganjali. Karlu je to uspilo

pod mojim imenom. Možda bi i meni? Možda, ali krvavo je to možda. Kušat ću se iskupiti kroz ove godine koje su mi preostale.

U taj ga je tren grunula neka raspojasana djevojka s velikom prtljagom. Čuo ju je kako psuje, kao da je on kriv, a ne ona. Bilo mu je žao takve mladosti. U njegovo se vreme drukčije vladalo. Odmahnuo je rukom. Vlak samo što nije pošao.

STRELJANA

Upravio se Anđukić u postelji s bolom u križima. Ali i sve ga je ostalo boljelo. Ovaj je tjedan uistinu marljivo radio. Nikako nije htio zamjeriti se Puliji. Dobar je on čovjek, ali je bolje trenutno biti u zavjetrini. Tako će se lakše i skloniti, ako bude potrebno. A kamo da se skloni? Stvarno nije znao. Nevažno kamo, važno je skloniti se, mislio je u sebi i grko se smiješio.

Baraka je bila trošna. Moglo ih je unutra stati dvadesetak, ovisno kako se rasporede postelje. Osjećao je zadovoljstvo da je spavao na gornjoj. To je bilo posebno dobro kada se trebalo nešto staviti pod onu dolje, kao gajba piva ili slično. Zaudaralo je na znoj i gradilište. Nije se imalo kamo. Gradnja tuđih putova, mostova, zgrada neprestano je tražila nove djelatnike. A tamo kod kuće, u carstvu komunizma, obitelj je željno očekivala njegove devizne doznake. Jedino su tako mogli preživljavati s obzirom na to da im je kao »narodnim neprijateljima« bilo uskraćeno svako zaposlenje. Gledao je Anđukić kroz prozor i prebirao ove misli. Otići će na Banovo i vidjeti što je bilo od onoga. Valjda će nekoga susresti.

Obukao se u najbolje odijelo koje je imao i polako krenuo pješice. Šteta trošiti novce na autobus. Ionako nema kamo. Jedino ako pođe na sv. misu, što bi svakako trebalo, može se dogoditi da plati prijevoz ili da ga netko od poznanika tamo odbaci. Sam vozila niti je imao niti je još znao voziti. Najprije je želio priskrbiti djeci školovanje, kupiti onu njivu, krčevinu blizu kuće, obući i obući obitelj... pa tek onda misliti o vozilu i o kući. Ima ih koji su

govorili i radili drukčije, no on se nije puno obazirao na to.

Jadranka je bila na svome mjestu. Revno je točila pivo, zamatala kobasice i slično. Šteta da se udala za Švabu. Opet, ko bi im pomaga ovdje u tuđini da nije nje?

»Je l' me tko tražija, ostavija kakvu poruku?«

Samo je pokazala rukom nadesno prema najudaljenijem prozoru. Prepoznao je Jozukića, oči ga dobro služe. Zahvalio je Jadranci i pošao u njegovu smjeru.

On ga je primio previše ozbiljno. Pokazao mu je na praznu stolicu. Sjeo je. Jozukić je šutio i gledao nekud kroz njega, mimo njega, van... Ni sam nije znao kako to nazvati.

»I?«

»Šta i?«

»Nešto si danas šutljiv. Šta se događa?«.

»E, moj čovik, tako je to kad se posa ne obavi kako treba.«

»Ma, daj. Onaj ti se više ne ustade. I kako da nismo posa obavili dobro?! A nije nas niko ni vidiya! Nisi valjda čuo da su se raspitivali o nama?«

»Nisam. Ali, sve ste ubrljali.«

»Kako?«

»Lipo. Ubili ste pogrišnog.«

»Nemoguće. Sve smo napravili kako smo se dogovorili. Mali Stipanušin je nabavija oružje, Darko je puca, a ja sam mu bija pomagáč. Dobro smo gledali da ne promaši-

mo. To je bija on i nismo tili ispustit ovu priliku. Ko zna kad će nam se drugi put pružit?!«

»Ponavljam, ubili ste pogrišnog«.

»Teško. Istina, bilo je malo sumraka, i nije se baš najbolje vidilo, ipak...«

»E, sumrak, sumrak...«

»A ko je bija, ako nije Todor?«

»Rumunj«, odgovori Jozukić i dalje mrzovoljno.

»Rumunj!?«

»Ja, a vi mislili da je ona komunjara. Dobro, jesu Rumunji i Crnogorci blizu, ali opet je to razlika«, postajao je Jozukić boljeg raspoloženja.

»Majko moja, ubismo nevina čovika!«

»I nije on bilo ko. Veleposlanik je ko i vaš Todor. Ako vas se Rumunji dovate, ode glava«, povuče Jozukić rukom preko grla.

Anđukić je šutio. Bilo mu žao čovjeka. Možda je nevin, iako je u komunističkim veleposlanstvima radio samo provjeren kadar. A takvi nisu nevini. Nikako.

»Šta sad?«

»Pritajit se, ako nisi zna. Nije ovo mlaćenje u krčmi u gradu di te ne poznaju. More proć nekoliko godina dok te ne uvate. Njima je posa šnjuvat, a tebi bižat. Bit će tako sve dok se drukčije ne okrene.«

»Kako smo samo mogli pogrišit...«, mrmljao je Anđukić sebi u bradu.

»Jesam li vam lipo govoriya da najprije triba čovika uslikat, ponit mu sliku sa sobom, prije nego što zapucaš izvadit je iz džepa, provirit je li to baš on i onda pucaš. A vi ko...«, nizao je Jozukić.

»Daj, šta trabunjaš! Još trošit na fotoaparat! Ti si nam ga pokaza u novinam, zapamtili smo ga, provirili prije pucanja koliko se moglo, i to je to.«

»Bolje potrošit i na fotoaparat nego se uvalit u nevolje. Zapamti, mi smo na streljani. Ako oni ne ubiju nas, mi ćemo nji. Znaš li da su neki dan ubili još jednog našeg? Za razliku od nji mi ne ubijamo iz mržnje, mi se borimo za slobodu i nisu nam potrebni drugi neprijatelji. Dosta su nam i ovi.«

Jozukić je bio do kraja ozbiljan i odrješit. Anđukić je potvrdno kimao glavom. A što bi drugo. Jest, uprskali su.

»Jesi li donija naše novine?«

»Jesam. I ne dili ih okolo, barem dok bura ne prođe. Neka to čini neko drugi, neko ko ne more kući. Ti to još moreš«, očinski je govorio Jozukić s primjesom nostalgije u grlu.

Anđukić se trgnuo. Činilo mu se da ih netko gleda. Jozukić ga je pogledom opomenuo da bude miran. Kao da se ništa ne događa i kao da pričaju o nečem sasvim drugom, poučio ga je kako se ponašati u ovakvim prilikama. Neka se vlada prirodno, neka pazi dobro na zaleđe i neka nastoji dobro upamtiti to lice. Ali, sve mora biti nenapadno. Vjerovao mu je. Zna da je on u to utkao desetljeća svoga života. Sreća da im je organizacija ipak dobro ustrojena. Ne viđaju se često. Ne bi bilo dobro da zapaze njegovu povezanost s njim. Ne boji se streljane,

boji se samo neodlaska kući. Njega čeka obitelj, a Jozukić je još neoženjen, što se zna.

Ustao je i polagano pošao prema blagajni. Platit će oba računa. Otići će i na sv. misu. Danas ide javnim prijevozom, makar da naiđe na nekoga tko je spreman povesti ga. Želio je malo promisliti o svemu, opustiti se u gužvi. Vjerovao je da se nitko ne će usuditi napasti ga.

Svećenik je uobičajeno bio dobar. Anđukiću se počelo popravljati raspoloženje. Došao je trenutak da si međusobno pruže ruku mira. Tko će je njemu pružiti, razmišljao je? Ubio je čovika, ako i nije nevin, to nisu bila njegova posla. Polako se okrenuo susjedu s desne strane. Zastao je. Skroz tamo desno primijetio je lice s Banova. Je li to ono? Jest, nisam valjda opet zabrlja?! On je, sigurno je on. Misari su pjevali pjesmu čije su riječi prolazile mimo njega i gubile se negdje u daljinu. Činilo mu se da čuje pucanj, jedan, dva, tri...

SAM ĆU TE POTRAŽITI

»Ti si najobičnija budala!«

»Neka sam.«

»Tko je vidija davat tolike novce! Znaš li da virovatno nikad ne će tamo stić. Ako i stignu, što si postiga? Ispucat će ih u vitar.«

»Sad si ti budala. Ne će ih oni ispucat u vitar, nego će oni oslobađati domovinu. Ali, tebi izgleda ništa nije jasno. Iša si u jugoslavenske klubove i još su ti njiove manitovštine u glavi.«

Ljudevit je zašutio. Ima Serđo donekle i pravo. Ali, nisam iša u te klubove što nisam volija Rvacku. Samo sam mislija da smo svi zajedno jedna država i da nema te sile koja more razorit Jugoslaviju. Ta imali su prijatelje i na Istoku i na Zapadu. Amerikanci su ih također podupirali. Ipak, nikad nisam dopustija da me zovu Jugoslavenom. Ja sam bija Rvat. To ih je ljutilo, ali su me privaćali. Valjda su mislili da sam naivan, što li? A Serđo je uvijek bija na drugoj strani. Iša je u rvacka društva, emigrantska, kako su ih zvali ovi iz kluba, a neki kažu da je bija i terorist. Ko zna di je istina? No, ono što se zna je to da nije smija kući. Odma bi ga uvatili. Pisali su o njemu u novinama, nazivali ga raznim imenima. Nije se ni sad prominija, samo je posta žešći. Čim je krenulo ovo s raspadom Juge, uključio se u akciju. Ako ikada nadrlja, to bi moglo biti upravo sada. Ma, mudar je on, izvući će se, nije on od jučer.

Vozila su jurila svojim smjerom, ljeto se primicalo kraju, vijesti i nadalje govorile o ranjenima, mrtvima, protjeranima. Mediji su bubnjali o rastućim nacionalizmima, o oživljavanju fašističke aveti iz prošlosti, o potrebi da se čvrstom rukom uvede red. Ljudevit i Serđo živjeli su svoje živote daleko od rodnoga kraja koji su obojica jednako voljela.

Polako je stizala nedjelja kada je hrvatska zajednica trebala ugostiti važnog političara iz domovine. Stariji su se najviše čudili mlađima. Neki od njih jedva su sricali hrvatske riječi, ali su se žestoko uključili u obranu krajeva iz kojih su došli njihovi očevi, djedovi i pradjedovi. Sve je odisalo nekim posebnim zanosom, kao ono '41., znali su reći jedni. Drugi, kojih je bilo u puno manjem broju, ako se ne računaju njihovi sinovi i kćeri, odgovarali bi im da je zato i trajalo tako dugo. Unatoč tomu živost hrvatske zajednice u čitavoj je zemlji neprestano rasla. Nedjeljom poslije sv. mise prepričavalo se čiji je sin ili kći otišao u domovinu. Zna se zašto... Nepotrebno je razjašnjavati.

Serđo je bio glavni u odboru za doček. Nije mu bilo mrsko. Cijenio je političara koji dolazi. Činilo mu se da bi on mogao puno toga napraviti za hrvatski narod. Kako se samo zna odlučno postavljati i vući poteze koji odgovaraju upravo tom trenutku!? Ponaša se poput nekog starog, iskusnog i prepredenog zapadnog političara. Jedino je bija puno, puno pošteniji. Ta borija se za svoju domovinu, ne za svoju lisnicu.

Nakon velikog javnog nastupa priređena je obilna, svečana gozba. Stolica se kupovala. Tko je želio nazočiti, morao je platiti najmanje 1.000 \$, a mogao je dati i više. Po starom dobrom običaju novčani prinosi davat će se i tijekom same večere. No, u tome nije morao svatko su-

djelovati. Serđo se začudio kada je spazio Ljudevita. Niti je prije zalazija u ovakva društva, niti je nešto posebno bogat! Svašta!

Nije odmah bilo onih velikih, počesto i dosadnih govora. Serđo je samo kratko pozdravio nazočne, a posebno pristiglog političara zaželjevši im svima da se dobro osjećaju. Nije mu to išlo najbolje od ruke, uspio se nekako snaći. Činilo mu se da je puno lakše raditi nego li govoriti. Čim je završio, političar je sjeo i prionuo toploj juhi. Očito je bio umoran i gladan.

»Stanimo«, reče iznenada Serđo.

Političaru je žlica zastala u zraku.

»U nas je običaj da se prije jela prekrižimo. Župniče, izvolite predvoditi molitvu.«

Političar je spustio žlicu na stol kao da je vrela i skočio sa stolice. Neki su se podsmjehivali. Župnik je molio uobičajeno mirno. Poseban ugođaj nalegao je na čitav ovaj skup.

Tijekom večere pričalo se o svemu i svačemu, držali se govori. Izgledalo je da su svi ponosni što su upravo sada tu i što mogu pomoći u rađanju domovine. Znali su da se ovaj put ne smije izgubiti i to je bila jedna od glavnih misli u svim govorima. Od vremena do vremena nazočni bi prilazili glavnom stolu i darivali svoj ček. Hrpa je neprestano rasla. Serđo se nije trudio gledati u iznose. Znao je da se daje od srca i da se daje koliko se može.

»Znate što? Kada dođete u Zagreb, potražite me. Puno ste učinili, naravno i svi zajedno. Rekli su mi za Vaš prilog. Hoće li Vam to ugroziti poslovanje?«

»Moje poslovanje ne može ništa ugroziti. Njega Bog čuva. Bogatstvo mi je On dao i ako treba ostati bez njega, ne će mi biti žao. Uvijek će se naći nekakav posao, a i djeca me ne će ostaviti na cjedilu. Nego, ono o posjetu u Zagrebu. Hvala Vam za poziv. Međutim, Vi imate puno posla i ja Vam ne želim smetati. Kada sve završi, bit će vremena i za posjet. Ipak, ako se slučajno dogodi da se ovo što je prikupljeno ne uporabi onako kako treba, sam ću Vas potražiti. Poziv ne će biti potreban.«

Pogledali su se ozbiljno i muški. Trajalo je to nekoliko trenutaka i zaključeno osmijehom. Skup je zalazio u duboku noć.

»Evo, donija i ja nešto«, prenu Serđu Ljudevitov glas. Upravo je razmišljao kako pomoći još više od ovoga, iako ni ovo nije malo. Tko zna dokad će sve to trajati!? Zagužvalo se skroz ozbiljno.

»Hvala ti.«

Serđo nije znao što bi više rekao. Malo se smeo. Mimo običaja pogledao je u njegov ček. »Bože«, promrmljao je sebi u bradu.

»Samo malo«, doviknuo je Ljudevitu koji se udaljavao. Okolni su okrenuli glave. »Zaboravija sam ti nešto reći«, ispravio se Serđo.

Spustio je glas.

»Čoviče, jesi li svistan koliko si napisa na čeku?«

»Jesam! Ako te zanima otkud mi sve to, reći ću ti da sam proda onu vikendicu. Možeš provirit.«

»Ma, stani, nije ono bila vikendica, ono je bila kuća. Ne može...«

Ljudevit je zaoštrio glas.

»Slušaj ti! Dovoljno sam odrasta da znam što činim. A bilo bi dobro da i ti znaš. Inače, sam ću te potražiti«, reče Ljudevit i kratko namignu.

Serđo je zurio za njim, a on je polagano odlazio na svoje mjesto. Okolni su podigli glave. Nešto se očito dogodilo, samo, sve je mirno. Odmahnuli su rukom. Političar je upravo započeo s još jednom pričom iz domovine. Napeto su ga slušali.

SUSJEDI

»Dide, ajde rizat lozu, baka je rekla.«

»Sad ću ja. Reci joj, sad ću ja. Reci joj... Ma pusti me! Imam posla.«

»Kakva posla? Samo buljiš isprid sebe. Da se barem oćeš igrat sa mnom. Pusti mišljenje. Baka je rekla...«

»Dobro, znam što je rekla.«

»Ne znaš. Samo se praviš važan.«

Karlo je vidio da ovako ne će stići daleko. Na koga se samo bacija ovi mali!? Dodao je pomirljivo:

»Imaš ti pravo. Ali, pusti me još malo«.

Nikica ga je pogledao ispitivački. Did je baš čudan. Neka mu bude. I odskakuta baki u kuhinju koja je upravo pekla uštipke.

Ma šta mu bi pa jutros kupi novine?! Dugo ih nije kupova. A i što bi? Lažu li lažu. Te Hrvati su ovo, te Hrvati su ono, Tuđman je bija vaki, naki... Dosta toga. Znam ja kako stvari stoje. Ti što nas osuđuju krivi su da se sve ovo dogodilo. Tili su prvu Jugoslaviju, tili su drugu Jugoslaviju, tili su da nas sad Srbi pobijede, i svašta nešto. Dobro, uvijek ima onih koji se odupiru. Evo, ovi mali Darko. Pustilo ga i on je to dobro napisa u novinama. Naravno, svatko je tu zaradija. Oni rasprodali više novina, a on iznija svoje razmišljanje i potvrdija se kod dobrih ljudi.

Da, davno je to bilo. Tek kad mi je bila prva sv. pričest, svatija sam što se zapravo dogodilo. Čaće tada nije bilo

na njoj. Nije se puno o tome u kući pričalo. Znalo se samo da ga je nestalo, a i nekih drugih u selu. Mama je govorila da su ih odveli loši ljudi. Nije mi nikako išlo u glavu kako su ih mogli odvesti. Pa ima milicija, ima... Mama bi odmanula rukom. Kasnije mi je bilo jasno zašto. Ćaća se nije vraća, a na nas su gledali prikim okom. Bilo nas je puno, sedmero dice. Kamo sreće da se i danas dica tako rađaju! A ne jedno, dvoje, teško troje, o četvero da i ne govorim. Tako je lipo imati braće i sestara pa...

»Oćeš li se ti već jednom pokrenut? Kiša će«, govorila je Ružica stavljajući novo tijesto u tavu.

»Naravno da oću. Šta si navalila!? Još si i malog podgovorila.«

Šutjela je. Shvatila je da nešto nije kao uobičajeno. U takvim prilikama najbolje je šutjeti.

»Sićaš li se šta je mama pričala o odvođenju Starog? Znaš, o onom pismu!«

Pogledala ga je ispod oka. On da nju pita te stvari! Ta stotinu joj je puta to ispriča otkad je ove rvacke države. Priča je ponekad i prije, ali potajno... Boja se da tkogod ne čuje. Ma dobro, nešto ga uvalo.

»Sićam, kako ne. Unutra je sve pisalo, po njezinu pričanju.«

»Da«, uzdahnio je Karlo. Da nije bilo tog pisma odrasta bi uz svoga ćaću, učija od njega... Ovako se samo nejasno sića njegova lika, a potpuno jasno lika onih koji su pridonijeli da bude ubijen. Ta ga misao odavno progoni. Da ga mama nije predala? Dogodilo bi se virovatno isto, oni nisu ispitivali je li neko kriv ili ne, oni su ubijali.

Tih se dana topila rvacka vojska. Bilo ih je sve manje. Kako je samo bilo lipo kad su ono prije nekoliko dana natirali partizane. Oni sve bili opkolili i tražili načina da prodru, a rvacka ih vojska iznenada nagarila i potirala prema moru. Svak se tomu radova. Partizane niko nije volija. Ubijali su i pljačkali stalno govoreći da su oni za narod. Kakav narod?! Oni su samo za sebe i ni za koga drugoga.

Stari nije iša ni u jednu vojsku. Ima je neke poteškoće s bubrizima. Možda su bili kamenci, možda nešto gore, ko zna, nije tada bilo ličnika ko danas. Uz to puno dice i bija je kod kuće. Samo da je srećom zna bolje štitit. Ali nije. Jednom je izlanija da se partizana triba bojat, da oni niko-ga ne štede. Sad, moglo se to tumačit i ovako i onako. Oni su protumačili da je to bilo upereno protiv njih. Odma su neki sve prinili Starom. On je mislija da će to zaboraviti, ako ikada dođu na vlast. Međutim, jednog ranog jutra, oni se pojaviše. Gara je lajala, pa smo ih opazili. Stari je uspija uteć. Sve su prevrnuli i sve nam porazbijali. Ja sam jednog udarija kamenom, tija me ubit, ali se zbog nečeg pridomislija. Valjda ga nije previše zabolilo, ta nije mogla moja dičinja ruka tako jako udarit.

Nije se Stari dugo krija. Iako su bili u šumi, partizani su u našem selu imali svojih doušnika. I Starog su uvatili. Odveli su ga u tamnicu u Kulu. Bila im je to nekakva središnja tamnica. Sve su tamo vodili.

Nisam ja to tada shvaća. Mama mi je kasnije pričala o tim događajima pa sam od svojih i njezinih kamenčića sastavija čitav mozaik. A ona se stvarno nastojala borit, iako nije uspila. Odma je išla izbavit Starog. Ali nije bilo lako doći do koga odgovornijega u toj tamnici. Nekako joj je ipak uspilo. Kratko ju je saslušala i samo joj odbrusila

da se nji ne tiče je li neko kriv ili nije. Ako nije, neka onda oni njegovi u mjesnom odboru napišu da nije, preuzmu odgovornost i bit će pušten. Njoj se to činilo nekako logičnim. Pa svi znaju da je nevin. Valjda će napisati ono što treba.

»Gasi tu televiziju. Samo gledaš kako se biju. Ko da ništa pametnije nemaju za prikazivanje. Đava je stvarno ponija svit.«

Nikica je samo malo smanjio ton. Didu stvarno nije dobro.

Gužvao je novine prstima. Otpio je još jedan gutljaj svog domaćeg crnog vina. Je stvarno dobro ove godine! Sreća da smo uspili sačuvati Luku. A mogla je lako otić. Nije se imalo kruva, ničega. Mama nije tila ništa prodavat i dobro je učinila. Kasnije smo od tog živili, sadili duvan, lozu, nekako se snalazili.

Ža mi je da mi je bija susid. Nikad ga nisam moga sva-tit i ne ću. Ako je stvarno to učinija, kako je moga živit pokraj nas? Šta ima od toga što je posta prvoborac, što je ima boračku mirovinu, što su mu se sklanjali s puta? Vidija sam ga '90. pijanijeg nego ikad. Valjda svatija da su se vrimena prominila. Nešto je lupeta, nisam ga tija slušat jer bi mi pa mrak na oči i moglo je biti svašta. Poslin su mi neki željeli prinit šta je govorija, ali ja nisam da. Pusti budalu.

Majka nije znala čitat pa ne bi bilo nikakve vajde da je ono pismo i otvorila. A opet, virovala im je. Sve sami doma-ći ljudi. Kako se oni ne će zauzet za Starog!? I predala je pismo u tamnicu. »Dobro, drugarice«, bilo je sve što su joj rekli. Da su joj barem dopustili vidit Starog. Ništa.

Ajde kući, ko da je živinu ostavila iza sebe. A i jest, ostavila je njih.

Vist je ubrzo prostrujila selom. Sve su ih pobili u Jadovu. Samo, što će zatvorenici u Jadovu? Vrlo jednostavno. Bižali su, povelu uhićenike sa sobom i sve ih pobili. Znaš, tamo di je ono greblje. Samo su ih zbacili u jednu rupu. Kad se više od neugodnog zadaha nije moglo živit, naredili su grobaru da ih bolje zatrpa. I to je bila sva milost koju su im udilili. Stvarno su bili krvoločni. E, moj Stari, što nisi '41. uzeja pušku i gonija taj ološ?! Možda bi negdi natra i onog prisidnika rvacke države što lupeta o izlapilim partizanskim borcima i njiovim junačkim dilima. Gledaj ga na televiziji! Na šta slič, majko moja!

Ustao se. Puno je ovo misli za početi jedan dan. Ma triba i nešto radit. Da se odava osićajima, ko zna di bi sad bija. Teško da bi išta postiga. Ovako ima ženu, dicu, čak unuke, ni kuća nije loša. Istina je, nije bilo lako radit u Njemačkoj, ali uspih se računa. A on je uspija, pa neka priča šta god ko oće.

Tražio je škare. Negdi ih je sinoć tu metnija. Pogled mu je skliznuo prema susjedovu orahu. E, da, tu se obisija. Nije to tako davno ni bilo. Odma tamo iza Božića. Ko zna kolikima je napravija ovo ko i meni ili nešto slično. I ima je obraza govorit mi da uđem u Partiju? Kako je samo moga!? Valjda je u nju virova, u tu đavliju viru... Da šta je drugo nego đavlija vira kad ih ima koji su spremni umrit za nju?! I prije nego što se ubija doša je po prvi put čestitat Božić. Dotle ga nije zanima. Ne znam šta ga natiralo na to. Možda starost, ova nova vrimenta... Nosija je u ruci jabuku. Tija ju je nekomu dati, valjda se ispričat... Nisam ga moga najbolje razumit, nešto je mumlja. Reka sam mu da to pusti, možda sam mu moga reć nešto drugo, ne

znam. Prid očima mi je samo lebdija Stari, ko i uvijek kad bi ga vidija. Nikad se toga nisam oslobodija, valjda je to tako. I, kažem, nedugo se nakon toga ubija. Bija sam mu na sprovodu, šta ću, susid mi je.

A ovo loze treba obrizat. Uskoro će korizma, pa i Uskrs. Uranio nešto ove godine, jedino vrime kasni. Još je zima. Ma kad će više proliće i sunce?! Nema ništa lipše od toga. Pomalo radiš, a toplina te pecka po čelu i obrazi-ma. Isprid tebe puca zemlja, tvojih ruku dilo.

PREVRAT

Više nego desetljeće prošlo je od tih događaja. A njemu se čini kao da je bilo jučer. Jednoga dana odjedanput se osjetilo da se komunizam urušava. Za njega je to počelo već Titovom smrću koju javno nije smio slaviti, ali tajno jest i te kako. Nastavilo se razbuktavanjem velikosrpske namisli. Memorandum SANU-a ugledao je svjetlo dana, govor srpskih političara bio je sve zapaljiviji. Ipak, nadao se da će Europa zaustaviti ratovanje ako do njega dođe. Zbog čega se ne bismo rastali u miru?! Znaju se granice republika. Istina, nakon Drugog svjetskog rata vučene su na štetu hrvatskoga naroda, ali što je, tu je. Rat ništa ne će ispraviti. I onda pade Berlinski zid. Sovjeti se nađoše u čudu. Razli se sloboda kao pučina mora. Činilo se...

»Tata, jesi li gotov?«

»Brzo ću. Što si živčan? Ta radim za tebe!«

»Mama više ne može čekati. Kaže da moramo ići.«

Nije ništa odgovorio. Zna on i sam da bi trebalo ići, ali zna i da bi trebalo dovršiti sinovu zadaću. Baš je bez veze što mu je izišao ususret. Mogao je i sam pisati. Nikada do sada to nije tražio, odjedanput mu sad palo na pamet. Učiteljica im zadala domaći uradak o početku Domovinskoga rata ili prevrata, kako se izrazila. On se dosjetio da se toga ne sjeća, da sam ja bio u ratu i da bih to mogao najbolje opisati. Naravno da bih mogao. Ali ne ću mu valjda pisati o bitkama, mrtvima, kako sam ranjenog prijatelja pod neprijateljskom vatrom izvukao s prve crte

bojišta, kako sam...? Ne zanima to danas ni one koje treba zanimati. Podrumaši su zauzeli prva mjesta dok nas nije bilo i sada nameću ritam. Htjeli bi da ih se žali zbog svega kroz što su prošli. Stvarno bez veze! A onda opet oni drugi. Njima je rat pokvario sve račune. Ipak, njihov je stav barem jasan, uvijek su bili protiv hrvatske države pa su i danas. Možda da napišem štogod u stilu partizanskih priča iz svojih školskih čitanki? Kako ću to napisati kad ih nisam volio ni onda, a kamo li sada?! Stric koji je prošao Križni put rekao mi je, naime, tada neke stvari bez obzira što je mogao stradati i otada sam znao svoj put. Možda da počnem ovako: »Moj tata kaže da je Domovinski rat počeo onoga dana kada su naš učitelj, poštari i još neki u mjestu počeli ići u crkvu. Tih dana nepoznati su ljudi u selo doveli puno teretno vozilo naoružanja sva-ke vrste. Dobra puška stajala je nekoliko tisuća DEM-a.« Vidi, stvarno bi se moglo ovako početi! Na brzinu ću ja to.

»Je li već jednom gotovo?« čuo je suprugin glas. Očito je preuzela uzde u svoje ruke.

»Još samo dvije-tri rečenice i gotovo. Krenulo me.«

»Krenulo ga...«, čuo ju je kako mrmlja, ali se nije obazirao.

»Imat ćeš najbolji uradak u školi, sine. Zna tvoj ćaća što radi. Vidjet ćeš.«

Sin se samo smješкао. Valjda će biti tako, važno je da se nije morao mučiti. Ako učiteljica prepozna da je tata pisao, reći će joj da mu je samo pomagao, malo ispravio i ništa više. Što nje briga tko njemu pomaže?

Kod kumova je bilo uobičajeno. Lijep doček, piće i ica, onda udri po politici. Glasovali su za istu stranku, a sada se ne mogu složiti je li dobro tako i nije li došlo vrijeme da to počnu mijenjati. Novine, radio, televizija... svakodnevno govore da ti koje su izabrali krađu, bogate se... Najvjerojatnije je tako, jer mudra je ona stara poslovice koja kaže da gdje ima dima, ima i vatre. Kad bi se njima dala vlast, oni bi sve nepravilnosti uklonili za pet minuta. Što imaš mislit? Onoga tko je kriv u tamnicu, a poštene neka napreduju. Iako su alkoholne pare bile guste, shvaćali su da je ta priča o poštenju i nepoštenju malo dublja nego što to dotični sada prikazuju. Zar su njihovi političari krivi što oni sada nemaju entitet, svoju televiziju...? Nekada su mnogo toga imali i nadali se da će imati još više. Postojala je Herceg Bosna, a onda je potpisano da nje nema. Republika Srpska je, pak, ostala iako je nastala etničkim čišćenjem. Nešto tu nije bilo u suglasju. Trgnuli su još po jednu. Život ide, kumstvo ostaje.

Sutradan je Janko prtljao nešto oko vozila. I jučer je teško palilo, a danas nikako. Da se barem sredi to oko mirovina, gledao bi kupiti kakvo bolje prijevozno sredstvo... Ovako ne zna s čime može računati. Ono što uspije zaraditi povremenim poslovima, nije dovoljno. Žena ne radi, djeca su sva još u školi, stvarno stanje nije ružičasto. Nekako će se valjda i ovo progrmiti.

Iz misli ga je prenio sinovljev glas.

»Tata, slabo si ono napisao. Učiteljica mi je vratila uradak na ponovno pisanje.«

Odmah je prestao s radom. Obrisao je ruke i pošao prema sinu.

»Kako vratila?«

»Lijepo! Kaže da nije dobro.«

»Nije dobro!? Što joj se ne sviđa?«

»Ne znam, nisam je najbolje razumio, ali uglavnom kaže da se vidi da je to netko drugi pisao i da je previše huškački. Pisao si protiv Srba, govorio kako oni ubijaju, pisao si protiv Međunarodne zajednice, govorio kako oni pljačkaju banke, pisao si...«

»Stani, stani, stani! Zar Srbi, velikosrbi, svejedno, nisu ubijali, zar Međunarodna zajednica...?«

Sin ga je začuđeno gledao. Ohladio se u trenu. Stvarno, što on ima s tim? Što ima njemu dokazivati? Pogladio ga je po kosi.

»Dobro, dobro, hajde ti sad u kuću nešto pojesti, a ja ću nazvati učiteljicu zbog uratka. Nemoj se ni za što brinuti.«

Brzo je završio posao. Nije mu se dalo više ništa danas raditi ili barem ne za neko vrijeme. On da ne zna kako je počeo Domovinski rat!? Da mu to kaže tamo neka učiteljica koja nije ni primirisala bojišnice, kao ni svi njezini?! Čak je opet prestala ići u crkvu, dok neki drugi nisu. Vratila se, znači, starome jatu. Dat ću ja njoj!

Izvadio je pivo iz hladnjaka, sjeo i digao noge na stolicu. Žena ga je mrko pogledala. Spustio je noge. Upalio je radio. Zapljusnu ga emisija otvorena sadržaja. Neki predstavnici Međunarodne zajednice govorili su o miru, suživotu, praštanju, individualizaciji krivnje, Haaškome sudu...

»Što, što!? Stani, stani«, poviknuo je prema radiouređaju i dohvatio se telefona. »Sad ću ja vama reći kako je bilo, i vama i onoj učiteljici, sad ću ja vama reći!«

Nije dugo govorio. Bijesno je odmaknuo slušalicu od uha, a iz nje se čulo: tu-tu, tu-tu, tu-tu... Žena se kiselo smiješila.

SAN

»Ma, što se bojiš? Što se nisi boja kad si iša u rat?! Tada si bija hrabar i samo sam za to doša k tebi, budalo jedna. Ti si mi posljednja nada.«

Gledao ga je Matko otvorenih očiju. Sjeća ga se s mnogih bojišnica. Svi su bez ustručavanja ulazili u borbu, ali on je bio nešto posebno. Uvijek vedar i nasmiješen, čak i u borbi. S njim je bilo lakše umirati i zato se svatko htio boriti uz njega. Ne, nije on bio zapovjednik, bio je najobičniji borac, samo, jedan od onih na kojima sve počiva. I sad je tu pred njim. Čuo je za njegove poteškoće odavno. Žena ga je ostavila tijekom njegovih borbenih djelovanja. Odvela je sa sobom i dvoje njihove djece. Nije se na njemu puno vidjelo koliko ga je sve pogodilo. Tek kad se kasnije gadno propio, spoznali su da je osjetljiviji nego što su mislili. Sada živi više-manje na ulici. Posla nema. I to su mu uzeli zbog brigade, oni iz podruma. Istina je da je se dobro okanio alkohola, ali što ako opet počne? Možda...

»Čovječe, je li s tobom sve u redu? Blenija si u me ko tele u šarena vrata. A samo sam te pita da udariš žig u taj papir da ja mogu kazat da sam šenuja, da sam manit, i da mi dadnu nešto te mirovine, mater im komunjarsku.«

»Ne..., ništa..., oprosti..., malo sam se zanija, Roko, a ti bi se moga lipše izražavat.«

»Oću, ako me proglašiš ludim. Evo ruka.«

»Ma, kako ću ja tebe proglasit ludim? Ti znaš...«

»Čoviče, ništa ja ne znam. Znam samo da svaki dan tribam ist, pit i spavat. A oklen? I malog bi vratija kad bi se moga malo bolje skućit. Voli on svog starog, kakav je da je. Znaš, sluša Thompsona i slične, navija za Ajduk, on ti je sav naš. Onaj drugi..., ne znam, još je negdi u sredini. Valjda mu ža matere. Ža je i meni, samo što ću. Ona kaže da je otišla među svoje, ko da ovdje nije bila među svojim.«

»Ali, ne mogu ti ja to sam uradit«, nadovezao se Matko kao da uopće nije čuo što mu je Roko pričao posljednjih minuta.

»I ne tribaš. Znam ti ja još neke. Svi su spremni pomoć. Naročito otkad ove komunjare dobiše vlast i počеше udarati na mene i takve ko ja. Ljudima se sve jednostavno gadi. Međutim, neko ih je bira... Nije li tako?«

»Reći ću ti što sve tribaš skupit i kad to skupiš, donesi meni i ja ću pečatima ovjeriti sve što triba. Može?« nastavljao je Matko vrteći neki svoj film.

»Ma, kako ne može! Reka sam ja njima da se ti nisi prominija. Sićáš li se onoga kad...«

Nastavili su do kasnih popodnevnihi sati. Već su svi liječnici otišli kući. Pacijenti su kucali na njegova vrata, provirivali unutra i, vidjevši Roka, smjesta odustajali. Njegov izgled nije im ulijevao sigurnost da ga smiju prekidati u posjetu liječniku. Zvala je i Matkova žena. Odgovorio joj je da ima posla, da ništa ne brine, ispričat će joj kad dođe. I njih su dvojica zaplovila u nedavne ratne dane. Sreća da nisu pili, bio bi to pravi metež u ordinaciji.

Sutradan se Matku promet povećao. Dolazili su negdašnji njegovi suborci, kao i njihovi prijatelji. Svi zbog

istog stanja i istog razloga. Izreda su govorili da će vratiti mirovinu čim dobiju neki posao. Vjerovao im je. Časni su to ljudi, samo što ih je život prevario.

Nije se nikada kajao zbog onoga što čini. Bio je svjestan da je to mimo zakona. Međutim, nikada nikomu nije uzeo novac i nikada nikomu nije pomagao oko vojne mirovine ako nije bio u istom ili još gore stanju od Roka. Osjećao je da to mora učiniti, jer kad ne bi, tek bi mu tada savjest bila nečista. Ne samo da njima ne bi mogao gledati u oči nego poglavito ni njihovoj djeci. Kad god pogleda svoju, sjeti se toga. Tko je on da im zapriječi budućnost?

Žena ga u tome nije podupirala, ali ni odgovarala od svega. Vjerovala je da zna što čini. Bila je ponosna na njega i bit će uz njega ma što se dogodilo. A ovima novima na vlasti ne može se vjerovati. Svašta pričaju i učine li išta od toga, nikomu ne će biti dobro.

Vrijeme je prolazilo, hrvatske su bojovnike sve žešće napadali dok su se oni, između ostaloga, pokušavali dočepati mirovine kao neke zavjetrine. Na sve je strane odjekivalo da Hrvatsku treba detuđmanizirati, da će nas to dovesti do blagostanja, da ćemo na taj način ući u društvo zapadnih naroda, pridružiti se tekovinama anti-fašizma. Jedino su izostavili bratstvo i jedinstvo, shvatili su da ono ipak ne pripada u ovo vrijeme.

Započe i nekakav lov na korupciju. Pohvataše ove, one, slavodobitno se slikaše na televiziji i u novinama. »Postadosmo Europljani!« ozareno su klicali. Puk je samo vrtio glavom.

Jednog jutra netko glasno pokuca na vrata njegove ordinacije. Matko se osmjehnu u sebi. Vjerojatno su to oni. Nije se prevario. Došli su ga odvesti. Zamolio ih je da

pričekaju dok skine radno odijelo. Dopustili su mu bez riječi. Mjerio ih je ispod oka. Nije nijednoga poznavao. Jedan mu je stavio lisice, drugi je ostao u ordinaciji. Očito je da će ju odmah pregledati i pokušati pronaći optužujuće stvari. »Ne će im to biti teško«, mislio je Matko u sebi. Svi su pečati u jednoj ladici, nezaključanoj. Žao mu je bilo samo što više ne će moći pomagati kao prije.

Na izlasku ih je dočekala oveća skupina fotoreportera. Fotografirali su kao da je netom ulovljen veliki kriminalac. Lik će mu, dakle, ubrzo biti u medijima. Samo da se što prije čuje sa ženom, da joj javi o čemu je riječ i da ne brine. Razumjet će ona to.

»Majmune, šta si mu to stavlja?« odjedanput je kraj sebe čuo poznat glas. Pa da, bio je to Đidi. Odavno ga nije vidio. Čuo je samo da se zaposlio u policiji i da ga još nisu iz nje izbacili.

»Skidaj to. Nije on kriminalac da mu to stavljaš. Ako ti se stavlja, stavi ovima na vlasti.«

»Pusti Đidi«, smirivao ga je Matko. Bojao se da ne nastrada zbog tih njegovih lisica. Naravno da su ga boljele, ali je to odlučio podnijeti. Sad su takva vremena.

»Učinit ću kako si rekao, ali ti odgovaraš. Znaš kako nam je naređeno«, rekao je jedan od nepoznatih policajaca.

»Ja snosim svu odgovornost. Baš me briga za sve njih. Nije ih bilo kad ih je tribalo bit, sad će mi se praviti nešto važni.«

Nepoznat policajac samo je slegnuo ramenima. Ključ je škljocnuo. Matko je protrljao već pomalo utrnule ruke. Pogledao je na Đidija. Bio je bijesan. Očito je morao u osi-

guranje ovog izleta koji mu se nimalo nije sviđao. Kucnuo ga je rukom po ramenu.

»Idemo«, rekao je Matko i krenuo prema spremnoj marici. Kotači su zacviljeli, još jedan hrvatski branitelj odlazio je u tamnicu.

Smjestili su ga u pritvorsku jedinicu. Ovdje ostaje dok sve službe ne obave svoj dio posla i on postane obično vlasništvo procedure. Na kraju svega doći će osuda i to je to. Čemu se brinuti, država zna svoj posao!

Mislio je dugo o obitelji. Već sve znaju o njemu. Ovih će mu dana valjda dopustiti i da ih vidi. Ponosan je na njih, a valjda i oni na njega. Nema veze što više nikada iz svoga života ne će moći izbrisati svoje tamničke dane. Za njega su oni časni i gotovo. A mediji neka pričaju što hoće.

Zaspao je neobično brzo. Kao da je kod kuće u dobro namještenoj postelji i prozračenoj mirnoj sobi. Samo je puno sanjao. Livanjsko polje, planina, šuma, blato, more, kamenjar... sve se ispremiješalo. A obitelj nije sanjao. Je li pri sebi?

JOSEPH K. U HAAGU

Zrakoplov je lagano dotaknuo tlo. Očito je da je onaj koji upravlja njime vrlo vješt. U sebi mu je odao priznanje. Tako se treba odnositi prema svome poslu: traži se uspjeh, a ne priča. Kao i za onih ratnih godina u našem kraju. Pritisli napadači sa svih strana. Oka nisi moga otvorit, ali nismo se dali. Ustrajavali smo ostati na svome. I ostali smo. Bolje rečeno, uspili smo. A da nismo...?

U sudnici se treba pojaviti tek popodne, sada je još jutro. Dobro je učinija što je sa sobom poveja Andriju. Stari su prijatelji. Zajedno su ratovali, zajedno dilili smrtnu opasnost. Poznaju se u dušu i uvijek im je lipo kad su skupa. Prošetat će malo gradom, tim poznatim Haagom, da vide na što to sve sličí. Ovdje se dili pravda, samo po presudama izgleda da je podobro grbava i razroka. Nevini stradavaju, a krivci bivaju opravdani i pretvoreni u žrtve. Sve više izgleda da je tijek i te kako planiran. Ma što sada o tome razmišlja? Ono što ga upitaju, reći će, onako po duši, odvesti se na uzletíšte i isti se dan vratiti kući. Uhvatio je dobru vezu, samo da i sve drugo bude kako se očekuje. Ne zna zašto, ali osjećao je neku nejasnu napetost u dubini.

Lutao je pogledom po gradu. U jednom trenutku počeo je razmišljati koliko je tog bogatstva stvoreno vlastitim žuljevitim radom, a koliko je jednostavno ukradeno drugima po raznim kolonijama? Nije znao. Zna samo da nisu bili cvječke i da su marljivo vršili ulogu kolonizatora. Zapamtili su ih mnogi. Ne bi htio biti u njihovoj koži

kada im se sve to bude vraćalo. A možda se već i vraća, možda...?

Kucnuo je konačno i taj čas. Ušli su ozbiljni i dostojanstveni. Ako bi prosuđivao po licima im i ponašanju, smjesta bi se očarao njihovom pojavom. No, oči su im bile nekako hladne, neugodno hladne. Gledao ih je u lice, ali je nastojao gledati ih u nos, bradu, samo ne u oči. Dali su mu znak da sjedne.

Počeli su dobrostivo. Brbljali su da će sve biti brzo gotovo, treba samo potvrditi ono što oni budu iznijeli i to je to. Zasjekla ga ona riječ »potvrditi«. Nije on doša ništa potvrđivati, on je doša samo posvidočiti o onomu što ih bude zanimalo. Dobro, možda je prevoditeljica na nekoj čudnoj mišavini jezika iz bivše Jugoslavije krivo prevela njihov izraz. Ipak su oni ozbiljna gospoda, drže do svoje riči napisane u pozivnici za ovo saslušanje.

Ispitali su ga o događajima na bojišnici i oko nje, ali sve je nekako odisalo čudnim duhom. Prepoznavao je da oni već imaju svoje mišljenje. On stvarno treba samo nešto potvrditi što su oni već postavili kao zadanu istinu. Zazeblo ga oko srca.

Skočio je kada su postali toliko opušteni i toliko izravni u svom promatranju događaja. Ne, to nije bilo tako. To može govoriti samo onaj tko ima neke skrivene namjere, onaj tko naknadno želi promijeniti tijek događaja. Gledali su ga hladno i cinično. Shvatio je da je pogriješio. Sjeo je. Lako je njima, oni rade svoj posao kakav jest da jest, a on je bija tamo di se sve to događalo. Kako ostati miran? Kako?

Htio im je objasniti što se stvarno dogodilo. Nisu ga dugo slušali, jednostavno su ga prekinuli. Rekli su mu

da oni sve to znaju i da im ništa ne treba objašnjavati. On samo treba potvrditi da se taj i taj njihov vođa u tim ratnim danima ponašao tako i tako i razgovor će biti završen. Gledao ih je zaprepašteno. Ali on se nije tako ponaša, već potpuno drukčije. Branija je svoje i uspija. Da nije uspija, dogodilo bi se... Ponovno su ga prekinuli. Njima treba njegova potvrda. Ako ne... Zanimalo ga je što to znači »ako ne...«. Bez uvijanja rekoše mu da to znači da će ostati u Haagu, da su pripremili dovoljno ćelija pa... Nije trebalo dalje. Pokušao im je razjasniti da on nije došao kao optuženik, došao je samo kao svjedok reći što ima i vratiti se otkud je i došao. Bili su neumoljivi. Dadoše mu pola sata da razmisli. Za svaki mu slučaj ponoviše da je slobodan ako potvrdi izneseno. Kako ne shvaća da se treba s njima nagoditi i sve je riješeno?! Opet je skočio. Dvojica stražara prijeteci su izišla iz sjene. Već je na njih bio zaboravio. Oni su ustali, pogledali ga s visoka i otišli bez pozdrava. Vani se počelo mračiti.

Znao je da je svako opiranje uzaludno. Ponovno je sjeo. Morat će bolje nadzirati svoje osjećaje. Treba se ponašati kao i oni, proračunato..., i još mnogo toga. Ne, on to ne može pa neka bude što će biti. Ne mogu mu ništa. U ratu se vladao po svim pravilima. Uvijek je pazija na to. Bio je vjernik, pokušava se ravnati po Božjim zakonima i u isto vrime obraniti svoju domovinu. Poštivali su ga zbog toga čak i protivnici. Vidiya je to dok se s njima susreta u raznoraznim vojarnama tuđih vojski, onih vojski koje kažu da su došle u ime neke Međunarodne zajednice, a u stvari provode sebične probitke svojih država. Ne, nikoga ne će optužiti da bi sačuvao svoju kožu pa čak i da je zbog nečega kriv.

Njihov leden pogled prodirao je u njegovu nutrinu. Ne i ne! Zapovjedili su stražarima da ga vode. Nije se opirao. Brava je škljocnula iza njegovih leđa. Njih je nestalo.

Prolazili su dani, mjeseci, godine. Ništa se nije događalo. Šuškalio se samo da će mu suditi. Nije znao zbog čega. Onda jednoga dana nenadano objaviše: gledao je kako njegovi vojnici siluju ženu iz drugoga naroda i ništa nije učinio. Ma, na što misle? Nije valjda... Daj, to su gluposti. Ipak, tko zna? Ovaj se sud ne šali.

Uvečer je televizija njegova naroda objavila da je Joseph K. učinio to i to i da sada kao optuženik čeka osudu. Saznao je da nisu rabili riječ »navodno« i to ga je zaboljelo. Zbog čega im je to teško reći, nije valjda da i oni odma misle da je kriv čim su ga optužili? Što se zapravo događa, tko je sve upleten, gdje su zagovornici ljudskih prava...? Shvatio je da nisu bili u krivu oni koji su mu davno govorili da se okani takvih razmišljanja. Na djelu je nešto sasvim drugo. Ako ne može shvatiti što, tko mu je kriv. Uzalud mu je objašnjavati.

Sljedećih dana razglabao je u svojim mislima događaj zbog kojeg su ga najvjerojatnije optužili. Istina, ona jest potjecala iz drugog naroda i oni s njom doista jesu bludničili, ali sve je to u stvarnosti nešto sasvim drugo. Njoj nije bilo prvi put da je s njima. Tijekom rata vucarala se oko njihove vojarne i često ju je tira, bolje rečeno kada god je vidio da se nedolično ponašaju. Samo jedan jedini put tako nije učinija. Vraća se umoran, s ogromnim brigama i odgovornostima na vratu i nije ima snage ponovno ih potjerati. Ako se baš tako hoće ponašati, neka se ponašaju. Kada dođe vojni dušobrižnik, prišapnut će mu neka vojnicima rekne nešto u tom smjeru. Možda ga određeni i poslušaju, barem koji dan, ništa se ne zna. Ipak, sve u

svemu, ima je dobre vojnike. I s onom nekolicinom raskalašenih morat će se uhvatiti u koštac. Samo da rat hoće barem malo stati, treba mu sada svaki vojnik, ne smije baš po redu kažnjavati.

Imao je pravo. Sudili su mu upravo zbog onoga o čemu je pretpostavljao.

»Budući da ste propustili izvršiti potrebno, osuđujete se na devet godina tamnice.«

Riječi su neprirodno zazvučale u njegovim ušima. Previše su bile nestvarne da bi na njih išta odgovorio. Polagano je ustao. Priča je dovedena svome kraju, a možda tek počinje? Možda?

Ima li igdje Franza Kafke? Nitko ništa nije odgovorio. Čini mu se tek da je zamijetio neko književno pero. Hoće li htjeti braniti pravdu? Zagledao se u tom smjeru. Stražari su ga povukli za ramena.

Dok vrijeme prolazi

JA PLAĆAM

Na radiju je začudo svirala opuštajuća glazba. Nije tražila neku posebnu radiopostaju. Samotragač je naišao na ovu i tu se zaustavio. Sjedi već neko vrijeme i razmišlja kojim putem krenuti naprijed. Umorila se već od traženja stalnijeg posla. Ma ne mora biti baš stalan, samo neka je mrvicu stalniji od ovoga. Uz dobro zalaganje moglo bi se nekako živjeti. Ta ona je poznata književnica, novinarka, već će netko nešto ponuditi. U redu, pjesmice nitko ne plaća, njih izruguju, ali zna ona napisati i dobre prozne tekstove. U posljednje vrijeme naročito joj uspješno idu kolumne. A mogla bi raditi i prikaze knjiga, putopise, reportaže... »Svestrana sam«, mislila je u sebi i gorko se nasmiješila.

Na stolu je ležao sudski poziv. Čim ga je pročitala, tu ga je ostavila i više ga nije dirala. Jednostavno joj se nije dalo. Godinama se time gnjavi, ipak ne ide. Na potpuno protuzakonit način izbacili su je s posla. Hrvatski narod glasovao je za ljevičare, oni iskoristiše priliku i željeznom ih metlom sve pometoše. Učinilo im se valjda da su se ponovno vratila jugoslavenska vremena. I nije samo ona ostala bez posla, no njezin slučaj njoj je najvažniji. Ako ne ode na tu raspravu, mogla bi možda i izgubiti parnicu. Dobro plaćeni odvjetnici samo paze na pogriješke u proceduri. Dojadilo joj je više razmišljati o njima. Ona ima pravo i pravda mora pobijediti. Mora!

Bila je rana jesen. Tamo dolje na jugu trgali su grožđe, ovdje u sjevernijim krajevima dozrijevali su kesteni. Ulični prodavači neumorno su nudili pečeni kukuruz. Radništvo je žurilo na posao i s posla, motalo se bespo-

sleno po glavnome trgu, raspravljalo o politici, psovalo vlast. Politika je postala bezlična. Isti su ovi sada, kao i oni prije. Trabunjaju o Domovinskom ratu, ne opiru se žustro perversiji o »udruženom zločinačkom pothvatu«, pohvatali su i predali istražiteljima sve koje su zatražili, neprestano nas približavaju nekakvoj Europi... i tko bi sve to nabrojio. Traje nesmiljena duhovna bitka. Je li bila bolja Jugoslavija, ovo sada ili će najbolji biti tzv. Zapadni Balkan, odnosno ono što će već smisliti? Javna glasila u bajnoj Europi uporno nameću svoju nestvarnu istinu. »Sluge ponizne« priklanjaju glavu, drugi se nastoje njome služiti.

Eh, da, zaboravila je vratiti knjigu koju je nedavno posudila. Zar još da i to počne plaćati?! A nekada je voljela kupovati knjige. Pratila je društvena i kulturna pitanja tako da je uvijek znala koje knjige treba kupiti. Nije ih kupovala na metre, kao što su to činili oni koji se još uvijek nalaze u politici, zajedno s onim koji vodi narod, a popodne ne zna što je rekao dopodne. Tako je to kad se krivo glasuje! Heretične misli. Nije čudno da su je izbacili s posla. Kako ono reče jedan, ne zna shvatiti što je u zadanu trenutku »mainstream«. Bolje da ne zna, bolje!

Knjižničarka je bila ljubazna kao i obično. Jedino nije voljela da joj u knjižnicu ulaze bez brisanja nogu. Zahtijevala je to i kad su ljepša vremena jer se na cipelama uvijek nađe prašine, a to nije dobro ni za knjige ni za zdravlje. Upoznala je njezin ukus pa joj je preporučila knjigu koja je netom izišla. Govori o tome da onaj koji vodi narod voli lagati. Nije još stigla u knjižnicu, ali pozvat će je, ako želi, čim stigne. Složila se s tim prijedlogom. Možda nešto i napiše o njoj. Ionako ima dosta vremena za mudrovanje. Zbog čega ga ne bi uporabila u nešto korisnije.

»Hej, kamo gledaš, nisi valjda zaljubljena?«

Bila je to Nena. Namjerno se postavila pred nju i uživala u dogodovštini. Skup kaput dobro je pristajao njezinu tijelu. A ni izgled kose nije odudarao. Sve po posljednjoj modi. Lice je bilo također dotjerano. Jedino su oči bile nekako prazne, vodnjikave.

»Ništa, nešto sam se zamislila. Otkud ti ovdje? Mislila sam da si u Londonu. Nisi valjda i ti počela posjećivati ovakva mjesta?« vratila joj je za maloprijašnje.

»To je za tebe i takve. Ja ti se brinem je li lososa bolje spremati ovako ili onako, gdje je ukusniji kavijar, i tako to. Dobro, šalim se, nemoj se mrštiti. Malo švrljam po gradu. Puno mi je toga dosadilo.«

Gledala je nekuda u stranu. Marica nije vidjela jesu li joj se oči ovlažile ili se prisjećala nečega ružnog. Žalila ju je. Govorila joj je da ne ide nikamo, da će i ovdje biti bolje. No, ona nije htjela. »Hoću iskoristiti priliku«, ponavljala je zanesenim glasom. »Jednom se živi. Ovo je ovdje prostor za budale. Vrijeme je globalizacije, velikih dostignuća, iskoraka čovjekova uma. Nije važno gdje si, važno je da kvalitetno živiš. Kužiš!?« objašnjavala je.

Marica nije kužila. Ona je ostala ovdje, zanosila se hrvatskim jezikom i stvarala rečenice, onako iz dubine, iz zajedničke narodne podsvijesti. Koji uzbudljiv osjećaj! Eh, Neno, Neno!

»Idemo mi na piće. Ne ćemo valjda ovdje neprestano stajati? A mogle bismo štogod i prezalogajiti. Ta nismo više studentice!«

Marica je šutjela.

»Daj, ja plaćam!«

Čim je to izustila, Nena je shvatila da je pogriješila.

»Mislila sam reći da mi je drago da smo ponovno zajedno. Ta nismo se vidjele već godinama! Usput, htjela bih te nešto upitati.«

Lice joj je ponovno na trenutak postalo odsutno i nekako grčevito.

»Ideš?«

VELIKI PRIJATELJ

Vozila su žurila ulicom. Jesen je polako padala. Nevena je u nosnicama nosila miris pečena kestinja. Zaustavila se pred izlogom. Trebalo bi kupiti nove čizmice, one stare su stvarno stare, stid ju je više nositi ih. Uzrok je svemu novac. Nikad ga nema dovoljno. Odmahnula je rukom i nastavila. Želi na vrijeme stići na posao, u svoj institut.

»Nešto ste zakasnili«, reče joj ravnatelj Danko dok se penjala stubama. Samo je raširila ruke. Što da mu kaže? Još malo pa ga više ne će vidjeti, ako Bog da, dodala je u sebi. U posljednje je vrijeme na Boga nešto češće mislila nego prije. Privlačio ju je svojom čistoćom, pravednošću, nepotkupljivošću... Bio je on takav i prije, samo ona to nije vidjela. Radila je svoj posao koji je voljela i vrijeme je neopazice prolazilo.

Sjećala se kad se tek zaposlila. Bio je dan sličan ovome. Radovala se kao nikada jer je bila uvjerena da je riješila mnogo toga u životu. Državno poduzeće, mjesečna plaćica zajamčena. Jedino se skanjivala ulaziti u Partiju. Nikad je nije voljela, a posebno ne sada. Ipak je ona zatirač hrvatskoga naroda. Kažu da je taj Tito bio Hrvat, ali koja korist od toga, ako je uopće bio! On je živio kao tuđinski sluga, držao je Jugoslaviju pod svojom čizmom. To se najbolje vidi sad kada je otišao. Nisu ta vremena bila davno, a šavovi po kojima je Jugoslavija stvorena već se pokazuju. Ma, baš je briga! Istraživat će ona društvene odnose općenito, a ne ove jugoslavenske. Kušat će pronaći nešto o Bleiburgu, ono kad su Englezi razoružane hr-

vatske vojnike i civile predali u ruke komunistima. Nije mogla vjerovati. Ne zna što je bilo djedu Lazaru da joj je to ispričao. Možda ga je osokolila Titova smrt, možda on, stari bojovnik, bolje vidi nego ona? Možda?

Telefon je zazvonio.

»Kad ćete konačno donijeti svoje dokumente? Spremni smo Vas primiti. Ali, ne možemo više čekati. Želimo raditi, a i kandidata ima dovoljno.«

»Ispričavam se. Nije do mene, oni zanovijetaju... Malo-prije sam vidjela ravnatelja, otići ću k njemu i učiniti to.«

»Dajte požurite, molimo Vas.«

Bila je zaista bijesna. Više od godinu dana traži od njih da njezine dokumente upute institutu i ništa više. To je njezino pravo i ne mogu je spriječiti. Istina je da je u ovom institutu, starom, počela raditi, ali što je on njoj dao osim te mjesečne plaće!? Ništa! Stalno ide ukrivo pa i sad kad je došla hrvatska država. Oni kao da bi htjeli povratak na staro, ali to je prošlo i gotovo. Da je valjalo, ne bi se tako lako raspalo i ne bi taj raspad bio tako krvav.

Pokucala je na ravnateljeva vrata i ušla bez poziva. Ta ne će ga omesti u radu!

»Baš dobro što ste došli! Reče mi moj veliki prijatelj...«

»Što Vam je rekao? Da nemam pravo!«

»Ma, dajte, što se uzbuđujete? Pričamo. Radne smo kolege.«

»Da, još smo malo djelatnici istog instituta!«

»Vi stvarno mislite otići?«

»Da, mislim!«

»A moj veliki prijatelj kaže...«, napravio je oveću stanku.

»?«

»Ne će dobro završiti taj novi institut. Tek počinju. Odakle im kadar, šta oni znaju!? Priča se da im ustaštvo nije strano, da...«

»O čemu Vi to! Kakvo ustaštvo!? Zar je voljeti svoju domovinu ustaštvo, partizanstvo ili bilo što drugo?! To je jednostavno domoljublje i ništa više!«

Ravnatelj ju je gledao bijelo, što zbog tona, što zbog značenja riječi. Davno je cijepljen protiv domoljublja i sličnih stvari.

»Dobro, kad Vi tako mislite, ali ne bi bilo loše da ostanete. Reći ću Vam nešto. Samo, neka ovo ostane među nama. Podići ću Vam plaću, ta znate da sam Vam uvijek bio veliki prijatelj i samo sam čekao razlog da to napravim. Sad je prava prilika. Što mislite?«

»Ne mislim ništa. Želim samo da ovaj institut onom drugom pošalje ono što traži. To su moji dokumenti i imam pravo s njima raditi što hoću. A to o prijateljstvu..., pustimo tu priču kraju. Zbogom.«

»Doviđenja. Razmislite još jednom. Bilo bi šteta...«

Silazila je živčano stubama. Umalo se nije sudarila s velikim ravnateljevim prijateljem. Bilo je to staro njuškalo. Nije o mnogim odnosima unutar instituta znala ili razmišljala o njima sve dok joj se nije počelo događati ovo s dokumentima. Odjedanput su joj postale jasnije polurečenice izgovorene u prolazu, razgovori u ravnateljevu uredu, uvijek nasamo i uvijek nekako neodređeni. Pola-

ko je shvaćala »sustav«. Kad su joj te stvari prvi put prodrle u pamet, prepala se. Gdje to ona živi? Zar tako malo vrijedi ljudska osoba? Počela je pozornije motriti odnose u društvu oko sebe. Primjećivala je istu matricu. Nije znala kako ju nazvati: jugoslavenština, komunizam, ili jednostavno budalaština. Znala je samo da joj je jedno od bitnih obilježja licemjerje. Učila je da »moj veliki prijatelj« nije »moj veliki prijatelj« već da je to... Bože, kako ljigavo!

Brzo je spremala ono malo osobnih stvari što ih je imala u uredu. Mrzila je, naime, preveliko prenošenje obiteljskog ugođaja u radni prostor. Uostalom, zbog čega bi netko nepozvan neprestano zavirivao u njezine osobne stvari? Vidi da je imala pravo. Nije ih bilo puno koji su došli oprostiti se od nje. A redom su to bili oni protiv kojih joj je ravnatelj znao govoriti. Vjerojatno je i njima govorio protiv nje, dokučila je u posljednje vrijeme, ali se nije previše trudila zadirati u tu tajnu.

Ravnatelj je stajao u predvorju. S nekim je nešto raspravljao. Lakše ovako, ne mora mu kucati na ured i opraštati se. Dosadile su joj njegove mumljave rečenice. Ovdje će morati biti kratak.

»Idete?«

»Idem. Hvala Vam, bili ste mi veliki prijatelj!«

On očito nije očekivao ovu rečenicu. Zbunio se. A i ona se malo zbunila. Došla joj je ta rečenica nenadano i u djeleću sekunde odlučila ju je izreći. Veliki prijatelj, veliki prijatelj, a i svi oni zajedno, promrmljala je sebi u bradu.

Taksist je strpljivo čekao.

UHO

Probudio se teško dišući. Zbilja je sanjao glup san. Obično snove ne pamti, ali ovaj mu se zasjekao u pamet. Ne zna kako je počelo, zna samo da je nastojao izbjeći ušnoj školjci koja se nadvila nad njim poput nemani i stalno dolazila bliže i bliže šireći se, šireći se... Valjda je za to sve kriv onaj Orwell kojega je čitao prethodne noći ili slični njemu koje je čitao u posljednje vrijeme. Nije htio ništa loše, htio je samo malo bolje razumjeti što se to događa oko njega. I sada taj san. Ma, sve je u životu povezano, ništa ne dolazi samo od sebe! Tko zna kakve će još snove sanjati?!

Skuhao si je jaku crnu kavu. Žena je otišla nešto kupiti u grad, rano kao i obično, a on se nekako snalazi s jutarnjim buđenjem. Kasnije će se malo i pomoliti. Navikao je na to još od »onih dana«. U ženinoj torbi dolepršat će novine, poštari će valjda stići na vrijeme, dovršit će se jutarnja kava... i dan može početi. Navikao je na ove radnje kao na nešto prirodno. Da, navikao. A bio se navikao i da ga bude uz psovku, kao živinu, i da ne zna hoće li doživjeti večer. Još mu je u nosnicama dah golootočke bure, dah »onih vremena«, dah ljudske zvijeri puštene s lanca. I sada još to uho iz snova. Upravo kao nekada, samo tada nije sanjao, nego trpio i borio se. Odmahnuo je rukom. Dosta filozofiranja. Treba ubrzo poći na posao. Pred mirovinom je i još nešto radi u kulturnim vodama, praćaka se u njima kao riba na suhu, znao bi jetko reći nakon glasovite 2000. Tada je njegov hrvatski narod, za koji se borio, na vlast ponovo doveo svoje mučitelje, ovaj

put samo malo umivene, ali jednako bahate i divlje. Kako je samo mogao pogriješiti?! Kako?! Dugo se pitao o tomu. Nikako nije uspijevaao naći odgovor. Možda je prevagnulo razočarenje, želja da se preko noći dođe do mira i bogatstva. Kako nije razumio da to ne ide baš tako? Stvarno nije znao.

Tko zna koliko bi on ovako dalje umovao da ga nije prekinuo zvuk mobitela. Vratio se u stvarnost. Pogledao je tko zove. Opet isti broj. Već nekoliko dana uporno zove. Zar zbilja ne shvaća da mu ne želi odgovoriti, da ne želi saznati tko se zapravo krije iza njega? U posljednje vrijeme jednostavno ne odgovara na nepoznate ili na zaštićene brojeve. Dosta mu je što ga slušaju, još da se bakće s nepoznatima. No, ovaj je stvarno uporan. Da pokuša odgovoriti, skinuti dosadnjakovića s vrata? Tko zna koliko će još dugo ovako zvati i trzati ga. Ma, odgovorit će pa taman... Nije dovršio rečenicu.

Uzeo je mobitel i javio se. S druge strane odgovorio mu je ženski glas.

»Tko ste Vi«, kratko je upitao?

»Čuj, tko sam? A zovete nas! S Vama nešto nije u redu, izgleda.«

»Kako Vas zovem?! Ne zovem ja Vas, nego Vi zovete mene.«

»Gotovo čitav tjedan nikoga nismo zovnuli na mobitel. Jedino smo odgovarali na pozive. Ležao je na polici za knjige kada ste zovnuli. I sad Vi zanovijetate! Daj, saberite se.«

»Ma, kako..., nisam ni ja zvao..., zacijelo...«

Upali mu se neka žaruljica u glavi.

»Jesi li to ti, Anđe?«

»Jesam, a sada sam uvjerena da si to ti Zdravko. Činilo mi se i prije da si ti, ali nisam smjela reći, čudno mi da se ovako ponašaš«, reče blažim, ali prijekornim glasom.

»Da, da... Daj mi, molim te, Juru«, reče on ne obazirući se na njezin prijekor.

»Evo ga tu kraj mene, sluša što nas dvoje ovako lipo pričamo.«

Na riječ »sluša« Zdravku prostruji hladnoća niz kralježnicu. Opet započe bez uvoda.

»Slušaj Jure. Otkad ona banda dođe ponovno na vlast, dogovorili smo se da jedan drugoga ne zovemo telefonom. Njihovi su nas slušali, naša vlast prestala, njihovi ponovno započeli, a ovi najnoviji prave se ludima i nastavljaju tamo gdje su oni ispred njih stali. Nego, znaš što, svima njima opusjmo mater udbašku i sastanimo se kod tebe u vikendici. Ponesi onoga vina, crnoga. Baš sam mislio poručiti da bih te htio vidjeti. Eto, oni su obavili posao umjesto mene..., ali, nipošto im nije hvala.«

Nastavio je ružiti, a Jure se pridružio. Ipak su na kraju zaključili da nisu matere krive što su rodile takve bezveznjakoviće.

Danas ga više nije bilo briga za posao. Odlučio je provesti se, a kada se malo sabere, otići će i na ispovijed. Svašta je u međuvremenu rekao, jednostavno je onaj događaj s mobitelom u njemu pokrenuo neke vode za koje je mislio da su se prilično smirile. Očito, nisu. S Jurom će biti ugodno kao i uvijek. Srećom ne treba previše daleko voziti. Bez ikakvih poteškoća može se stići za satak. Ipak,

osjećao se nekako zbunjeno. Ta u svojoj smo zemlji, konačno, i valjda volim svoju zemlju i svoj narod!? No, u posljednje vrijeme ne mjeri se time nečija veličina. Puza juće je ponašanje na djelu, došla su balava vremena, kako bi rekao uvaženi hrvatski književni klasik. A on to nikako nije volio.

Prošao je vozilom pokraj seoskoga groblja. Pomolio se za pokojne. Nekada nije bio tako redovan u tome. No, od jednoga mladog hrvatskog generala naučio je da se mrtvih uvijek treba sjećati. A taj ih se general nagledao u svome kratkom životu, što svojih što s one druge strane. Unatoč svemu ostao je uspravan. Zdravku ponovno postade žao što je ružio. Što nam tko god uradio, treba biti uspravan, kao general. Oduprijeti se treba, ali sve ima načina. Približavao se posljednjem zavoju.

Nečega se sjetio. Popipao se po džepu. Mobitel je bio u njemu. Kada dođe Juri, izvući će ga iz džepa i staviti na stol. Neka mogu jasno čuti o čemu pričaju. Bit će to priče o onim danima kada se oni koji slušaju vjerojatno nisu ni rodili. Neka uče, ako su im očevi radili krivo, zar moraju i oni? Nakon povratka kući, ponovno će napuniti bateriju mobitela. Ima razdoblja kada mu je uporno, iz dana u dan, prazne. Svanut će bolja vremena.

Približavajući se odredištu, pozornost mu privuče neki veliki plakat.

»K vragu...«, počeo je ružiti, ali je prestao. Pred njegovim se očima ispriječilo neko veliko uho. Zbilja, danas uši navalile na njega. Vozeći polaganije, uspio je pročitati da je riječ o kazališnoj predstavi. Baš ga briga! Bilo kako bilo, večeras će sanjati posve nešto drugo. Slutio je to. U njemu se probudila ona mu tako poznata, narodna žica.

MINIRANO

Ugodno proljetno jutro, onakvo kakvo zna biti samo u Hercegovini. Uživao je. Jučer je sin promaknut na viši položaj, a nakon zime ovakvo jutro. Zaista ne treba puno za lijep život.

Radio je kao načelnik kriminalističke službe u svome mjestu. Bavio se time i u onom sustavu, a onda je ratovao i ponovno došao u iste prostorije, ali sada na viši položaj. Prije je to bilo određeno za neke druge. Vremena se mijenjaju, samo treba biti strpljiv i čekati.

Zazvonio je telefon.

»Ponovi, nisam te dobro čuo. Slab ti je signal, nije valjda da zoveš iz podruma?«

Veza je prekinuta, a onda je nakon kratka vremena telefon ponovno zazvonio.

»E, vidiš, kako se sad lijepo čuješ. Reci. Što?! Doktoru!? Šališ se! Vjerojatno je bilo rano! Što mi nije prije dojavljeno. Ta svakako se dosađujem u ovom uredu i uživam u vremenu i nekim svojim mislima. Dobro, dobro. Krećemo.«

Pozvao je Mišu.

»Tebi ne trebam objašnjavati tko je Doktor. Ukralo mu noćas vozilo. Bilo je gotovo novo. Ne može to tako. Da je ukralo nekom drugom, možda bismo i zažmirili. Ali, Doktoru...!«

Mišo je klimnuo. Odmah je u glavi slagao kockice što napraviti.

»Možda da nazovem Šarija, šefe. On bi vjerojatno mogao nešto znati.«

»Zovi, i to odmah. Hoću vozilo na sunce. Ne će svaka budala okradati Doktura. Ovog ćemo im puta pokazati tko je gazda.«

Zvao je Branimir još neke ljude. Pokušavao je što prije pronaći pouzdan trag. Vani su pjevale ptice, ali on ih više nije opazao. Pred njim je bio zadatak koji je otvorio stare rane.

U to vrijeme vijesti su iz policije curile kao s rešeta. Kršitelji zakona uvijek su bili brži i rugali im se. Svakom je bilo jasno što se događa. Kada je voda došla do grla, na sastanku je odlučeno da se ustroji nutarnji nadzor. Primili su to s podsmijehom. Ništa od svega toga ne će biti, mislili su. Branimir je, pak, mislio drukčije. Nanjušio je neke koji bi mogli biti upleteni u sve. Ali, nanjušili su i oni njega. Počele su mu stizati prijetnje mobitelom. Nije htio o tome nikome govoriti, posebno ne obitelji. Primijetio je i veću nazočnost međunarodnih policajaca u postaji u kojoj je radio. Očito da su i oni spadali u isti krug. Šutio je, trpio i pamtio.

Sreća mu se osmjehnula nakon malo dužeg vremena. Netko je zvao čovjeka kojemu je netom prije ukradeno vozilo. Rečeno mu je kolika je otkupnina. On se obratio Branimiru i zamka je postavljena. Osobno je vodio akciju. Prepoznao je broj mobitela s kojeg mu se prijetilo. Pajdo se očito preračunao. Branimir i njegovi pouzdani pomagači izvrsno su obavili posao. Odredili su točno odakle pozivi stižu, poslali momke i oni su kolegu policajca do-

vezli u prtljažniku vozila kao vreću krumpira. Bilo mu je jasno da je njegovo vrijeme odzvonilo. Branimira i ostale pohvališe, no ostade gorak okus. Ako ništa drugo, nikad nisi siguran s kim radiš. Postao je oprezniji i tiši u radu.

»Zaboravi vozilo!« rekao je Mišo ulazeći.

»Stani malo. Kako zaboravi?! Ono mora biti vraćeno Dokturu.«

»Izgleda da je u sve umiješana ekipa s Glavice. Tko zna dokle je već stiglo. Možda je u Crnoj Gori, Srbiji, u nekoj šupi gdje su mu promijenili izgled i samo čeka mirnije dane. Zaboravi!«

»Neka oni zaborave. Ovaj ćemo put podijeliti megdan pa komu opanci, komu obojci. Bilo tko da je umiješan morat će isplivati. Baš me briga! Dojadio mi je ovaj rad kao pod ručnom.«

»Kako hoćeš. Ali nemoj mene u to službeno miješati. Privatno ću ti pomoći, službeno, dakle, ne.«

»Bojiš se? Haris je bolji od tebe«, ugrizao je.

»Samo ti govori što hoćeš. Izgleda da zaboravljaš što se dogodilo Vlatku.«

»Zaboravljam. A i oni zaboravljaju da ja nisam Vlatko. Ne može se, čovječe, više ovako.«

Mišo je slegnuo ramenima i izišao iz ureda.

Branimir je posegnuo za slušalicom.

A to s Vlatkom bilo je zaista gadno. Čovjek je bio pravi profesionalac. Ubirao je plodove svoga rada još u onom sustavu. Nisu se tada često susretali, ali je čuo za njega i cijenio ga. Malo je znalaca svoga posla. I onda kada je

u ovoj državi, za koju se ne zna tko njome vlada, uspio stati na kraj raznoraznim bandama, smijenjen je s mjesta načelnika policije. Odlučila je politika. Pronašli su neki providan razlog i njega više nije bilo na poslu. Otjeran je u mirovinu. Eno ga sada uzgaja jagode, kažu da mu dobro ide.

Slušalicu je i dalje držao u ruci. Vratio ju je na telefon. Onda ju je ponovno uzeo. Ipak će nazvati Harisa. Mišo neka priča što hoće.

Haris je brzo došao. Nije se protivio dobivenu zadatku. Provjerit će područje koje su nadzirali bošnjački kršitelji zakona. I njemu se činilo logičnim da vozilo upravo tuda bude izvučeno i da okolnim putevima dođe do Glavice ili produži za Srednju Bosnu. Zagonetka je samo bilo srpsko područje. Bude li Stojan htio to dobro provjeriti, kockice bi se mogle sklopiti.

Branimir je razmišljao. Baš mu pokvariše dan. Što im je to trebalo!? Otišao je iz ureda. Ide prošvrljati okolo po kafićima vidjeti jesu li tu oni kršitelji zakona. Čitaju novine i čekaju. A koga bi drugoga ako ne nekog pokvarenog policajca? Htio im je pokazati da je uzgor, da se ne da.

Nakon određena vremena zazvonio je mobitel. Zvao je Haris. Trebali su se sastati u uredu.

Kad je ušao, odmah je primijetio i Mišu. Znao je da ne će samo tako napustiti igru. Nastavili su kao da ništa prije nije bilo.

»Evo, donio sam karte«, govorio je Haris. »Izgleda da su prošli bošnjačkim teritorijem, malo sam čačkao oko toga, ali ne znam kuda. Možda bismo mogli zajedno odgonetnuti.«

Gledali su pozorno u rastvorene zemljovide. Mislili su da tih puteva ima manje, danas im se stvarno čini da ih je previše.

»A što ti znače ovi znakovi ovdje?«, upita Branimir.

»Pa, to je oznaka da je minirano. Znaš da su se tuda vodile borbe.«

Klimnuo je glavom. I on je tamo bio u ona teška vremena. Zurio je u rastvorene zemljovide. Odjedanput mu se oči raširiše. Žurno ode do složenih spisa, a oni su samo gledali za njim. Vрати se noseći naramak papira. Šutio je i uspoređivao nešto s njih s nečim na zemljovidima.

»Znao sam ja da tu ima mučke. Odavno mi tu nešto smrdi, ali nisam znao što. Gledajte! Ta minirana područja neprestano su na drugim mjestima, putuju. Netko je, dakle, razminirao čitav kraj, a onda po potrebi stavljao natpise da je minirano. Vozilo prođe, ploča se spusti i gotovo. A sve su to mogli učiniti samo oni koji su nekada i stavljali te mine. Udružili se s jedne i s druge strane.«

Ostali su klimali glavom odobravajući. Zaista bi sve moglo biti tako. Nekadašnji ratni neprijatelji, sada poslovni partneri. Život ide dalje.

Padalo je kasno popodne. Branimir je izdavao zapovijedi. Razbistrio je malo tminu. Barem je znao kuda je prošlo Dokturovo vozilo. Samo, hoće li ga uspjeti naći?! Mora. Pritisnut će one genijalce i oni će morati propjevati. Minirat će sada on tu mafiju. Bilo je dosta. Ali, hoće li poslije svega ostati na poslu? U to nije bio siguran. Odmahnuo je rukom. Mora se nekada riskirati u životu. Neka ti tuđinci shvate da nismo divljaci, da znamo graditi svoju državu. Eh, kada bi oni htjeli to dopustiti!

Osjećao se umoran. Naručio je kavu. Popit će je s ovim svojim društvom. Zaslužili su. A sutra će ponovno biti dan. U istoj državi, s istim poteškoćama... Jedino će on biti drukčiji, jer se odupro. Osjećao je to negdje u zraku i radovao se tom osjećaju.

DŽEKI

Dali su mu ime Džeki. Nisu dugo razmišljali. Našli su ga kod baze UNPROFOR-a i činilo im se da je najprimjerenije da mu dadnu neko, po njima, tako međunarodno ime. Tko zna, možda su ga baš oni šutnuli van. Možda ga je i netko naš tu izbacio. Uglavnom, pas je bio malen i bez vlasnika. Ponijeli su ga kući. Ne bude li kako treba kad poraste, ponovno će promijeniti vlasnika. Svečano su mu to obećali, a on je samo gledao velikim očima.

Vrijeme je prolazilo, a Džeki rastao. Čak je i rat stao, a Marin i Ljubo postali razvojačeni hrvatski branitelji. Posla ni za lijek. Mnoga radna mjesta uzeli su oni iz podruma, oni što su rat proživljavali preko medija i preko rekla-kazala. Nešto malo uzeli su drugi razvojačeni branitelji. Što im je drugo preostalo nego tražiti posao negdje vani, »kao u dobra stara vremena«, znali su se trpko našaliti. Puno im je pomagalo to što su dobri prijatelji. Još u školskim klupama ispekli su svoje prijateljstvo, a nadopunili ga tijekom ratnih vremena. Gruvalo je tada sa svih strana. Najprije su se tukli s jednim, a onda i s drugima. Čak je i UNPROFOR na njih navaljivao. No, u njega nisu smjeli dirati. A tako bi ga rado malo priklještili, da mu barem trunku smanje onu britansku bahatost. Danas se vraćaju doma. Čudno, mislili su i na Džekija. Kada su pošli, nabavili su dovoljno debeo lanac za njega. Vezivali su ga i prije, ali ne tako često. Dobro ih je slušao i nije pravio nepodopštine. Za svaki slučaj rekli su im da ga redovno vežu. Tko zna kako će mu se čud razvijati.

Čim su izišli iz vozila, dočekaio ih je pseći lavež. Džeki im se radovao. Nije bilo druge nego poći do njega. Kako ih je samo radosno primio! Skakao je od veselja, a onda se primirio i legao do njihovih nogu. Htio je da ga malo maze. Šapom bi doticao njihova stopala kada bi zastali. Zavoljeli su ga. Odlučili su nakon kraćeg odmora s njim malo prošetati.

I on se osjeća napušten ka i mi. Još da zna razumit one naše političare, najmanje što bi im uradija jest da bi ih ugriža. Nastave li tako, morat će ih ugrist netko drugi.

Ulazili su u kuću s tim riječima, a Džeki je ostao gledajući za njima.

Dok su kasnije ponovno prilazili Džekijevu carstvu, zapazili su čudan prizor. Neke mačke poredale se ukrug Džekija, istina na određenoj udaljenosti, i nešto jedu, vjerojatno ostatke Džekijeve hrane, a možda i ono što su same donijele. Tu je vladala debela hladovina i bilo im je lijepo počivati na tom mjestu u ova vruća ljetna vremena. Počivao je i Džeki. Ponovno je veselim lajanjem pozdravio svoje prijatelje. Skakao je, umiljavao se, igrao se. Činilo se da mu nikada ne će biti dosta.

Odjedanput se uozbiljio. Okrenuo se prema mačkama i stao ih nakostriješeno motriti. Neke su ga samo pogledale preko oka i nastavile svoj posao.

»Bit će svašta«, pomislili su Ljubo i Marin.

Činilo im se da nisu ni dovršili tu svoju misao, a Džeki je već bio u skoku. Letio je prema mačkama. One su ostale mirne. Doletio je vrlo blizu njih, ali dalje nije mogao. Lanac ga je nesmiljeno stezao. On je lajao i lajao, trzao se i trzao. Mačke ni nadalje nisu hajale. Počeo se polako

smirivati. Pozvali su ga nazad. Odazvao se još uvijek nakostriješen i ljut.

Pomazili su ga za iskazanu borbenost.

Zbog lanca mačke su ga, znači, prešle. Shvatile su da im ništa ne može i sada ga samo draže. Treba tomu stati u kraj.

Mazeći ga, polako su mu skinuli lanac. Neka dovrši posao koji treba dovršiti. Tome se veoma obradovao. Činilo im se da nikada nije tako skakao kao sada. Prevrtao se, umiljavao, zaskakivao. Mačke to uopće nije bilo briga. Neke su još jele, a neke već polako počele kunjati pritisnute ljetnom omarom.

Igrali su se s Džekijem i strpljivo čekali što će se događati.

Već pomalo umoran od igranja, Džeki je ponovno okrenuo svoj pogled prema mačkama i počeo se pripremati za skok. Evo ga! Mačke miruju. Za razliku od prvog puta sada je Džeki jednostavno proletio kroz njih i svom snagom udario o zid koji je bio nasuprot. Očito da nije bio svjestan da je odvezan i nije dobro proračunao svoj zalet. Očekivao je trzaj lanca, a ono ga dočekao zid. Stao je iznenađeno. Mačke su se snašle prije njega. Shvatile su da se nešto nepredviđeno dogodilo i divljački pojurile na sve moguće strane. Pribravši se od iznenađenja, Džeki se dao u potjeru za njima. Kako su samo bježale! Uspijevale su mu izmaći zahvaljujući stečenoj prednosti. Ali ni Džeki nije odustajao. Primicao se nekima od njih. Ne znajući kako se spasiti, jedna je uletjela u betonsku cijev koju su djelatnici ostavili obavljajući neke poslove oko zbrinjavanja otpadnih voda. Džeki je pojurio za njom. Svom snagom zario se u tu cijev. Vidjelo se da je preuska za njega.

Ipak, nije odustajao. Umjesto da se pokuša izvući pokretom nazad, hrlio je naprijed i još se više zaglavljivao. Konačno je ostao priklješten. Bijesno je lajao.

Vidjevši što se dogodilo, Marin i Ljubo pohrlili su mu u pomoć. Kako su samo zdušno navijali za njega!

Pravi je! Ali, kako mu pomoći? Budu li ga vukli, ranit će ga, budu li razbijali cijev, isto tako. Nema druge nego pilanje. Samo, treba biti pozoran da zajedno s cijevi ne bi zarezali i Džekija.

Rekli su mu da se strpi dok ne pronađu prikladan alat. Kao da ih je razumio. Počeo se smirivati.

Srećom da su tu još bili djelatnici vični ovakvim poslovima. Vješto su oslobađali zarobljenog Džekija. Pomagao im je svojom strpljivošću. Kada su dovršili, izišao je stresajući prašinu sa sebe. Gledao je u Marina i Ljubu. Činilo im se da vide ponos u njegovim očima. Polako im se približavao.

Nešto će morati učiniti s tim njegovim lancem, zaista učiniti.

ZA KAVU

S tigao je tog jutra. Bilo je rano i grad se budio iz počinjaka. Vozila su jurila na sve strane noseći polusne na lica. Radnička klasa još se nije probudila, kucnulo mu je u mozgu. Očito, pojmovi iz prošlih vremena i dalje bubnjaju u njegovoj glavi. Ironično se nasmiješio. U čemu je danas razlika? Da je ima, ne bi on sada bio ovdje i ne bi zanovijetao o onima koji prolaze. Morat će na brzinu obaviti što ima obaviti, ako ih ne želi uskoro bolje promotriti negdje na kavi. Bože moj, mora se čovjek probuditi, zar ne? A posao ne će uteći. Jadna nam država s ovakvom pameti!

Čekaonica je bila poluprazna. Nije ga to iznenadilo. Doći će oni malo kasnije, puno ih je koji rješavaju svoj braniteljski status. Neki koji nemaju dovoljno živaca, učine drukčije. Naboj u vlastitu glavu sve rješava. Ta nije to teško napraviti. Vični su pucnjevima i krvi.

Žiga je bio ranjavan, ali nikada teže. Znao je ponekada reći da nije imao tu sreću ostati invalidom. Međutim, u posljednje vrijeme manje o tome govori. Čak i teški invalidi prisiljavani su dokazivati da su zaista takvi. Birokracija, odnosno neka čudna politika, odrađuju svoje. Nije više časno biti braniteljem. Preispituje se uloga u ratu, preispituju se razna borbena djelovanja, časnici odlaze u tamnicu. Vjerne sluge prošloga sustava sve više i više podižu glavu. Počinju umovati, umjesto da šute i okajavaju svoje stare grijehе, odnosno zahvaljuju Bogu što su živi progrijeli ova ratna vremena.

Osjetio je da ga mjerka bakica iz kuta. Odlično, znači da mu je namisao uspjela. Još da i onaj u uredu zagriže mamac i sve će biti dobro.

»A jesu li odavno počeli raditi? Nešto nas nema puno!« obrati se on bakici.

»Još nisu!« odgovori ona.

»Čuj?«

»Treba popiti jutarnju kavicu, prolistati novine i što ti ja znam što još sve ne. Isto ti je to k'o i prije.«

Dobra baba. K'o bi to rekao.

»Jesu li već došli?«

»Kud im se žuri? Doći će oni, ne će im posao uteć. Ako i uteče, bolje po njih. Plaća ide, radio ne radio.«

»Dobro, onda ćemo čekati, nema nam druge.«

Baka je šutjela.

Sve ovo olakšalo mu je namisao. Najbolje bi bilo da sjedne tako da ga taj službenik odmah ugleda čim stupi unutra. Valjda ide kroz ovu čekaonicu, izgleda da nema pokrajnjih vrata!? Još se bolje namjestio. Najvažnije je da spazi njegov stražnji džep na hlačama. Opipao je rukom omotnicu. Odlično, dovoljno je izvučena. Hlače su prilično bijele, ona je plava, mora se istaknuti. Ništa se u njoj nije satralo, dovoljno je nabubrila. Iskočit će mu oči.

Opet je opazio da baka bulji u njega, odnosno u omotnicu. Bolje sada vidi pa hoće učvrstiti spoznaju. Idem pokušati saznati što razmišlja.

»Niste valjda i Vi bili u ratu? Mislim...«

»Da sam bila mlađa, išla bih. Dosta mi je bilo onih. Išao mi je sin pa sada ganjam njegovu mirovinu.«

»Pa što nije on došao?«, upitao je i odmah primijetio da je to nekako glupo izišlo iz njega.

»Što nije, što nije! Sve mu dosadilo i prikratio si je muke. Sad ja pokušavam...«

»Oprostite, mislio sam...«, zašutio je.

Bilo mu je žao starice. Nije je više htio ispitivati. Vjerojatno joj je to bio sin jedinač, neoženjen, možda je mlad otišao na bojište, bio ranjen teže nego on, ili su mu se možda braća i sestre razišli po inozemstvu, tko će to znati!

Gledao je odsutno kroz staklena vrata. Ponetko bi prošao, a njega je zanimala kišica koja je počela rositi. Uvijek ju je volio. Nekako ga smirivala, dozivala mu u svijest da nema kud žuriti, sve je prolazno. Ali danas to nije uspijevalo. I dalje ga je grizao onaj crv dvojbe čini li pravo. Istina je da je ratovao, istina je da je bio ranjavan, ali postotci su niski. Mirovina stoga može biti samo mala. Nema druge nego napumpat postotke. A to se najlakše čini omotnicom. U ovom društvu takav potez još uvijek najbolje pali. Omotnica otvara sva vrata! Da je ona država, lako bi. Nju je varao i nije mu bilo žao. Ta nikada je nije osjećao svojom. Jedino je gledao da ne naškodi nekomu osobno. Što se može, život je takav!

Učinilo mu se da bi osoba koja se približava mogla biti taj službenik. Ako i promaši, svejedno, valjda će jednom pogoditi. Uhvatio se za leđa i čudno iskrivio. Lice mu je odavalo veliku bol. Pustio bi i koji žalostan uzdah. Baka ga je pogledala u čudu. Čitao joj je u očima: »Što mu bi

odjednom?« Ta do maloprije je bio zdrav. Samo neka ostane mirna.

»Dobar dan!«, reče osoba koja je dolazila.

»Čujte, uhvatilo me, ne mogu više...«, govorio je Žiga s vidno ispršenim džepom dok se približavao mogućem službeniku. »Donio sam sve dokumente...«

»Dobro, dobro, uđite«, govorio je on zureći u omotnicu.

Žiga je opazio da se baka sprema prosvjedovati. Namignuo joj je i ona je ostala poluotvorenih usta. Vrata su se iza njega lagano zatvorila.

»Dajte te dokumente, odmah ćemo to srediti da mi se tu ne mučite.«

Službenik je pomno listao. Žiga se prepao da sve ne propadne.

»Hm, postotci su Vam mali. Ako Vam dadnem rješenje na njih, ne će Vam se sviđati. A Vas zaista boli?«

»Boli, probada da ne povjerujete. Svemu je kriva ona granata. Pun sam gelera k'o šipak zrnja.«

Da nije malo pretjerao? Čini mu se da je i službenik toga mišljenja.

»Nego, da je malo popraviti te postotke?«

»Kako to mislite«, pitao je službenik blago.

»Pa, tako, malo...«, govorio je Žiga vadeći omotnicu iz džepa i stavljajući je na stol. Zbilja je veličanstveno izgledala.

»A, što je to?«

»Ništa posebno, tako, da Vam se nađe za kavu.«

»Ma, ne treba ništa, spreman sam pomoći ljudima bez ikakva uzvrata. Ali, Vama su stvarno postotci mali. Što da radimo?«

Žiga je slegnuo ramenima. Ne pomogne li sada omotnica, ništa ne će pomoći. Boga nije htio petljati u sve ovo.

Službenik je i dalje vrtio papire u rukama. Sjeo je za računalo. Omotnicu nije dirao.

»Znate što, napisat ću Vam dobro rješenje. Očito da su Vam pogriješili u postotcima. Dići ćemo ih na razumnu razinu. Smislio sam nešto.«

Žiga je jedva čekao da ugleda taj papir u svojim rukama. Prenuo se писаč kraj računala. Evo ga, rođen je. Službenik je ustao, prihvatio ga rukama, ponio do stola, uzeo pečat i snažno njime udario.

»Gotovo je. Neka Vam je sa srećom.«

»Hvala, hvala, nikad Vam ovo ne ću zaboraviti.«

»Ma, daj, pustite, već sam Vam rekao da ljudima treba pomagati. Ta naši smo, zar ne?«

»Jesmo, naravno«, brzetao je Žiga ne shvaćajući što je službenik točno htio reći. Važno da je sve završilo.

Odlazeći iz čekaonice, još je jedanput namignuo baki. Opet ju je zbunio. Ali, kako da joj objasni? Protegnuo se na vratima. Ukočilo ga ovo prenemaganje.

»I završi ti to«, reče mu sudrug na poslu čekajući na naručene kave za goste.

»Jesam!«

»Stvarno si mu dao one dvije vrećice šećera u omotnici?«

»Jesam! Što bi mu jedan konobar mogao drugo dati za kavu? To je najbolje, osim ako nema šećernu bolest.«

»Lud si!«

»Neka sam.«

»Kad daješ otkaz? Što će ti više posao! Ako si dobio onoliki postotak koliki si priželjkivao, ne treba ti više ovamo dolaziti. Bit će ti mirovina veća od ove naše jadne plaćice.«

»Ne mislim davat otkaz!«

»Kako hoćeš. Znam da je čovjeku novca uvijek malo.«

»Nije riječ o tome. Rasparao sam rješenje.«

Gosti su se okrenuli na zvuk razbijenih šalica, čaša i boca. Iako je sve to tek iskliznulo iz ruku, dovoljno je snažno lupnulo o pod.

»Budale čovjeka, ljudi moji«, mrmljao je Žigin sudrug skupljajući ostatke.

FIŠEK

Znao je da u ovo vrijeme ne bi trebao ići prijatelju u bolnicu. No, nikako nije mogao uskladiti obveze. Ako danas ne ode, teško da će otići ovih dana. Dotle možda i prijatelj iziđe iz bolnice. Kako su i jednostavne stvari složene! Vozio je izočno, kao da nikoga drugoga nema na cesti.

Približivši se vratima, vidio je da bi moglo biti gusto. Na njima se raskoračio vratar i nikoga ne pušta unutra. Neki su se već počeli vraćati. Njemu se nije dalo nazad. Pokušat će već nešto. Samo da nije onog starkelje koji je uporan i neugodan. Uz pomoć smiješka, koje lijepe riječi, uspio bi nekako ući. Ovako...! Zbilja su ti stari dosadni. Zar se nisu naučili kulturi?! A i kako bi se naučili!? Živjeli su u gadnim vremenima i trebalo se žestoko boriti da bi se preživjelo. Dotle su kulturu ganjali neki drugi, fini narodi na Zapadu koji nam danas kroje kapu. E, moj stari! Bilo bi dobro da malo manje mlatiš okolo tom papirnatom vrećicom. Ispast će ti sve iz nje i onda ne ćeš imati što ponijeti onomu komu si pošao.

Tihomir se zamislio. Kako bi on izgledao da je u godinama ovoga čovjeka pred njim? Tko zna! Ali on nije u njegovim godinama. On je u godinama kada se treba boriti za domovinu. Najprije je to bilo u blatnjavu rovu, i sada dobro pamti snjegove i sunce s raznih bojišnica, a danas je to u još blatnjavijem rovu svakodnevice. Pravi gazde nisu se okanili svojih suludih namisli. Pokušavaju sami provesti ono što nisu proveli njihove sluge. On je, pak, čovjek u srednjim godinama, tako se to kaže. Naj-

ljepše vrijeme za napraviti nešto u životu. Samo što, kada je strašna životna omarina okolo popadala. Nakon onih poletnih godina kao da je sve stalo. Puk se uvukao u se, sluti tutnjavu nekog lošeg vremena. Tek su tuđinci glasni, a njihove lisnice svakodnevno bubre.

»Dobro, jesi li ti čovik«, dopre do Tihomira. »Ja moram ući unutra. Rođak mi je tamo. Nije ovo hapsana. Valjda razumiš što govorim, čini mi se da si musliman.«

Onaj drugi samo otrese glavom i odrješito reče: »Jok! Odbij! Čuješ li šta sam reka?«

Tihomir se čudio prizoru. Kakva sve vremena progovaraju kroz ovu dvojicu ovdje! Nije znao što su po nacionalnosti, a i bilo mu je svejedno. On je samo trebao proći i ništa više. Nikakva poznanstva, nikakvo zabadanje nosa u tuđe stvari i živote nije mu bilo potrebno, ni danas ni ikad. Samo, prolaza nije bilo.

»Evo, i ovaj će ti čovik reći da nisi u redu. Što me ne pustiš unutra? Ja bi tebe pustija. Što te briga, ovo je državno, nije tvoje. Uostalom, idem samo u posjet. Neću ništa loše napraviti.«

»Nije vrijeme za posjete, trebate još sačekati...«

»Ne kaže se „posjete“ nego posjet. Di si ti školu učija? Ma šta se ja ovdje s tobom natežem? Ajmo mi jednu popiti«, okrene se Tihomiru.

Pristao je. Počelo ga sve ovo zabavljati. Naprijed svakako ne može. Strasti su se previše zagrijale.

Sjeli su u blizini. Stari je hramao i nije mogao dalje sve da je i htio.

»Mali, meni ono moje, a ovome ovdje što hoće. Nego, ja sam Krešo, a ti?«

»Ja sam Tihomir.«

»Čudiš se svemu ovome? Ne trebaš se braniti, vidim ti to na očima. A što ću drugo raditi? Malo se prepireš, malo hodaš i tako dan prođe. Obično me ne zaustave, ali danas mi nije nešto išlo.«

Tihomir je šutio i polako ispijao doneseno piće.

»Da ne duljim, ja sam ti umirovljenik ili penzioner, kako se to nekad govorilo. Dosadno mi kod kuće. Zbog toga uvijek nešto izmislim čime se zabaviti. Jedna od tih stvari je i ova koju si vidiš. Svađam se s portirima, odnosno vratarima, na svim ovim bolnicama u gradu. Po broju ih ima dostatno, a kada bi ih sve stavili na jedno misto, bila bi to nešto oveća pristojna bolnica. No, u ona je vrimena bilo tako. Otmu neku zgradu, nečim je progla-se, kada postane premalena otmu drugu, istina nekada nešto i naprave kada nema što za otimati, i tako je to išlo. Stanje se popravilo tek dolaskom ovih novih vrimena. A je bilo lipo! Svoja zastava, svoja vojska, svoja banka, ma sve svoje, da ne nabram. Ni drugome se nije branilo da ima isto tako. Onda oni dođoše i sve to priokrenuše. Meni mirovinu smišaše s njiovom penzijom i otada se ne može živit. Da ne bi mislija, lunjam ovako okolo i pravim gluposti.«

Malo se zamislio.

»Ne mogu shvatiti. U svakoj bolnici imaš ponekoga... Pronađeš i ponekoga koga ćeš posjetiti ili... Kako?«

»Stvarno si smišan. Nemam ti ja nikog u ovim bolnica. Reka sam ti da se dosađujem. Da bi mi bilo lakše,

uzmem fišek, svađam se, uđem unutra, zvrlijam okolo, s nekim pričam kao s tobom sada i tako mi vrime brže prođe. Je li sada sve jasnije?»

»Dobro, ali kupovati stvari i nositi ih u papirnatoy vrećici ne znajući kome ih dati, a mirovina mala...«

»Opet ti isto. Slušaj. Ne kupujem ja ništa i ne trošim. To kao prvo. Kao drugo, ovo nije papirnata vrećica, nego fišek. Koliko god ima ili ne ima škole i ja pazim na lipi rvacki jezik. Ipak, ovo je fišek, ovdje, na ovom mistu. Negdje drugdje to je vrećica od papira. Vidim da ti to teško svaćaš. Na kraju još nešto. Ovo što je u fišeky nikada ne kupujem. Najvažnije je pronaći zdrav fišek, čuvati ga, a svejedno je što je unutra. Idemo, vrime je. Mali, zapiši der ovo na moj račun.«

Nije imalo smisla prosvjedovati. Tihomir se samo ogledavao i nastojao upamtiti poslužitelja da se kasnije vrati i sve plati, pa i koje piće više.

»Vidim ja što ti misliš. Da se slučajno nisi vratija. Kada dođe mirovina, sve ću to ja platit. Uvik se nešto nađe za dobro društvo. Jawohl?!«

Smješajući se zbunjeno, Tihomir je žurio za Krešom. Išao je puno brže nego prije, tko zna što mu je palo na pamet.

Koji ludi dan!? Lupio se šakom po čelu. Propustio je neke važne obveze.

»Važne obveze«, ponavljao je u sebi kiselo se smiješeći, »važne obveze...«

NOŽ

Koji je ovo dan kako dica ne idu u školu? Nije znala. Pa što i da zna? Ne odlučuje ona kada će početi prosvjedi zaposlenih u prosvjeti ni kada će prestati. Lipa stara vrimena. Tada se nije prosvidovalo. Ti radiš, oni misle i išlo se naprid. Sad svak oće mislit. I na kraju, dica ne idu u školu. A vrime lipo, nije zima, baš ko prolitno. Ljudi rižu lozu, kažu da triba to sad uradit, jer kad zavati proliće i sokovi počnu bujat nije dobro. Loza se tada iscidi, uništi. Tako ti je i s dicom. Sad triba pritegnut, poslin je kasno.

Vani je nešto strašno lupnulo. Pogledala je kroz prozor i vidila Vesu kako se ogledava oko sebe. Zacilo bi tija da ga niko ne vidi. Nasmijala se. Kako ga niko ne će primitit uz ovakvu galamu. Pustit će ga na miru. Ali, kad dođe u kuću, dobit će on svoje. Dat ću mu ja razbijanje.

Tamo uz prozor i nadalje je stajao poziv na sastanak u školi. S ravnateljem. Radilo se, naravno, o Vesi. Ne vlada se u školi kako triba. A toliko mu je puta rekla da pripazi na ponašanje. No, njemu se ne da. Bacija se na pokojnog dida. I on je uvijek izvodija neke gluposti. Istina je da su ga drugi volili zbog toga, ali triba je bit drukčiji, ko i ostali svit. Što se moraš razlikovat? Šuti i radi svoje.

Preko valova mjesne radiopostaje glas govornika je nadugo i naširoko raspredao o uzrocima i posljedicama najnovijeg prosvjeda. Djelatnici u školstvu svedeni su na prosjački štap. Nije dobro da djeca ne idu u školu, ali se nema više kud. Klupko nerazumijevanja mora se preki-

nuti. Političari konačno moraju shvatiti da djelatnici na svim razinama društva imaju pravo na dostojan život i ponašanje prema njima.

Njoj je prekipjelo. Oni imaju pravo na dostojan život i rad?! Ona nema?! Muči se po cili dan obavljajući kućanske poslove i odgajajući dicu, pa ipak niko da joj uputi koju rič. Nema druge nego vratiti stara vrimena. Čovik je bija gladan, progonjen, ali je zna di mu je misto. Koja demokracija! Dobro, nije valja ni komunizam, znam ja što je to, samo tada si moga...? Što si moga? Uvidjela je da je pretjerala s hvaljenjem starih dobrih vremena. Nisu ona nipošto valjala. Ako ne valjaju ona, zatim sadašnja vrime-na, što onda valja? Bubnula je više masti u jelo nego što je potrebno. Gledala je kako brzo nestaje u toploj smjesi.

U isto vrijeme ravnatelj škole sjedio je sam u praznoj zgradi. Nigdje nikoga. Iako je odobravao prosvjed i sam sudjelovao u njemu, ovo mu se nije sviđalo. Djeca trebaju ići u školu. Nisu ona kriva za nesporazume starijih. Ne budemo li ih naučili životu, ni nama ne će biti lako kad odrastemo. Da bi nešto, naime, žeo, moraš najprije nešto posijati. Ta misao jedan je od razloga zbog čega je odlučio dovršiti konačno to s Vesom. Njegovo se ponašanje mora popraviti. Ne može on izbivati sa sata kada mu se prohti-je, derati se na nastavnike, ne učiti. Da sam mu ja roditelj, bio bi on drukčiji. Ne bi mi šiba izlazila iz ruke dok ne shvati kakav treba biti. Njegovi, izgleda, tako ne misle. Nema ništa lakše od toga. Izrodiš djecu i pustiš druge da ti ih odgajaju. A onda tim drugima ne plate za njihov rad, kao nama ovih godina. I na kraju dobiješ praznu školu i »praznu djecu« u mjestu! Kako onda ne će u društvu cvjetati svakakve gluposti?!

Odlučio je ne predavati se. Pričao je mnogo o svemu s mjesnim pjesnikom. Smatra da je to razuman čovjek. Istina, piše pjesme i nije to baš za pohvaliti, ali su mu pjesme čitane. Možeš ih razumjeti, a nije kao kod nekih drugih. Nemaš pojma što su htjeli reći. Vjerojatno ni oni to ne znaju. Kazao mu je da su djeca kao dobra pjesma. S nekom iziđeš na kraj za nekoliko trenutaka. Iznjedriš je i znaš da je dovršena i pogođena, ne treba oko nje naknadno raditi. Za drugu osjećaš da u njoj ima nešto snažno, nešto dobro, samo se treba pomučiti i to iščupati iz nje. Za nešto takvo se traži strpljenje, ustrajan rad i želja za uspjehom. Na kraju se prepozna da ništa nije bilo uzaludno. Eh, da, upravo tako! Uz borbu sa svojom djecom treba voditi i borbu s tuđom. Nekada se upita zar je baš morao izabrati ovaj poziv, no privlačio ga je već od malih nogu, unatoč tomu što u komunizmu nisi mogao biti to što jesi ako si mislio ići ovim putem. I taman kada mu je bilo sve dosadilo i kada je mislio krenuti drugim stazama, dogodio se Domovinski rat. Zapuhali su novi, bolji vjetrovi. Odučio je ostati na svome mjestu i učiti djecu kako se voli domovina, kako se bori za nju, kako se jednostavno biva čovjekom. Proći će i prosvjedi, samo ne i ovo.

Vrijeme se i dalje proljepšavalo. Prosvjed djelatnika u školi je prestao, djeca se vratila na nastavu. Život je opet tekao nekim svojim ustaljenim tijekovima. Jedino je Veso ostajao isti. Zbog toga je ravnatelj odredio drugi nadnevak za sastanak u školi s njegovim roditeljima. Stvarno se to pitanje već jedanput treba skinuti s dnevnoga reda. Učinio bi to i da je riječ o djetetu nekog političara. Red se konačno mora uvesti, ma radilo se o bilo komu.

Najavili su da je došla Vesina majka. Mogao mu je doći i otac, on bi valjda ozbiljnije shvatio poruku. Ovako će morati produžiti rješavanje ovog slučaja. Majke su, naime, uvijek mekše. Sve će priznati, samo ne i da je njihovo dijete učinilo nešto nevaljano. Vjerojatno je i ova takva. Nema dokaza za to. Samo mu tako izgleda. Nije ju pustio čekati. Zbog čega bi to činio? Obavit će što se obaviti treba i svatko svojim putem. Nitko nema vremena za bacanje.

Ušla je u ravnateljev ured čvrsto stišćući torbu u svojim rukama. Njemu se to nije svidjelo. Nije valjda da će galamiti na mene? Lijepo je pozdravila i to ga je smirilo. Moglo bi sve biti dobro.

Dugo joj je govorio o Vesi, o ponašanju u školi, o važnosti odgoja u životu, o... Ne zna ni sam o čemu sve ne. Ona je samo šutjela i gledala ozbiljno preda se. Kada je završio, polako je uzela svoju torbu, otvorila je i izvukla veliki kuhinjski nož. Ravnatelj se zabezeknuo i nesvjesno se pripremio za obranu. No, ništa se posebno nije događalo.

»Evo ti nož i zakolji ga. Ja ne znam što ću s njim!«

»Ali, gospođo...«

»Zakolji ga, jači si od mene, a smeta i meni i vama. Sve drugo ja sam već pokušala.«

Ravnatelju su misli letjele velikom brzinom. Vani su cvrkutale ptice, ciju, ciju, ciju. Shvatio je bit stvari.

»Gospođo, znate što, jeste li za jednu kavu? Domaću!«

Čulo se kako netko lupa na ulazu u školu. Pogledali su jedno u drugo. Nije valjda opet Veso!? Ravnatelj je odmahnuo rukom polazeći prema vratima, a krajičkom oka vidio je da je to učinila i ona.

RUČAK

Jošku su se Slavkovi poslovi činili dvojbenima. Izgleda da je marljiv, ko i onda u Njemačkoj, ali zar je jedino to jamstvo nečijeg uspiha? Zacilo nije. Mora tu bit i nešto drugo. Samo što? Joško to nije znao. Znao je samo da Slavkovi poslovi iz dana u dan napreduju i da mu je kuća sve ljepša i ljepša. Čak se govorka da će zaposliti još djelatnika i otvoriti radnju u obližnjem gradu. Širi se, širi, dobro, nema što. Kako samo uspiva u tome?

Vozilo mu je i dalje kašljucalo. Stara njemačka Buba. Kupio ju je davnih godina i bio joj nekako privržen. Podsjećala ga je na mlađe dane, na ono vrijeme kada je u tuđini snivao o domovini, čitao emigrantski tisak, u gostionici pjevao zabranjene pjesme i prsio se da će zavrnuti vratom onomu tko se usudi njega i njegovo društvo otkucati jugošima. A upravo se to dogodilo. Imao je grd-nih muka iščupati se od optužbi. Ispitivao ga nitko drugi nego njegov školski kolega Klempo, tadašnji udbaš. Dali su mu taj nadimak jer je slabo učio i neprestano sjedio u zadnjoj klupi. A lijevo mu je uho visjelo nekako obješeno. No, vjerojatno zahvaljujući baš njemu, ponovno je u ruke dobio putovnicu i napatuk za put da bolje gleda u kakvu se društvu kreće. Nije mu trebalo dvaput govoriti. Unatoč tomu što se nije bojao, prorijedio je odlaske u gostionice i više pazio na svoje ponašanje u društvu. Kod kuće je imao veliku obitelj i nije samo njegova koža bila u pitanju. Uz to, Nijemci su sklopili nekakav dogovor s Jugoslavijom i ubojstva njezinih protivnika postala su previše česta. Jedino je i dalje neumorno čitao »emigrant-

sku pamet« razmišljajući o svojoj sudbini i sudbini svoga naroda.

Kada mu se Slavko pridružio u tuđini, bilo mu je mnogo lakše. Opet je imao nekoga pred kim se moglo izgovoriti, a da ne strahuješ da će to prenijeti drugima. Znao ga je iz ditinjstva. Uvik je bija od riči. Kad nešto naumi, nema te sile koja ga je mogla pokolebati. I nikad nije vara. Iša je pošteno kroz život pa makar ga to skupo stajalo. Eto, zato si mu moga virovat.

Prošao je Bubom pokraj Joze. Opet je prosila blizu mosta. Zbog čega joj se ne da nešto radit?! Mnogi za nju kažu da je luda, ali njemu se ne čini da je tako. Kako zna prosit ako je taka? Pusti ti to. Mnogi su taki, a tamo se pokaže da su drukčiji. Istina, ona nema bogatu kuću kako pričaju za neke, ali tko zna što radi s onim što uprosi? A ne bi se reklo da malo uprosi. Mnogo ljudi prođe preko mosta i drugim mjestima gdje ju se zna viđati.

Bubino kašljanje strašno ga je živciralo. Svratit će do Slavkove radionice. Neka pogleda što joj je, valjda mu ne će puno naplatiti, nije trenutno pri nekom velikom novcu. Dobro je trošio u posljednje vrijeme, a mirovina još nije stigla. Tješilo ga je samo to što je znao da će stići, vjerovao je on svome Nijemcu. Eh, da smo mi ko Švabe. Sve bi procvitalo. Pogledaj ti ovaj kraj. Ima puno toga osim vode. Ali, ona se more dovest. Švabe to postižu jednim prstom. Zapadalo je i njega raditi na takvim pothvatima. One grdosije od strojeva orale su brdo k'o puru. Neka su bogati, kad su tako marljivi! Zagledao se u granu badema pred kućom. Iako je još bilo prohladno, ona je procvjetala. Baš će zato i stradati, pomislio je u sebi. Kud rani?! Hrabar je taj bajam, nametnu mu se druga misao. Sve

može izgledati drukčije, ovisi o tomu s koje točke gledaš. Uklizao je polako svojom Bubom u dvorište.

Ugođaj u radionici bio je njemački. Djelatnici nisu puno međusobno pričali, uglavnom o poslu, i nitko nije besposleno šetkao okolo. Slavko je bio među njima u radnoj odjeći i marljivo radio. Stvarno je nepopravljiv. Uostalom, kako će se popraviti u ovim godinama? Sreća da je okrenuo pravim putom. Ne daj, Bože, da je bilo drukčije! S naravi koju je imao mogao je svašta učiniti.

Znao je da mora čekati na red bez obzira na poznanstvo. Slavko je kratko pogledao Bubu, upitao nekoliko pitanja i prionuo poslu. Joško se vrzmao oko njega, stao na neki ključ, ključ ga udario po nozi, a on opsovao. Odmah se ugrizao za jezik. Bilo mu je jasno da slijedi kazna.

»Ubaci«, kratko je rekao Slavko.

Nije mu trebalo objašnjavati gdje treba ubaciti. Sam je to vidio, a i drugi su mu pričali o tome. Izvadio je neku manju novčanicu i bacio je na hrpu drugih. Očito se dobro psovalo ovih dana, pomislio je.

»Još«, bio je Slavko neumoljiv.

Nećkao se, ali ako želi popraviti vozilo, morat će. Slavko je najbolji majstor za ovakva vozila i bilo bi ludo ići nekomu drugomu. Mislio je da će još jedna ista novčanica biti dovoljna.

»Još«, nastavljao je Slavko neumoljivo.

Razumljivo je da se neprestano bogati kad ima ovaki budala k'o što sam ja. Mi psujemo, a on se bogati. Stvarno smo tukci. Gledao je u novčanicu koja bi mogla dovršiti ovo natezanje. Bilo mu je žao dati je. Treba je... Ma, ništa nisam treba. Bubu se mora popraviti.

»Dobro je«, zaključio je Slavko.

Nastavio je dalje raditi na Bubi. Joško je gledao i šutio.

»Morat ćeš doći sutra. Naručit ću pravi dio i Buba će biti k'o nova. Neka pričeka ovakva do sutra, a ti polako pješke kući. Dobro će ti doći. Trbuh ti je prilično narasta. To je opasno za zdravlje.«

Nije imao kud. Pozdravio se i pošao. Da nije Slavko u pitanju, ozbiljno bi se naljutio. Ovako zna da mu ne laže i da je to najbolje. Baš sam neki bajam, pomisli u sebi, prolazeći pokraj stabla badema. Što je time htio reći ni sam nije znao.

Joza je i dalje stajala kraj mosta.

»Daj nešto«, dobacila mu je.

Živčano je odmahnuo rukom i dodao: »Imaš ti dovoljno, ne treba tebi ništa«.

»Imaš i ti pa opet ne daš«, odgovorila mu je. »Slavko je puno bolji od tebe. On dadne, a svaki mjesec dadne i svečani ručak. Pravi je čovik.«

»Što?«

»Ništa.«

Opsovaio je.

»Samo ti psuj. Meni će ručak bit, a ti ode u paka. Pržit će te tamo ko na roštilju. Slavka ne će. On redovno ide u crkvu i ne psuje.«

Joško je zastao. Psovka, ručak, novčanice. To je to! Nas globi, a njima daje. Baš je buzdo.

»Ajde prolazi, šta si blenuja? Kvariš mi posa!«

Životopis

Miljenko Stojić suvremeni je hrvatski književnik, novinar i franjevac rođen 1. lipnja 1960. u Dragičini kod Međugorja. Pohađao je Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, studij filozofije i teologije u Zagrebu, Sarajevu i Jeruzalemu te magistrirao kršćansku duhovnost u Rimu.

Djeluje kao župni vikar, odgojitelj bogoslova i sjemeništaraca, voditelj mladih, vojni dušobrižnik u Domovinske ratu, tajnik Hercegovačke franjevačke provincije. Godine 1993. pokreće Informativni centar »Mir« Međugorje, a 1997. i Radiopostaju »Mir« Međugorje te ih kao ravnatelj i predsjednik Upravnog vijeća dugo razvija (do 2005.). Pokreće i vodi agenciju MIRIAM. Idejni je začetnik HIK-a '04, HIZ-a u BiH te povjerenstava za uređivanje i obilježavanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća po općinama u Herceg Bosni. Član je Komisije HBK i BK BiH za hrvatski martirologij. Koordinator je Središta HSK za istraživanje zločina nad Hrvatima, kao i dopredsjednik Odjela HNS-a za Drugi svjetski i Domovinski rat. Trenutno je vicepostulator postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« te kolumnist i član uredništva portala *hrsvijet.net*.

Piše pjesme, oglede, djela za djecu, kratke priče, aforizme, književnu kritiku, stručne i novinarske članke, uređuje knjige te prevodi. Zastupljen je u različitim anto-

logijama, a uvršten je i u čitanke i lektiru hrvatskog naroda u BiH. Prevođen je na više jezika te nagrađivan.

Član je više udruga: DHK, DHK HB, Matice hrvatske, dopredsjednik HIZ-a u BiH...

Suraduje u različitim medijima.

Pokreće i samostalno radi internetske stranice (*medjugorje.hr, miljenko.info, franjevci.info, hik04.info, hizbih.info, pobijeni.info, franjevci-siroki-brijeg.info*).

Živi i djeluje na Širokom Brijegu. Opširnije o njegovu životu i radu može se doznati na stranicama portala *miljenko.info*.

Djela

PJESME: *Unatoč svemu* (Naša ognjišta, Tomislavgrad, 1994.); *Pjesma blizini* (Ceres, Zagreb, 1995.); *Kaplja* (Ziral, Mostar - Zagreb, 1997.); *Sirovi blues* (Ziral, Mostar - Zagreb, 2001.); *Golgote glas* (DHK HB - Matica hrvatska, Mostar - Čitluk, 2002.); *Dobro jutro, kolonijo* (DHK HB - Dan, Mostar - Zagreb, 2006.); *Stopama mira* (Informativni centar »Mir« Međugorje - K. Krešimir, Međugorje - Zagreb, 2009.); *Kapaju sjene* (DHK HB - K. Krešimir, Mostar - Zagreb, 2010.)

Izabrane pjesme: Prijatelji (Naklada Jurčić, Zagreb, 2000.)

KRATKE PRIČE: *Ne dirajte bijelog labuda* (FRAM-ZIRAL - Naklada K. Krešimir, Mostar - Zagreb, 2005.)

OGLEDI: *Ta vremena* (K. Krešimir, Zagreb, 1995.); *Paljenje svijeće* (ICMM, Međugorje, 1998.); *Raspretavanje*

vatre (ICMM, Međugorje, 2001.); *Rijeka* (ICMM, Međugorje, 2002.); *S druge strane* (Naklada K. Krešimir – Matica hrvatska, Zagreb – Čitluk, 2011.); *Halo, ovdje Herceg Bosna*, (Naklada Bošković – HRsvijet – Gral; Split – München – Zagreb, 2012.); *Niz mitnicu*, (Matica hrvatska – HRsvijet; Vrgorac – München – Čitluk, 2014.)

SLIKOVNICE: *Čudesni dani; Moj molitvenik; Priča o Suzani; Kraljica Mira* (Miljenko Stojić – Krešimir Šego, *Anđeli moji*, ICMM, Međugorje, 1999.); *Ivan pod križem* (ICMM – Cvitak, Međugorje, 2001.)

ROMANI: *Računalko* (DHK HB – FRAM-ZIRAL – Dan, Mostar – Zagreb, 2007.); *Mirkove priče* (Cvitak – Alfa, Međugorje – Zagreb, 2010.); *Did Jozo* (Gral Široki – Cvitak – Matica hrvatska, Zagreb – Međugorje – Čitluk, 2013.)

KRITIKA: *Riječ po riječ* (Naklada DHK HB – Dan, Mostar – Zagreb, 2007.)

PRIJEVODI: *Sa svetom Klarom* (Vijeće franjevačkih zajednica, Zagreb, 1993.); *S onu stranu side* (Cenacolo, Saluzzo, 1999.); *Razgovori svetaca na Trgu sv. Petra* (Ziral, Mostar – Zagreb, 2001.)

MULTIMEDIJA: *Svetište Kraljice Mira* (ICMM, Međugorje, 2000.)

KAZALO

A boja je...

ŽANDAR VASO.....	7
TESTA.....	13
PO DRUGI PUT, A TREĆI.. ..	19
KOJE SU BOJE ĐAVLI.....	27
NEMA	33
ZAPALI IZ HRVATSKE RUKE	39
SASLUŠANJE.....	45
PRAVA SLIKA	51

Isprid tebe puca zemlja

A MENI ŽAO	61
STRELJANA	67
SAM ĆU TE POTRAŽITI.....	73
SUSJEDI.....	79
PREVRAT	85
SAN.....	91
JOSEPH K. U HAAGU.....	97

Dok vrijeme prolazi

JA PLAĆAM.....	105
VELIKI PRIJATELJ	109
UHO.....	113
MINIRANO	117

DŽEKI.....	123
ZA KAVU	127
FÍŠEK	133
NOŽ	137
RUČAK	141
Životopis	145

Nakladnici
Naklada DHK HB
Trg hrvatskih velikana b. b.
88 000 Mostar
tel./ faks: (036) 324-432
e-adresa: info@dhkhhb.org
web: dhkhhb.org

Matica hrvatska
Tina Ujevića 8
21 276 Vrgorac
tel.: (021) 680-046
faks: (021) 674-012
e-adresa: gks@vrgorac.hr

Za nakladnike
Ivan Sivrić
Željko Primorac

Oblikovanje i računalni slog
FRAM-ZIRAL, Mostar

Tiskano u Mostaru mjeseca studenoga 2014.

Tisak
FRAM-ZIRAL

Naklada DHK HB

110

100. Josip Milić
Knjiga bez korica
101. Maja Tomas
Bez riječi
102. Mara Cica Šakotić
Meni je Biblija knjiga najmilija
103. Mara Cica Šakotić
Svjetla mog vremena
104. Ljubo Krmek
Iz humske zemlje
105. Anita Martinac
Druga riječ je ljubav
106. Radica Leko
Kruh i igre
107. Slavo Antin Bago
Uvik bit čovik
108. Vendelin Karačić
Kronova galija
109. Fabijan Lovrić
Horusov sraz

Lakoća kojom Miljenko Stojić govori, piše i objavljuje ono što radi, u čemu djeluje i sudjeluje u javnome životu zadivljuje jednostavnošću do koje treba narasti. Njegova spisateljska ruka lijepo prati njegove misli, ponuđeni osjećaji nesmetano cure iz srca, a svaka priča diše punom dušom. Autor nema problema s jasnim iskazivanjem misli i osjećaja, nema dvojba što treba poručiti čitateljstvu i vjerovati je da ne će biti nikakvih smetnji u razumijevanju ponuđena književnoga ostvaraja. Priče su vrlo sugestivne, tekst je pitak i lako prihvatljiv, a poruke i pouke vrlo korisne i primjenjive. Njegov književni pogon ne posustaje, unatoč brojnim zaduženjima koja je prihvatio i koja s jednakim uspjehom obavlja. *Propetlje* je nova knjiga u njegovu gustu nakladničkom rasporedu koja nas osvježava životnošću likova, svježinom iskaza i prisnom ponudom poziva na opću prosudbu.

ISBN 978-9958-798-66-5

Cijena: 15 KM; 60 Kn

ISBN 978-953-57286-4-1

www.miljenko.info